

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО
БУДІВНИЦТВА ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
НАПрН УКРАЇНИ**

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
НАПрН УКРАЇНИ**

**І. В. Яковюк
Є. М. Білоусов**

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ
В УМОВАХ НОВИХ ВИКЛИКІВ
ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ СОЛІДАРНОСТІ**

Харків
2022

УДК 341.24:338.1

Я47

Рецензенти:

Веніславський Ф. В. – кандидат юридичних наук, доцент, народний депутат України, голова підкомітету з державної безпеки і оборони Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки, представник Президента України у Верховній Раді України,

Наливайко Л. Р. – доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,

Дзьобань О. П. – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, головний науковий співробітник Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»

Рекомендовано до друку вченою радою

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 12 від 21.06.2022 р.), та вченою радою НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України (протокол № 5 від 23.06.2022 р.) вченою радою НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України (протокол № 5 від 23.06.2022 р.)

ISBN 978-617-8113-31-5

© І. В. Яковюк, Є. М. Білоусов, 2022

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2022

© НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, 2022

© НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, 2022

© ФО-П Рубан В.В., 2022

З М І С Т

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: НАРОДЖЕННЯ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ?!.....	4
КОЛЕКТИВНА БЕЗПЕКА У ЄВРОПІ: РЕАЛЬНІСТЬ ЧИ ХИМЕРА?.....	20
«ЧЕРВОНІ ЛІНІЇ» У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ.....	32
ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ СОЛІДАРНОСТІ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	39
ПЕРЕМОГА У ВІЙНІ: ЯК ЇЇ БАЧУТЬ У КИЄВІ І ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТОЛИЦЯХ?	69
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК ІНДИКАТОР ДОТРИМАННЯ СОЛІДАРНОСТІ ДЕРЖАВАМИ- ЧЛЕНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	75
ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПОЛІТИЧНЕ СПІВТОВАРИСТВО: ЕТАП НА ШЛЯХУ НАБУТТЯ УКРАЇНОЮ ЧЛЕНСТВА В ЄС ЧИ ЙОГО АЛЬТЕРНАТИВА?	87
ОТРИМАННЯ УКРАЇНОЮ СТАТУСУ КРАЇНИ-КАНДИДАТА В ЧЛЕНИ ЄС ЯК ВІДЗЕРКАЛЕННЯ Проблем ІЗ СОЛІДАРНІСЮ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	95
РЕФОРМУВАННЯ НАТО ЯК ГАРАНТІЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ БЕЗПЕКИ	102
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	113

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: НАРОДЖЕННЯ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ?!

«Незалежна Україна по-новому визначає кордони Європи, сучасна Україна перетворює Росію на національну державу. Це надзвичайно важливі зміни», – свого часу сказав З. Бжезинський [320, С. 70], і це зробило невідворотнім російсько-український геополітичний конфлікт. Розпочавши війну проти України, Путін тим самим адресував насамперед НАТО і всьому міжнародному співтовариству послання про те, що епоха стабільності закінчилася, а тому [113]:

- (1) жорстка сила як і раніше має значення;
- (2) кордони в Європі все ще можуть бути змінені силою;
- (3) Росія має намір розширити арену конкуренції, щоб завадити виконанню найважливіших функцій інших суспільств.

Політика Росії щодо Грузії та України, яка провадиться починаючи з 2008 і 2014 років відповідно, базується на використанні методів політичної дестабілізації, військового залякування і прямої експансії, гібридної війни, економічного, енергетичного (газового), продовольчого, екологічного й кліматичного¹ шантажу. Порушуючи ключові принципи міжнародного права, вона стала самим небезпечним викликом чинному міжнародному правопорядку і, на думку колишнього Генерального секретаря НАТО А. Ф. Расмуссена, найбільш «серйозною кризою в Європі після падіння Берлінської стіни», яка породила заморожені конфлікти в наших сусідів: Придністров'я, Південна Осетія, Абхазія, Крим і Донбас [264]. Небезпечність неоімперської політики Росії у XXI столітті полягає ще й в тому, що вона зумовлює появу якісно нових викликів і загроз європейській безпеці: новітня стратегія Росії у XXI ст. полягала в тому, щоб швидко і з мінімальним кровопролиттям захопити невеликий шматок чужої території, встановити над ним контроль, а потім спробувати уникнути війни [7]. Щоправда, у випадку з агресією Росії проти України у 2022 р. ця стратегія дала очевидний збій, спровокувавши найбільшу з часів Другої світової війни регіональну війну в Європі. Ситуація ускладнюється ще й тим, що сучасна Росія є повноправною частиною глобальної економіки, а це, до речі, різко контрастує із її відносною

¹ С. Девід-Уїлп зазначає: «Війна Росії проти України вже відсунула боротьбу зі зміною клімату на другий план. Якщо ви подивитесь, наприклад, на Німеччину, міністр економіки Роберт Хабек нещодавно був змушений оголосити про збільшення використання вугілля для живлення німецької економіки, оскільки природний газ із Росії стає зброєю» [28].

ізоляцією під час «холодної війни», а відтак ускладнює колективні зусилля Заходу і його союзників з її міжнародної ізоляції.

Унаслідок стрімкого розвитку російської агресії у 2014 р., відсутності в Альянсу стратегії дій на випадок розв'язання в Європі ядерної війни за участю ядерної держави, яка є постійним членом Ради Безпеки ООН, НАТО виявилось не готовим дати швидко й ефективно відповідь на російську експансію і тим самим підтвердити свою відданість справі захисту східноєвропейських союзників.

Як продемонструвала російсько-українська війна в умовах неядерного воєнного конфлікту в Європі НАТО зіткнулося з труднощами в питанні швидкого й ефективно вирішення організаційних і матеріально-технічних проблем переміщення своїх військ на східний фланг, їх озброєння й обладнання. Як виявилось, виконати це завдання зараз набагато складніше, ніж в епоху «холодної війни». В еру протистояння організації Варшавського договору НАТО мало бездоганний географічний простір на східній території колишньої Західної Німеччини. Альянс міг перетинати кордони Західної Європи, уникаючи контролю й бюрократичних перешкод. Однак після розпаду Радянського Союзу НАТО втратило таку можливість. Сьогодні цьому блоку необхідно знайти спосіб зміцнення свого східного флангу для протистояння повітряним і ракетним силам Росії. Залишається не вирішеною й проблема досягнення внутрішньої оперативності й ефективної співпраці в умовах, коли війська країн – учасниць Альянсу мають різне озброєння і, як наслідок, відмінні системи навчання, обслуговування й логістики [94].

У доповіді «A Based-Threat S' NATO for Southern Flank», представленій напередодні Варшавського саміту НАТО (2016), експерти центру Карнегі звернули увагу на те, що «... не існує всеохоплюючої структури стримування, яку Альянс міг би використати для розробки правильної політики, будь-який політичний підхід має відображати неоднорідність ландшафту загрози» [250]. Відповідно, Стратегічна концепція НАТО зразка 2010 р., яка базувалася, зокрема, на твердженні, що в євроатлантичному регіоні панує мир і загроза нападу із застосуванням звичайних озброєнь на територію НАТО невелика, безнадійно застаріла¹. Виходячи з цього, перед Альянсом

¹ Насправді, три «ключові завдання» НАТО (колективна оборона, врегулювання криз і безпека на основі співробітництва), які фігурують у Концепції 2010 р., залишаються актуальними й мають бути збережені у новій стратегії. Разом із тим кожне з цих трьох завдань слід розширювати, щоб протистояти руйнівним загрозам і низці нових викликів. Крім того, НАТО повинно бути здатним виконувати кожне з

постало складне й нагальне завдання – розробка нової стратегії боротьби із загрозами європейській безпеці, спричиненими діями Росії щодо України, спрямованої на підвищення ефективності протидії нетрадиційним формам ведення війни; розробка і виконання програм переозброєння держав-членів із метою відновлення їх військового потенціалу; організація і проведення регулярних масштабних військових навчань; розгортання передових військ у Східній Європі тощо. Виконання цих завдань має дати Заходу шанс замість створеного після Другої світової війни світового порядку [37; 68; 93] побудувати інший.

Незважаючи на те, що після початку вторгнення Росії в Україну пройшло вісім років, НАТО у лютому 2022 р. знову опинилося в аналогічній ситуації. Нині перед Альянсом стоять ті самі завдання¹ і йому знову бракує комплексної, довгострокової стратегії протидії загарбницькій політиці Росії в Європі². Певною мірою це зумовлено відсутністю у 2022 р. у Альянсу в цілому і у провідних держав-членів, як, до речі, і у 2014 р., політичної волі, бажання оперативно і дієво реагувати на факти російської агресії [359], що можна пояснити хибними уявленнями Заходу

них шляхом включення військових інструментів у ширший набір дипломатичних, політичних й економічних інструментів [113].

¹ До речі, Польща і країни Балтії ще в 2015 р. зазначали, що відповідь НАТО, яка була викладена в Уельській декларації [278] та у Плані дій щодо готовності НАТО [191], були обмеженими й малоефективними [2].

² Адаптацію НАТО до відродженої російської загрози після 2014 р. можна вважати успішною лише частково. Так, з 2017 р. у Польщі, Литві, Латвії та Естонії були розміщені багатонаціональні бойові групи, основу яких склали підрозділи США, як першу лінію оборони союзників на випадок конфлікту з Росією, а також у Польщі проведено ротацію бронетанкової бригади США, що зміцнило її оборонний потенціал. У разі конфлікту ці передові сили мають бути посилені Силами реагування НАТО (NRF), доповнені так званим «spear head» VJTF, елементи якого мають бути готові до розгортання протягом кількох днів. Наступний рівень підкріплення НАТО був створений в рамках Ініціативи НАТО з питань готовності (NRI) і включає 30 механізованих батальйонів, 30 ескадрилій і 30 бойових кораблів, які мають бути готові через 30 днів. Оновлені оперативні плани разом із новою Стратегічною концепцією Альянсу доповнюють картину масштабних зусиль, спрямованих на те, щоб зробити НАТО здатним протистояти російській загрозі. Разом із тим та ситуація гіпотетичного протистояння, з якою зараз стикається НАТО на східному фланзі, являє собою набагато більш складну картину, ніж вона була на момент, коли розроблялися основні елементи сьогодиншнього угруповання сил Альянсу. Тому Польща стверджує, що адаптацію НАТО до російської загрози слід знову вважати відкритим питанням [268].

стосовно намірів і реальної здатності Росії до реалізації політики експансії на пострадянському просторі після подій 2014–2015 років¹.

Проте помилково стверджувати, що саме російсько-українська війна 2022 р. стала провісником новітньої ери в Європі і у світі в цілому, нової реальності у сфері безпеки і оборони, інтеграційного процесу в рамках Європейського Союзу і НАТО, як помилково стверджувати, що розширення НАТО призвело до цієї війни. Нажаль, більшість політиків і аналітиків не помітила чи проігнорувала той факт, що існуючий міжнародний правопорядок в останнє продемонстрував здатність виробити і дати послідовну відповідь на транснаціональний виклик під час роботи Лондонського саміту G-20 у квітні 2009 р., коли після фінансової кризи 2008 р. світові лідери узгодили колективні кроки із запобігання новій Великій депресії та стабілізації глобальної банківської системи [165]. Наступну міжнародну реакцію на проблеми зміни клімату і дефіциту продовольства, метастазуючу боргову кризу (більш ніж 53 країни знаходяться під загрозою серйозної боргової кризи), енергетичну інфляцію й пандемію COVID-19 багато хто з експертів розцінює як жалюгідну [19; 33; 34; 205; 217].

Руйнація двополярної системи часів холодної війни, поступове послаблення гегемонії США, а відтак і руйнація однополярного світу, дефрагментація міжнародного порядку (зокрема, у сфері безпеки [134; 251; 171] і навіть економіки [32; 198]), провокують утвердження анархії в тому сенсі, що багато держав не дотримуються чіткого набору міжнародних норм і принципів, а намагається йти своїм шляхом, не озираючись ні на ООН, ні на США, розхитуючи регіональні і міжнародний порядки. Як наслідок, дедалі менше країн, включаючи й ті, які побудували існуючий міжнародний правопорядок, демонструють прихильність до його підтримки², а окремі великі (насамперед, Росія і Китай) і регіональні (Німеччина, Туреччина й Японія) держави демонструють «ревізіоністську» поведінку³, що

¹ Західні аналітики у 2015 р. зазначали, що насправді сила Росії є стриманою, такою, що діє в системі, яка більше не здатна до реалізації масштабного воєнного втручання. Про це свідчать її недавні військові й дипломатичні авантюри, які виявили відчайдушну слабкість Росії. Перехід Москви до приреченого на провал використання нових форм влади (таємна війна, кіберконфлікт й енергетичний шантаж) демонструє обмеження, з якими вона стикається [301].

² Такий висновок впливає навіть із девізу програми Джо Байдена «Відновити кращий мир». Китай, який разом зі Сполученими Штатами донедавна вважався найбільшим бенефіціаром глобалізованого порядку, тепер прагне змінити баланс сил в Азії й підвищити свою роль у міжнародних справах [164; 266].

³ Як прояв ревізіонізму слід розцінювати дії інших держав, які демонструють дедалі більше зростаючий скептицизм стосовно правил вільної торгівлі (з 2002 по

означає намагання змінити існуючий міжнародний правопорядок, переслідуючи власні цілі, щоправда, при цьому не виробивши відповідної ідеології, яка дозволила б їм згуртувати навколо себе і цієї мети інші держави¹ й надати їх прагненням легітимності [177]. Недовіра або пряма конфронтація у відносинах між провідними світовими державами лише погіршують ситуацію, оскільки чинні міжнародні інститути (передусім ООН і ОБСЄ) виглядають дедалі менш ефективними.

Розв'язана Росією війна проти України скоріше означає, що вироблені протягом десятиліть принципи і правила, завдяки дотриманню яких відносини між Заходом і Росією стали відносно мирними й передбачуваними, остаточно не діють, а рівень невизначеності у відносинах між сторонами досяг ступеня, якого не було з часів «холодної війни». Невипадково НАТО сьогодні набагато складніше дати солідарну відповідь на агресивну політику Росії [224].

Виходячи з цього і реалій сьогодення, процес змін у безпековій політиці як на національному, так і регіональному рівні має закономірний характер, а отже, основні гравці на міжнародній арені намагаються вибудовувати власні безпекову й зовнішню політику. Бачення ролі держави в майбутніх подіях формується під час гострих національних дебатів. Насамперед це стосується Сполучених Штатів Америки як єдиної країни, яка на сьогодні має весь комплекс належних військових, економічних, політичних, дипломатичних й ідеологічних (культурних) можливостей, щоб відігравати вирішальну роль у будь-якому конфлікті, в якій би частині світу він не трапився [156]. Таким чином, центром світової сили залишаються Сполучені Штати як незаперечна наддержава,

2018 рік підтримка вільної торгівлі значно знизилася в Японії, США й багатьох європейських країнах, переважно через ворожість до вільної торгівлі серед бідних і робітничого класу. Так, серед низько-кваліфікованих робітників в Італії опозиція вільній торгівлі зростає з 9 % до 28 %, а серед тієї ж групи у Франції вона збільшилася більш ніж удвічі. Несхвалення серед цієї демографічної групи більш ніж подвоїлося в Японії та Сполучених Штатах, внаслідок чого загальна підтримка вільної торгівлі впала більш ніж удесятеро [32]), так і, наприклад, спроба Японії під впливом страху швидкого і потужного економічного і військового підйому Китаю, ескалацією ядерних випробувань Північної Кореї та сумнівами в тривалості американо-японського союзу в забезпеченні стабільності і безпеки в регіоні, вийти за межі конституційних обмежень в оборонній і безпековій сферах.

¹ Позитивним моментом, який гальмує процес запуску нової холодної війни, є те, що поза Північно-атлантичним альянсом не сформувався єдиний блок держав, немає об'єднуючої їх ідеології, а економічні і технологічні взаємозв'язки з Заходом не мають аналогів у період холодної війни другої половини ХХ ст. БРІКС і навіть Шанхайську організацію співробітництва (особливо після вторгнення Росії в Україну) у цьому контексті не можна розглядати як блок, який протистоїть Заходу.

якій у реалізації політики на міжнародній арені допомагають союзники. Сьогодні США все ще продовжують визначати глобальну політику, тоді як колективний Захід, персоналізований передусім в НАТО, рухається в її фарватері. Існує думка, що туди, куди не ступає нога США, не йде й Альянс [156].

Зараз, в умовах російсько-української війни, як і напередодні Другої світової війни, у США є впливові прихильники політики ізоляціонізму. Однак, як у 1938 р., так і в 2022 р. Сполучені Штати не повинні заспокоювати себе тим, що регіональна війна в Європі не є такою неминучою, як це здається на перший погляд. Насправді, США не можуть дозволити собі закрити очі на нові виклики і загрози регіональній (перш за все європейській) і глобальній безпеці або уявляти, що у випадку, коли буде реалізований найгірший сценарій, їх геополітичні та гео економічні інтереси критично не постраждають [77].

Сполучені Штати, як і раніше, спроможні кинути виклик регіональній гегемонії будь-якої регіональної держави, що поки не можна сказати про Китай, а тим більше Росію, Північну Корею чи Іран. Усе наведене дає підстави стверджувати, що справжня багатополарність сучасного світу все ще знаходиться у стані свого формування. Найближчим часом лише Китай зможе кинути виклик першості США, тоді як елементи глобальної влади Росії (військові, дипломатичні, політичні, ідеологічні (культурні) й релігійні), попри її амбіції, на тлі російсько-української війни стрімко зменшуються, а економічна міць об'єднаної Європи (роз'єднані національні реакції на ті чи інші кризи в сучасному світі не дозволяють сприймати Європейський Союз як рівноцінного США і КНР геополітичного та гео економічного гравця на світовій арені) і Японії не змогла трансформуватися у їх глобальний геополітичний вплив.

Передвиборча боротьба Д. Трампа і Джо Байдена 2020 р. стала яскравим прикладом зіткнення відмінних стратегій досягнення цілей Сполучених Штатів на сучасному етапі (оживити раніше створені і заснувати нові союзи, об'єднати демократичний світ проти авторитарних сил, виграти змагання за першість у Китаю (хоча об'єм ВВП КНР складав лише 77 % ВВП США, у XXI ст. саме Китай став двигуном зростання світової економіки), відновити довіру до Сполучених Штатів на Близькому Сході, вирішити кліматичні проблеми тощо). Однак перемога Джо Байдена, як зазначають окремі аналітики, використання переможцем підходів до вирішення глобальних і регіональних проблем, які дали позитивний результат під час «холодної війни», у сучасних умовах не приносять

очікуваного результату, що зумовлює потребу в модернізації Сполученими Штатами своєї зовнішньої і безпекової політик [26].

У рамках НАТО від моменту створення Альянсу [357] і до сьогодні існує уявна багатосторонність: Сполучені Штати в питанні забезпечення безпеки у тому чи іншому регіоні світу, але насамперед в Європі (російсько-українська війна є наочним свідченням цього), насправді здатні вирішувати проблеми самотужки¹, але, підтримуючи культ колективної безпеки, залучають до вирішення тих чи інших безпекових проблем своїх союзників (наприклад, проведення засідання представників понад 45 країн у рамках Контактної групи з питань оборони України (формат «Рамштайн»)), щоб надати своїм одностороннім діям «багатостороннього блиску»². З огляду на це важливим аспектом у процесі формування нової реальності у сфері безпеки й оборони, безумовно, стане відновлення євроатлантичної солідарності і довіри в рамках НАТО, а також узгодження діяльності НАТО з ЄС, що передбачає більш тісну координацію національних і глобальних стратегій, покликаних визначити відносини країн – учасниць Альянсу й ЄС із зовнішнім світом. Зважаючи на рішення, ухвалені на саміті НАТО в Мадриді (28–30 червня 2022 р.), й еволюцію законодавства ЄС, усі члени Альянсу виграють від тісної взаємодії та взаємних брифінгів між відповідними посадовими особами НАТО й Європейської комісії, а також Комітету НАТО зі стійкості й Європейської комісії зі стійкості критичних об'єктів (тим більше, що у законодавстві ЄС сформульовано юридично обов'язкові вимоги до національної влади, чого немає у підході НАТО до стійкості) [187].

Трансатлантична солідарність стала першою і, мабуть, найчутливішою жертвою політики адміністрації Д. Трампа. За час його президентства у США і Європейському Союзі сформувалися два підходи до визначення основ трансатлантичної солідарності, які в окремих аспектах збігаються, тоді як в інших розходяться.

Однак було б хибно всю провину покласти на Д. Трампа. Значний внесок у розхитування трансатлантичної солідарності систематично роблять й інші керівники держав, насамперед президент Туреччини Р. Т. Ердоган і прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан. І у цьому зв'язку варто нагадати гіпотезу-попередження, висунуту

¹ Відповідно до статистичних даних, які охоплюють 1960–2020 роки, у період апогею свого економічного й політичного лідерства (1960–1970 роки) США витрачали на оборону до 9, 42 % (1967) свого ВВП, тоді як у 2020 р. лише 3,74 % (самий низький показник був у 2000 р. – 3,11 %) [297].

² Діяльність США в рамках колективної безпеки сприймається більш позитивно не лише союзниками Вашингтону і третіми країнами, а й, що важливо, суспільною думкою самих американців.

С. Хантінгтоном в есе «Зіткнення цивілізацій» (1993), про те, що після закінчення «холодної війни» саме культурна ідентичність значною мірою визначатиме зовнішню політику держав. Зокрема, Хантінгтон пророче попереджав, як тільки міжблокове суперництво другої половини ХХ ст. завершиться, прозахідні настрої світської еліти Туреччини будуть витіснені націоналістичними й ісламськими елементами [17]. Схожі процеси відбуваються й в інших європейських країнах, що робить дедалі більш проблематичним ідентифікацію поняття «Захід» як з НАТО, так і Європейським Союзом.

Повернемося до безпекової складової. Агресія Росії стосовно України – це не просто регіональна війна з глобальними наслідками, вона також передбачає оформлення нових ліній протистояння. Так, наступною «мішенню» російської агресії можуть стати Молдова, Грузія, країни Центральної Азії і навіть країни Балтії, хоча вони і є членами НАТО. У цьому випадку російська агресія, ймовірно, почнеться повільно, у неконвенційній манері, тобто з кібератак, політичного втручання за допомогою інформаційних операцій, розпалення невпевненості і страху – ідеального живильного середовища для популізму, який, на думку Путіна, зруйнує ліберальну демократію зсередини, і спроб розпалити громадянські війни в цих країнах [129; 239]. Політика Кремля, безумовно, суттєво вплине на нову еру китайсько-американського суперництва¹, навіть якщо головним антагоністом сьогодні виступає Москва², і в цілому віщує перехід до нового біполярного глобального порядку³, в

¹ Протягом останніх п'яти років внутрішній дискурс Комуністичної партії Китаю дедалі більше відбивав переконання, що баланс сил стрімко змінюється на користь Китаю і що ця тенденція незворотна. Відповіддю на ці процеси стали активізація американських альянсів у Тихому океані й Атлантиці: підняття до рівня самітів взаємодії Австралії, Індії, Японії та США; оформлення нового партнерства у сфері безпеки між Австралією, США і Великою Британією (AUKUS); рішення Австралії створити флот атомних підводних човнів; розробка Японією нової оборонної політики, а Південною Кореєю – нової стратегічної та зовнішньополітичної позиції.

² Як відзначають із цього приводу М. Бренс і В. Джексон: «Вашингтон багато років позиціонував Китай як єдиного гідного противника американських збройних сил і свого роду загрозу, яка могла б мобілізувати національну волю івилікувати хвору американську демократію. Катастрофічне вторгнення Росії в Україну лише зміцнило цю загальноприйнятту думку» [39].

³ Одним із наслідків нового глобального порядку, що формується у нас на очах, є те, що нова «холодна війна» веде до виникнення нового руху неприєднання: країни світу, що розвиваються, не бажають обирати сторону в глобальному протистоянні (так, 58 країн утрималися під час голосування за виключення Росії з Ради ООН з прав людини; більшість з цих країн відмовилася від політики санкцій стосовно Москви, що певним чином знижує їх ефективність) [282].

якому блок на чолі зі США протистоятиме блоку на чолі з Китаєм, де Москві експерти відводять роль лише молодшого партнера Пекіну [38]. Як наслідок, Альянсу доведеться вирішити на рівні Стратегічної концепції доволі складне питання: наростити європейський потенціал для управління військовими кризами поза межами відповідальності Альянсу. Невдале виконання цього завдання може послабити трансатлантичну солідарність і політичну згуртованість.

За півтора року президентства Джо Байдена суперництво між Сполученими Штатами і Китаєм лише посилилося. Напевно, дві наддержави прямують до тривалого періоду гострого й небезпечного у військовому відношенні стратегічного суперництва. Нормалізація відносин, що передбачає відновлення всебічної політичної, економічної та багатосторонньої взаємодії, у минулому. Тому існує нагальна потреба у виробленні нового набору стабілізаційних домовленостей¹, які могли хоча б обмежити, якщо не усунути ризик раптової ескалації [238].

У новій Стратегічній концепції НАТО [186] Китай вперше включено до предметів загального занепокоєння Альянсу. Серед західних аналітиків поширена думка про те, що США і КНР насправді протягом декількох років перебувають в стані «холодної війни» [207]. У Декларації Мадридського саміту НАТО зазначається, що амбіції та політика КНР кидають виклик інтересам, безпеці й цінностям Північно-Атлантичного альянсу. Як Путін кинув виклик традиційному розумінню державного суверенітету, щоб стверджувати, що Україна на нього не заслуговує, так і Сі Цзіньпін (як і його попередники) повністю заперечує суверенітет Тайваню.

З огляду на це НАТО небезпідставно непокоїть те, що «КНР прагне контролювати ключові технологічні й промислові сектори, найважливішу інфраструктуру, стратегічні корисні копалини ланцюжка поставок. Він використовує свої економічні важелі для створення стратегічних залежностей та посилення свого впливу. Він прагне підірвати заснований на правилах міжнародний порядок, у тому числі у космічній, кібернетичній та морській сферах» [145].

Із точки зору Пекіна, війна Росії в Україні – це лише реалістичний попередній перегляд тих витрат, які Китай, ймовірно, зазнає, якщо вдасться до війни. Китайські лідери вивчають перебіг війни, реакцію

¹ Ознаками такої стабілізації могли б стати попереднє відновлення форми політичного діалогу й діалогу з питань безпеки, спрямованого на врегулювання напруженості у двосторонніх відносинах.

Заходу й адаптують свої оперативні плани, щоб уникнути помилок Кремля [243]. Так, Пекін протягом останніх років робить рішучі кроки, щоб забезпечити себе від можливих західних санкцій:

- Піднебесна добилася, щоб Росія, Іран і Венесуела приймали китайський юань для оплати за енергоносії, що послаблює її залежність від американської валюти;

- Пекін прискорює свою стратегію «подвійної циркуляції» – прагнучи просувати експорт й одночасно заохочуючи сильніший внутрішній попит – у спробі збільшити економічну залежність інших країн від Китаю і зменшити власну залежність від інших;

- станом на 2019 р. Китай мав частки у 101 порту по всьому світу, у тому числі 16 у Європі, що дає йому змогу перервати потік товарів до США у разі конфлікту із Заходом;

- Китай також намагається виробляти критично важливі технології, насамперед ті, що використовуються у сфері безпеки й оборони.

Однак найважливіший урок, який Китай отримав з війни в Україні, полягає в тому, що Сполучені Штати прагнуть всіляко уникнути прямого військового протистояння з противником, який володіє ядерною зброєю [243].

Політика, яку Пекін проводить останні роки, свідчить, що Китай розглядає можливість агресивних кроків у майбутньому, зокрема, анексію Тайваню, здатних викликати жорсткі санкції і воєнне протистояння із Заходом. І з цієї точки зору Китай не зацікавлений в швидкому завершенні російсько-української війни: його національним інтересам відповідає послаблення його геополітичних конкурентів (Росії і ЄС), а також для нього важливо розуміти ті межі, далі яких колективний Захід і передусім США не готові піти, відстоюючи безпекові інтереси своїх союзників за межами НАТО. Пекін має також проаналізувати такий непередбачуваний наслідок російсько-української війни, як добровільний вихід із Росії сотень великих бізнес-структур, що супроводжується багатомільярдними втратами. Китайським аналітикам доведеться проаналізувати здатність країн Заходу подолати національний егоїзм і вдатися до небачених ніколи раніше колективних санкцій, а також позицію традиційно нейтральних держав, наприклад, Швейцарії та Сінгапуру, які, врешті-решт, підтримали не стільки саму Україну, скільки позицію колективного Заходу [309]. Безумовно, Китай зробить для себе висновки й з аналізу інших проблем, з якими зіткнулася Росія після застосування до неї санкцій [159].

Є ще один аспект нинішнього протистояння, на який звертають увагу Г. Ін та М. Пей: «Росія зараз веде дві війни. Гаряча війна з Україною, вартість якої вимірюється смертями й руйнуваннями, і «холодна війна» із Заходом, яка вимірюється в економічних і енергетичних проблемах й інфляції». Наразі Путін робить ставку на те, щоб «призначити досить високу короткострокову ціну західним споживачам, щоб політична підтримка України впала», а також спровокувати у США і європейських країнах невдоволення виборців – і в такий спосіб відсторонити від влади своїх найбільш непримирених опонентів [129; 144]. Результати виборів у Франції, а також урядові кризи у Великій Британії, Італії та Болгарії свідчать про частковий успіх стратегії Путіна.

Із цього приводу Б. Стокс зазначає, що молоді (до 40 років) європейські лідери, чий світогляд сформувався після «холодної війни», у своїх оцінках виходять за рамки національних і партійних кордонів, вважаючи дії Росії неприйнятними, але, схоже, вони не дуже задоволені запропонованими відповідями. Опитані на передодні війни молоді політичні лідери із семи держав – членів ЄС вказували на скептицизм у частини виборців щодо версії Вашингтону про неминучість російського вторгнення в Україну, звертаючи увагу на те, що частина виборців має недовіру до американців; деякі з них наголошують: «Україна не член НАТО і ЄС, то що ми там робимо? Це не наша війна, а американці після Афганістану просто прагнуть довести, що вони все ще сильні». Деякі респонденти акцентували на тому, що запропоновані Сполученими Штатами санкції найбільше вдарять по Європі, а найменше по США, вони взагалі не мають бажаного ефекту стосовно авторитарних режимів [263].

На думку М. Хірша, є ще одна явна ознака нових геополітичних ліній розлому – це запрошення на Мадридський саміт НАТО 2022 р. азіатських і тихоокеанських союзників США – Японії, Південної Кореї та Австралії, що може свідчити про те, що нова «холодна війна», яка зароджується, охопить не лише Росію, а й Китай як противників НАТО [120].

Як відомо, сьогодні уряд Японії занепокоєний тим, що односторонні зміни статус-кво, які демонструє Росія, розпочавши війну проти України, створюють прецедент для виникнення аналогічної ситуації між Китаєм і Тайванем, що знайшло відображення у щорічній Білій книзі з оборони (2022). Зміни глобального балансу сил в Індо-Тихоокеанському регіоні спонукають офіційний Токіо до перегляду Стратегії національної безпеки, зміни якої передбачатимуть можливість превентивного удару, що означає вихід за межі обмежень,

передбачених Конституцією Японії. Це пов'язано, зокрема, із тим, що напад Китаю на Тайвань – важливого виробника напівпровідників, розташованого на ключових судноплавних шляхах, які забезпечують Японію більшою частиною енергоресурсів, несе пряму загрозу її національній безпеці, передусім її економічному і технологічному сегменту. Поряд з іншими аргументами це стало підставою для обговорення окремими політиками й експертами можливості участі Японії спільно з США у захисті Тайваню на випадок агресії Китаю, попри те, що Японія і Тайвань не мають офіційних дипломатичних відносин [137].

Очевидно, що новий світовий порядок, становлення якого відбуватиметься, вочевидь, із розгортанням нової «холодної війни», буде менш стабільним¹, ніж «холодна війна» другої половини ХХ ст. [20; 120]. Справа ще й в тому, що російсько-українська війна підриває глобальні зусилля щодо зміцнення режиму ядерного роззброєння й нерозповсюдження ядерної зброї, на що вказує значне нарощування й диверсифікація окремими державами своїх ядерних арсеналів й інвестування ними в нові ядерні технології та системи озброєнь. Це, у свою чергу, перешкоджатиме зниженню стратегічних ризиків, транспарентності й заходам щодо зміцнення довіри в позиціях ядерних держав, їх доктринах і можливостях, які мають вирішальне значення для досягнення прогресу на шляху до роззброєння в рамках Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [260]. Спільна заява лідерів п'яти ядерних держав про запобігання ядерній війні й недопущення гонки озброєнь від 3 січня 2022 р. [139], в якій зазначалося, що ядерну війну не можна виграти і ніколи не можна вести, на жаль, нівелюється провокаційними заявами Росії про підвищення рівня ядерної боездатності в умовах розв'язаної Москвою війни, захопленням ЗАЕС й обстрілами Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут», в якому знаходиться дослідницький ядерний реактор «Джерело енергії». Звісно, усе це підриває довіру до Росії, яка, до речі, є учасницею цієї Спільної заяви.

Після початку війни голова КНР Сі Цзіньпін наголосив, що «переважна тенденція миру й розвитку стикається із серйозними проблемами» і що «світ не є ані спокійним, ані стабільним» [218].

¹ В умовах довгострокового погіршення відносин Росія – США, Росія – НАТО мало досяжними виглядають такі завдання у сфері безпеки, як збереження передбачених договором СНО-III обмежень на російські ядерні арсенали після 2026 р. або запровадження лімітів на «нові типи» озброєння, включаючи тактичне, або успіх на переговорах про нестратегічну ядерну зброю й ракети, здатні нести ядерну зброю.

Справді, сьогодні майже весь світ втягнутий у гонку озброєння. Саме тому, хоча і з суттєвими запізненнями¹, на Заході визнають, що об'єднана Європа потребує створення нової архітектури безпеки, яка не може бути лише французькою чи німецькою, а має враховувати інтереси всіх держав – членів Європейського Союзу, зокрема країн Східної Європи і Балтії², а також країн – партнерів ЄС і НАТО.

Спираючись на це, Альянс визначив спільну безпеку насамперед як роботу над спільними викликами безпеки разом з іншими партнерами. НАТО має більше партнерів, ніж членів. Партнери здійснюють суттєву політичну підтримку Альянсу, а також можуть надавати значні збройні сили. Партнери НАТО – важливий актив, який може підвищити потенціал Альянсу за невеликих витрат [113], а тому захисту безпеки країн-партнерів приділяється велика увага. Власне політика Сполучених Штатів і НАТО стосовно України, їх підтримка у війні з Росією цілком відповідає принципам співробітництва, визначених у Хартії стратегічного партнерства США – Україна (2021) [353], а також впливає із визнання України Північноатлантичною радою партнером із розширеними можливостями (2020). Цей статус є частиною Ініціативи НАТО щодо оперативної сумісності партнерства, спрямовану на підтримку й поглиблення співпраці між союзниками і партнерами, які зробили значний внесок у операції та місії під проводом НАТО [190]. Завдяки цим крокам співпраця Україна – НАТО активізувалася в інституційному плані, але не у військовому. Успіхи України у війні спонукали західних офіційних осіб говорити про доцільність заохочення України за її

¹ Як відомо, ані російсько-грузинський конфлікт 2008 р., ані анексія Криму у 2014 р. не спонукали Захід до перегляду свого бачення колективної безпеки в Європі. Хоча Президент Б. Обама закликав Європу і США рішуче протистояти російській анексії Криму, попередивши, що нездатність протистояти яка підірве столітній міжнародний прогрес, в той же час він зазначив: «Це не чергова холодна війна, в яку ми вступаємо... Зрештою, Росія, на відміну від Радянського Союзу, не очолює жодного блоку націй, не має ніякої глобальної ідеології Сполучені Штати і НАТО не прагнуть конфлікту з Росією». Декларація саміту НАТО, який відбувся після анексії Криму, демонструвала зацікавленість НАТО в підтримці діалогу з Росією і прагнення пом'якшувати агресивну політику Москви щодо своїх сусідів за допомогою дипломатії.

У Спільній декларації «Солідарність союзників і спільна відповідальність» (4 листопада 2015 р.) дев'ять глав держав звернулися до Альянсу із закликом «зміцнити східний фланг НАТО» (зміцнити нашу оборону і стримування, адаптувати Альянс до довгострокових загроз безпеці й ризиків, з якими ми спільно стикаємося на Сході), однак це звернення не дало помітного результату [10; 193; 196].

² Із суттєвими запізненнями і далеко не всі, але в Західній Європі починають усвідомлювати той факт, що Східна Європа щодо Росії мала рацію, а Західна – помилялася; що Берлін і Париж надто довго ігнорували справжній характер путінського режиму й не були готові реалізовувати політику сили поряд із дипломатією [59; 150].

боротьбу і, зокрема, надання їй статусу головного військово-політичного союзника США поза блоком НАТО, чого вона прагне з 2014 р.¹. Цей статус не гарантує взаємної оборони, як і майбутнього членства в Альянсі, але передбачає стратегічну й військову співпрацю між союзником і США, зокрема, пріоритетність у закупівлі й доставці військової техніки, озброєння, комплектуючих і спорядження; розширені можливості фінансування для розвитку збройних сил; залучення до спільних контртерористичних операцій і дослідницьких проєктів із Департаментом оборони США із колективним розподіленням бюджетів; можливість залучення партнера до спільних проєктів у космічній галузі. Однак офіційний Київ із 2021 р. негативно ставився до цієї ідеї, трактуючи її як застарілу і як таку, що за змістом і спрямуванням поступається вже набутому статусу основного стратегічного партнера, який дозволяє отримувати ще більш розширену підтримку спільних проєктів у сфері безпеки й використання американського озброєння, а також розвиває два додаткових напрями співпраці – науково-академічний та корпоративний (інвестиції в бізнес, підтримка проєктів сільського господарства й інфраструктури – підтримка стратегічного потенціалу союзника) [291; 331].

¹ Статус «основний союзник поза НАТО» було запроваджено у 1987 р. і законодавчо закріплено у 1989 р. (однак критерії для його отримання не визначені). Він характеризує виключно тісні стратегічні і військові відносини з країнами, які не є членами НАТО. Надання державі вказаного статусу визначає пріоритетність розвитку відносин США з такою країною і надає можливість участі у спільних оборонних ініціативах і низці обмежених контртерористичних заходів, а також проведення спільних досліджень військового характеру і поставок обмежених видів озброєння, спільну участь у космічних проєктах.

Україна в особі Президент П. Порошенку у 2014 р. ініціювала звернення до Конгресу США про надання Україні цього статусу. Сенат США 11 грудня 2014 року підтримав законопроект S.2828 під назвою «Акт підтримки свободи в Україні 2014» щодо надання Україні озброєння і статусу союзника без членства в Організації північноатлантичного договору (НАТО). Однак аналогічний законопроект не був підтриманий Палатою представників і, відповідно, не надійшов на розгляд президент Б. Обама. Палата представників 1 червня 2019 р. представила законопроект, який передбачає посилення підтримки суверенітету і територіальної цілісності України, розширення оборонної допомоги й надання Україні статусу головного військово-політичного союзника США. Таким чином, процес надання Україні статусу основного союзника поза НАТО на сьогодні не завершений.

Напередодні зустрічі на найвищому рівні між президентом США Джо Байденом і В. Путіним влітку 2021 р. аналітики закликала продемонструвати незмінну відданість Заходу Україні й наголосити на зміцненні її зв'язків із рештою демократичного світу. Одним із важливих кроків у цьому напрямі було б надання США Україні статусу головного союзника поза НАТО [108].

Нова архітектура європейської безпеки має передбачати військове стримування Росії як довгостроковий стратегічний курс, а також політичну¹ й економічну її ізоляцію в середньостроковій перспективі. Вона також вимагає від США і керівництва НАТО переглянути усталене бачення підходів до оборони, оскільки спеціалісти з оборонного планування Альянсу (а насправді і Росії, Китаю та інших потенційних агресорів) мають звільнитися від існуючих стереотипів і конструювання захисту на випадок ядерної війни з опорою на протиракетну оборону, вдатися також до розробки концепції захисту від звичайної (неядерної) зброї [73].

Ще раз наголосимо, що Російська Федерація веде війну не лише проти України, вона також несе загрозу безпеці всієї Європи. Реальність така, що з 2011–2012 років системний антагонізм щодо Заходу, персоніфікованого в НАТО і ЄС, став найбільш важливим фактором легітимності правління Путіна в Росії. Російсько-українська війна – це наслідок цього процесу, а не його причина.

Прем'єр-міністр Бельгії О. де Кро зазначає, що Москва використовує кампанії дезінформації, фейкові новини й хакерські атаки для дестабілізації демократії в об'єднаній Європі; намагається налаштувати європейців один проти одного; використовує енергетичний шантаж, щоб підірвати купівельну спроможність і процвітання; породжує багатомільйонні хвилі біженців, щоб перевірити почуття солідарності європейців [5]. Однак життєво важливі інтереси ЄС не перебувають під прямою загрозою, ані в 2014 р., ані сьогодні: виживання об'єднаної Європи не залежить від виживання України, яка багатьох на Заході влаштовує у статусі буферної держави, тоді як війна великих держав реально загрожуватиме йому. Це пояснює, чому держави-члени ЄС і НАТО вирішили підтримувати Україну всіма можливими способами, але не вступати в боротьбу з Росією (даний підхід, до речі, сповідували США стосовно Великої Британії під час її протистояння нацистській Німеччині до грудня 1941 р.) [31]. Наведене, однак, не означає, що окремі держави не змінять своєї позиції. Начальник Генерального штабу збройних сил Великої Британії П. Сандерс заявив: «Світ змінився з 24 лютого, і зараз є гострий імператив створити армію, здатну воювати

¹ Наголос на політичній ізоляції Москви не означає відмову від використання діалогу для деескалації ситуації в принципі. Переговори можливі і потрібні, але на етапі, коли позиція російського МЗС набуде конструктивного характеру. І у будь-якому разі готовність вести діалог не повинна виключати готовності ефективно захищатися самим і захищати своїх союзників.

разом із нашими союзниками та перемагати Росію в битві. ... Ми – покоління, яке знову має готувати армію до війни в Європі» [36].

Коаліція держав Заходу, яка підтримує в цій війні Україну, відповідно до демократичних засад має діяти на основі обговорення й консенсусу і враховувати позицію громадськості. На думку авторитарного керівництва Росії, у цьому саме полягає вразливість передусім держав-членів ЄС, а тому воно намагається маніпулювати енергоносіями, продовольством і мігрантами для впливу як на європейців, так і світ у цілому, спонукаючи уряди багатьох держав до дотримання нейтралітету в російсько-українській війні. Попри те, що окремі держави-члени ЄС (перш за все Угорщина) і НАТО (Туреччина і Угорщина) демонструють особливу позицію з приводу допомоги Україні й участі в колективних санкціях проти Росії, а також забезпечення єдності і розширення НАТО¹, обумовлюючи її або захистом власних національних, зокрема економічних, інтересів (Угорщина і Туреччина), або бажанням виступити в майбутньому площадкою для ведення переговорів (Туреччина), європейська і трансатлантична єдність у цілому забезпечується. Так, після місячного дипломатичного глухого куту під час саміту НАТО (28–30 червня 2022 р.) Туреччина нарешті зняла свої заперечення проти членства Швеції та Фінляндії в Альянсі [284; 286], а Угорщина на п'ятому місяці війни зняла заборону на транзит летальної зброї до України через свою територію.

Сьогодні для західних демократій відкривається унікальна й потенційно коротка можливість вдихнути нове життя в Північно-Атлантичний альянс. Розрахунок В. Путіна на те, що він зможе підірвати єдність ЄС і НАТО, зруйнувати цивілізаційну ідентичність Заходу², зазнає

¹ Туреччина займає особливе місце в НАТО. Власне, за системою цінностей, на яких вона побудована і функціонує, Туреччина не належить до феномену колективного Заходу. Зважаючи на це і її місце у структурі Альянсу (Сухопутні війська Туреччини, якщо не брати до уваги ядерну зброю, вважаються другими за силою в блоці НАТО після сухопутних військ США), НАТО не можна вважати військово-політичним блоком колективного Заходу. Під час російсько-української війни Туреччина не лише не надала військової допомоги Україні і не запровадила економічних санкцій проти Росії, а й поставила під питання Трансатлантичну солідарність, погрожуючи заблокувати вступ до Альянсу Фінляндії та Швеції, а також вторгаючись у повітряний і морський простір свого союзника по НАТО – Греції. Попри періодичну критику Туреччини з боку окремих політиків і представників мас-медіа проблема виключення Анкари зі складу НАТО не має перспектив насамперед тому, що єдиний спосіб виходу зі складу Альянсу – це добровільний вихід [61].

² Партійні системи провідних країн Заходу дійсно на сьогодні менш стабільні, аніж за часів холодної війни. Як вважає Г. Кіссінджер, Сполучені Штати зараз більш роз'єднані, ніж під час війни у В'єтнамі. За його словами, спостерігається зменшення

провалу. Російська агресія, навпаки, активізувала співпрацю між союзниками по НАТО і відновила почуття мети в трансатлантичному альянсі, якого не було з початку 2000-х років. На думку заступника Генерального секретаря НАТО М. Джоане, після того, як Кремль розпочав війну з Україною, основоположний акт НАТО – Росія (1997) є «недійсним» і Альянс не зобов'язаний обмежувати свою військову присутність у Східній Європі; принаймні ряд голів держав Східного флангу НАТО висловився на користь розміщення на своїй території постійних військових баз [202].

У контексті обговорення проблеми забезпечення трансатлантичної солідарності слід також звернути увагу на започаткування дискусії з приводу розробки демократичними країнами не лише Заходу, а й всього світу, документа, стрижнем якого мала б стати «економічна стаття 5» на зразок колективної оборони НАТО (стаття 5 Статуту). Колишній Генеральний секретар НАТО А. Ф. Расмуссен зазначив: «Ми повинні розглядати економічну атаку на демократію як атаку на всіх нас.... Коли Китай застосовує економічний тиск проти Австралії чи Литви, ми повинні допомагати цим двом країнам, купуючи їх товари, беручи участь в угодах про вільну торгівлю, обмінюючи нові технології тощо» [40].

Крім того, дискутуючи з проблем забезпечення національної безпеки України і європейської безпеки в цілому, закономірно наштовхуєшся на питання про забезпечення європейської і євроатлантичної солідарності, а також про роль у цьому процесі США.

КОЛЕКТИВНА БЕЗПЕКА У ЄВРОПІ: РЕАЛЬНІСТЬ ЧИ ХИМЕРА?

Ще раз нагадаємо, що сучасна система забезпечення регіональної безпеки в Європі сформувалася після Другої світової війни [315; 318; 357] і лише у XXI столітті, особливо в період президентства Д. Трампа, була поставлена під сумнів. Гарантування Сполученими Штатами безпеки своїм європейським союзникам по НАТО

можливості американської двопартійності. Національний інтерес був значущим терміном, але він сам по собі не був предметом дискусій. Зараз в Америці точиться негласна, але дуже реальна дискусія про те, чи дійсні основні цінності Америки. Як наслідок, у XXI столітті кожна наступна адміністрація стикається з невпинною ворожістю опозиції, яка базується на різних передумовах. У підсумку Кіссінджер погоджується з тим, що Сполученим Штатам потрібен зовнішній шок чи зовнішній ворог – це один із способів попередити некеровану внутрішню кризу [143].

було і залишається стрижнем функціонування Альянсу, підтверджуючи здатність просування як американських, так і європейських інтересів. Договірні відносини між Сполученими Штатами і їх європейськими союзниками завжди будувалися на тому, що США несуть головний фінансовий і воєнний тягар¹, а на заміну отримують стратегічне лідерство, яке, у свою чергу, забезпечило привілейований статус в торговельних відносинах, закупівлю американського озброєння, співпрацю у сфері оборонних технологій тощо.

Однак російсько-українська війна продемонструвала, що можливості НАТО в цілому і США зокрема далеко не ті, що були на етапі становлення Альянсу і його функціонування в період «холодної війни». Здатність США під час Другої світової війни побудувати 122 авіаносці і величезну кількість літаків [100] сьогодні видається фантастичною, особливо на тлі суперечок між державами-членами НАТО про поставку Україні поштучно гаубиць, РСЗВ, танків та іншого озброєння, причому не тільки новітнього, але навіть радянського зразка. Крім того, сьогодні існує проблема спеціальної підготовки, складних систем обслуговування, боєприпасів різного калібру, які часто є взаємовиключними для кожної системи зброї. У підсумку слід визнати, що сучасний стан озброєння армій держав-членів НАТО, а також стан їх оборонно-промислового комплексу², на жаль, не відповідає сучасним викликам і загрозам безпеки, насамперед повномасштабній неядерній війні в Європі.

На початку війни НАТО, G7 і Європейська Рада у Брюсселі провели низку спільних зустрічей, щоб продемонструвати трансатлантичну

¹ Спільно виміряне величиною ВВП багатство країн НАТО, за винятком США, майже дорівнює багатству Сполучених Штатів. Незважаючи на це, країни НАТО, за винятком США, витрачають на оборону менше половини коштів, які виділяють на оборону США. Цей дисбаланс є постійним, з відхиленнями, протягом історії Альянсу, і з часу трагічних подій 11 вересня 2001 р., після яких Сполучені Штати значно збільшили свої оборонні витрати. Нині вони складають приблизно дві третини оборонних витрат усього Альянсу. Крім того, Альянс покладається на США в тому, що стосується надання деяких найважливіших потенціалів, наприклад, до розвідки, спостереження й розвідки; дозаправлення у повітрі; обороні від балістичних ракет; і до повітряних засобів радіоелектронної боротьби. У відповідь на незаконну анексію Криму Росією і заворушення на Близькому Сході керівники країн НАТО домовилися змінити тенденцію до скорочення оборонних бюджетів і прийняли рішення, зокрема, про те, що держави-члени прагнутимуть наблизитися до рекомендованого показника у 2% протягом десятиліття для досягнення цілей НАТО в галузі потенціалу й ліквідації нестачі сил і засобів. Якщо у 2014 р. три країни НАТО виділяли на оборону 2 % ВВП або більше, то у 2021 р. їх кількість зростає лише до восьми [352].

² Так, за повідомленням американського Державного департаменту у 2021 р. продаж США військової техніки та зброї за кордон впав на 21 % до \$138 млрд.

єдність. На підтвердження унікальної єдності Заходу зустріч G7 була включена до саміту НАТО, на який також був запрошений прем'єр-міністр Японії. Після зустрічі G7 22 з 30 лідерів НАТО продовжили засідання Європейської ради, де до них приєдналися керівники держав – членів ЄС, що не входять до НАТО. На порядку денному цього засідання були питання енергетичної безпеки.

Під час Версальського саміту Європейська рада 10 березня 2022 р. ухвалила Заяву щодо російської військової агресії проти України [261], в якій від імені Європейського Союзу зобов'язалася надавати скоординовану політичну, фінансову, матеріальну й гуманітарну допомогу, підтримку у відновленні демократичної України після припинення російського вторгнення, а також і надалі зміцнювати зв'язки й поглиблювати партнерство, щоб підтримати Україну в її європейському виборі.

Договір про Європейський Союз у Лісабонській редакції (п. 7 ст. 42) містить положення про колективну оборону, яке, до речі, є спадщиною зміненого Брюссельського договору (1954) [183]. Зобов'язання, що випливають із цієї статті ДЄС, прийнято вважати другорядними, оскільки більшість держав – членів ЄС є одночасно і членами НАТО, але вони мають резервний характер. Слід наголосити, що, на відміну від статті 5 Договору про НАТО, п. 7 ст. 42 ДЄС не передбачає досягнення консенсусу: будь-яка країна ЄС може посилатися на неї, щоб підтримати державу-члена, яка зазнала нападу. Слід додати, що, хоча в п. 7 ст. 42 ДЄС прямо не згадується застосування збройної сили, але воно явно входить до поняття «будь-які доступні засоби».

Варто також зазначити, що після прийняття Лісабонського договору колективну безпеку всередині ЄС було посилено двома двосторонніми пунктами про оборону (наголосимо, що взаємні оборонні зобов'язання – рідкісне явище в сучасному світі): один між Німеччиною і Францією в рамках Аахенського договору (2019) [283], який містить тверді взаємні зобов'язання, а інший між Грецією і Францією у рамках угоди про стратегічне партнерство (2021)¹.

¹ Греція і Франція у 2021 р. підписали нову Угоду про оборону й безпеку в рамках Стратегічного партнерства та співробітництва у сфері оборони і безпеки. Згідно з умовами угоди Франція зобов'язана надавати негайну військову допомогу Греції і, навпаки, у разі нападу третьої країни, навіть якщо ця країна входить до одного з їхніх союзів (наприклад, Туреччина, яка є членом НАТО). Відповідно до ст. 2 Угоди «Сторони надаватимуть одна одній допомогу всіма засобами, що є в їх розпорядженні, при необхідності із застосуванням збройної сили, якщо вони спільно виявлять, що збройна агресія має місце проти території однієї з двох, відповідно до статті

Для країн, які є членами як Європейського Союзу, так і НАТО, п. 7 ст. 42 ДЄС має субсидіарний характер на випадок, якщо в НАТО не вдасться досягти консенсусу щодо застосування ст. 5. У свою чергу, угода між Францією і Грецією є резервом для Афін на випадок, якщо через позицію передусім Туреччини не вдасться застосувати п. 7 ст. 42 ДЄС.

Ідея «Європа, яка захищає» стала тотемом часу. Вона знайшла підтримку багатьох європейських лідерів. Це вимагало, щоб Брюссель зосередився «на безпеці, контролі зовнішніх кордонів, захисті від тероризму [і] захисті нашого континенту». Рада ЄС 21 березня 2022 р. схвалила «Strategic Compass for Security and Defence» [13; 222], який має зміцнити європейську оборону, суверенітет і автономію Європейського Союзу, а також сприяти міжнародному миру й безпеці¹. Стратегічний компас – це амбітний документ (позиціонує ЄС як організацію, що захищає («a Europe that protects»)), який визначає план поетапного посилення політики безпеки й оборони ЄС до 2030 р. і передбачає, зокрема, «значне» зростання витрат на оборону й заходи для полегшення доступу європейської оборонної промисловості до фінансів й інвестицій², містить цілі політики, засоби їх досягнення і строки для вимірювання прогресу.

Пріоритетними напрямами роботи з реалізації Стратегічного компаса визначено [14]:

1) для швидкого реагування на кризи з партнерами, якщо це можливо, і наодинці, коли це необхідно, ЄС має:

51 Статуту Організації Об'єднаних Націй». При цьому «виключна економічна зона не є частиною території держави, зокрема, відповідно до Конвенції ООН з морського права».

Цією Угодою Греція і Франція виходять за рамки своїх зобов'язань стосовно одна одної в рамках Європейського Союзу і НАТО. Разом із тим вони зміцнюють європейську опору оборони і НАТО, оскільки є двома державами – членами ЄС, а також союзниками по НАТО. Угода про стратегічне партнерство між Грецією і Францією є першим великим кроком до стратегічної автономії ЄС [225; 311].

¹ Перший варіант Стратегічного компаса був представлений Верховним представником у листопаді 2021 р. на основі першого в історії аналізу загроз, а також на етапі структурованого діалогу між державами – членами ЄС, інституціями ЄС й експертами. Протягом лютого–березня 2022 р. відбулися дебати між державами-членами з урахуванням «Contribution to European defence» і «дорожньої карти» за критичними технологіями для безпеки й оборони [53; 55] (15 лютого 2022 р.), а також військової агресії Росії проти України

² Оборонній промисловості відводиться ключова роль у забезпеченні безпеки громадян і націй, оскільки вона сприяє збереженню миру і стабільності, безпеки й демократії, без яких неможливе соціальне й економічне процвітання європейських держав.

– створити «EU Rapid Deployment Capacity» для швидкого розгортання до 5000 військовослужбовців для реакції на різні типи криз¹. При цьому в ідеалі мова повинна йти не про створення однієї багатонаціональної бригади, а про існування одночасно п'яти-шести бригад (до речі, у 1999 р. завдання було більш амбітне – йшлося про необхідність створення дванадцяти-п'ятнадцяти бригад, тобто корпусу), щоб ЄС мав боротися з кількома кризами одночасно. За таким саме принципом необхідно створити військово-морські й військово-повітряні формування [30];

– бути готовим розгорнути 200 повністю оснащених експертів місії CSDP протягом 30 днів, зокрема, у складних умовах;

– проводити регулярні живі навчання на суші й морі;

– підвищити військову мобільність;

– посилити цивільні і військові місії й операції в рамках Спільної політики безпеки й оборони, сприяючи швидкому і гнучкому процесу прийняття рішень, діючи більш надійно й забезпечуючи більшу фінансову солідарність;

– повною мірою використовувати European Peace Facility для підтримки партнерів;

2) із метою посилення своєї здатності передбачати, стримувати й реагувати на поточні і швидко виникаючі загрози й виклики, а також захищати інтереси безпеки Союзу ЄС має:

– розширити можливості аналізу розвідувальних даних;

– розробити Hybrid Toolbox і Response Teams, які об'єднують різні інструменти для виявлення й реагування на широкий спектр гібридних загроз;

– забезпечити подальший розвиток кібердипломатичного інструментарію і створення політики кіберзахисту ЄС для кращої підготовки до кібератак і реагування на них;

– розробити інструментарій маніпулювання іноземною інформацією й інтерференції;

¹ Ще до початку російської агресії експерти зазначали, що на основі існуючої схеми Battlegroup ця ідея не спрацює з трьох причин [30]:

(1) бойові групи надто малі, а тому ЄС не зможе вирішити жодної кризи за допомогою одного бойового батальйону;

(2) бойові групи є тимчасовими, тому неможливо накопичити досвід і забезпечити постійну взаємодію й ефект масштабу: вони коштують багато, а ефект від них практично відсутній;

(3) бойові групи ротуються через періоди очікування, тому ЄС завжди залежатиме від випадковостей: чи готові держави-члени, чи війська перебувають у режимі очікування, як розгорнути їх у разі виникнення кризи?

- сформувати Космічну стратегію ЄС для безпеки й оборони;
- посилити роль ЄС як учасника морської безпеки;

3) держави-члени зобов'язалися суттєво збільшити витрати на оборону, щоб відповідати колективним прагненням, зменшити критичні прогалини у військовому й цивільному потенціалі і зміцнити європейську оборонну, технологічну і промислову бази. Для цього ЄС буде:

- обмінюватися інформацією про національні цілі щодо збільшення й покращення видатків на оборону;
- забезпечувати подальші стимули для держав-членів брати участь у розвитку можливостей співпраці і спільно інвестувати у стратегічні засоби й можливості наступного покоління для роботи на суші, на морі, в повітрі, у кіберсфері і в космічному просторі;
- стимулювати оборонні технологічні інновації, щоб заповнити стратегічні прогалини і зменшити технологічну й промислову залежність;

4) щоб подолати спільні загрози й виклики, ЄС буде:

- посилювати співпрацю зі стратегічними (НАТО, ООН) і регіональними (ОБСЄ, АС та АСЕАН) партнерами;
- розвивати індивідуальні двосторонні партнерства з однодущими і стратегічними (США, Канада, Норвегія, Велика Британія, Японія та ін.) партнерами;
- розвивати індивідуальне партнерство на Західних Балканах, зі східними й південними сусідами, країнами Африки, Азії та Латинській Америці, зокрема, шляхом поживавлення діалогу і співпраці, сприяння участі в місіях й операціях СПБО і підтримки розвитку потенціалу.

Очевидно, що Стратегічний компас повинен містити також відповідь на питання, в яких галузях Європейський Союз здатний відігравати провідну роль, що стане основою для чіткішого розмежування ролей між ЄС і НАТО.

Російсько-українська війна, вочевидь, ставить питання, далеко не всі з яких зараз озвучують, але які потребуватимуть відповіді. Велика Європа очікує від Європейського Союзу і НАТО вирішення проблем безпеки в Європі й навколо неї. Проте позиція ЄС і НАТО свідчить про те, що вони не готові вирішити всі проблеми Європи, принаймні ті, які зводяться до протистояння з Росією. Страх перед Третьою світовою війною, відсутність справжньої єдності й солідарності у власних лавах, національний егоїзм, відсутність ефективної стратегії дій на випадок конфлікту за участю Росії, недостатня укомплектованість національних армій держав – членів ЄС і НАТО

сучасними видами озброєнь і боєприпасами до них, суттєве відставання процесу модернізації власних збройних сил – усе це робить вказані міжнародні організації, а також збройні сили їх держав-членів насправді недостатньо ефективними в питаннях забезпечення миру і безпеки в регіоні. Саме тому США й Європейський Союз змушені використовувати політику санкцій проти Росії як заміну військового потенціалу.

Війна довела, що ультимативні вимоги президента Д. Трампа [22] до 23 із 28 членів НАТО щодо збільшення військових витрат були цілком слухними. Так, 2 % ВВП, які, за досягнутою в НАТО домовленістю, союзники пообіцяли виділяти на оборону, нині дійсно недостатньо для того, щоб швидко ліквідувати дефіцит і модернізувати збройні сили Альянсу відповідно до сучасних викликів і загроз¹.

Невипадково на передодні війни окремі експерти констатували той факт, що США і НАТО в цілому не готові до серйозного військового виклику з боку Росії [62]. Аналогічний висновок стосується й об'єднаної Європи, якій треба навчитися брати на себе належну частку відповідальності за безпеку в регіоні і світі, а не поклатися виключно на допомогу США.

Характер російсько-української війни наочно доводить, що на сьогодні і в найближчому майбутньому не існує ніякої «європейської» альтернативи надійному стримуванню Росії та протидії її військовим загрозам, яка могла б суттєво знизити залежність Європи від США, як немає реальних шляхів, якими Європейський Союз міг би замінити НАТО [62].

Слід звернути увагу на те, що на сьогодні ані в Європейському Союзі, ані у Великій Британії немає чіткого уявлення щодо того, як після Brexit налагодити тісне партнерство між Брюсселем і Лондоном у сфері зовнішньої політики, безпеки й оборони, зважаючи на те, що виклики безпеці за своєю природою є транскордонними, а інтереси обох сторін (зокрема, протидія російській експансії, ядерна угода з Іраном, розв'язання конфлікту в Сирії і на Близькому Сході, боротьба з тероризмом, кібератаками, гібридними загрозами, усунення передумов масової міграції населення тощо) перетинаються у зовнішній політиці, політиці безпеки й оборони.

¹ Суттєвий недолік у роботі адміністрації президента Д. Трампа полягав в тому, що, зосередившись на загальних для НАТО квотах витрат, вона ігнорувала необхідність вирішення проблеми досягнення операційної сумісності і стійкості, формування ефективних і повністю взаємодіючих національних збройних сил у рамках НАТО.

Хоча Лондон проводитиме незалежну від ЄС зовнішню політику і політику безпеки й оборони, все-таки очевидним є те, що в інтересах Великої Британії залишатися близькою до цінностей та цілей зовнішньої та безпекової політики ЄС. Тому слід позитивно оцінити як факт підготовки «Frame work for the UK-EU Security Partnership» (2018) [97], який містив зобов'язання офіційного Лондона щодо забезпечення безпеки в Європі¹, так і інтегрований огляд безпеки, оборони, розвитку й зовнішньої політики «Global Britain in a Competitive Age» (2021), який розвиває ідею партнерства між ЄС і Великою Британією в умовах нових викликів і загроз безпеці.

Період після розпаду СРСР і розпуску Організації країн Варшавського договору, яку умовно називають епохою стабільності, характеризується спробою створити нову архітектуру безпеки в Європі, в якій знайшлося б місце для всіх без винятку європейських держав. Саме цим пояснюється майже нав'язлива, але, як засвідчив розвиток подій, безперспективна спроба завоювати прихильність Росії як справжнього партнера у вирішенні нових спільних проблем, таких як регіональні конфлікти чи поширення ядерної зброї, замість того, щоб вимагати від Москви адаптуватися до західних стандартів безпеки.

Значно успішнішою, оскільки більш реалістичною, була програма військового співробітництва «Партнерство заради миру» між країнами – членами НАТО і більш ніж двома десятками країн, які перебували поза межами Альянсу. Вона сприяла реальному збільшенню резерву ресурсів кризового управління по всій Європі і стала механізмом, який дозволив вмонтувати навіть нейтральні держави в нову архітектуру європейської безпеки, став «привідним ремнем» для передачі ідей НАТО про ефективне оборонне планування й військово-цивільні відносини державам, що знаходяться поза його межами. Слід зазначити, що у підсумку окремі держави – партнери НАТО з безпеки, зокрема, Україна і Грузія, співпрацюють в Альянсом ефективніше, аніж його формальні союзники з оборони [179, С. 28–29].

У нових геополітичних умовах початок ХХІ ст. позначився широкою дискусією стосовно доцільності збереження воєнних союзів для забезпечення глобальної і регіональної безпеки, при тому, що

¹ У процесі дискусій групи переговорів від Великої Британії та ЄС спільно узгодили структуру для обговорення майбутніх рамок партнерства. Вони відображають широту партнерства (партнерства з безпеки, правоохоронних органів і кримінального судочинства, зовнішні питання, питання безпеки й оборони та ширші питання безпеки), яке хочуть забезпечити обидві сторони.

науковцями досі не вироблена загальноновизнана концепція воєнного альянсу [23; 158; 256]. У цей період популярними були ідеї про те, що: «постійні багатонаціональні союзи відійдуть у минуле» [270]; союзи, створені США у Європі й Азії, стали нерелевантними для викликів, з якими Сполучені Штати стикаються в новому тисячолітті, а тому США мають діяти за межами своїх кордонів, спираючись на коаліції, склад яких варіюється залежно від питання, що розглядається [176]; воєнний союз може містити пастки для окремих його членів [148]; сучасні держави діють у рамках союзів, а не альянсів; XXI ст. визначатиметься гонкою за перемогу серед країн «другого світу», а у випадку США – за те, щоб самим не перетворитися на країну другого світу через небезпеку імперської перенапруги у поєднанні з ослабленням економічного панування й погіршенням якості життя [146]; в умовах однополярного світу Сполучені Штати менше залежатимуть від підтримки союзників, а тому можуть використовувати *ad hoc* «коаліції охочих» і двосторонні домовленості; середні держави будуть схильні укладати союзи з іншими, щоб зменшити залежність від наддержави, тоді як більш слабкі, швидше за все, вступлять у союз із наддержавою, щоб використати її міць для вирішення локальних проблем безпеки, а також лобіюватимуть багатосторонні домовленості, які посилять їх власний вплив [305]; сучасне середовище безпеки характеризується множинними формами «союзів» («коаліції», «спільноти безпеки» і «стратегічні партнерства» тощо), які дедалі виразніше відрізняються від традиційного архетипу «союзу» [313]. Усі ці дискусії, які передусім стосувалися США і НАТО, поступово розмивали головний сенс функціонування Альянсу – бути «спільнотою латентної війни» [201, С. 19].

НАТО разом з Європейським Союзом тривалий час перебувало в ілюзії щодо того, що вони разом змогли створити основу для повернення всіх країн, включаючи Росію, назад до європейської родини цивілізованих народів, ігноруючи при цьому збереження зон регіональних конфліктів (Абхазія й Північна Осетія в Грузії; Придністров'я в Молдові, Нагірний Карабах на Кавказі, а згодом – Крим і Донбас в Україні), створених і підтримуваних Москвою після розпаду СРСР, які зберігали значний руйнівний потенціал нестабільності для більш широкої території на континенті.

На певному етапі в Брюсселі виникло відчуття того, що майбутнє НАТО забезпечене і що можна переключити Альянс на «автопілот» й залишити його майбутню еволюцію під впливом закону Паркінсона про розширення бюрократії. І хоча багато хто голосно говорив – «ні», оскільки будівництво нової архітектури безпеки в Європі незавершене і

залишається багато незакінчених справ, певне самозаспокоєння запанувало в НАТО [189].

Буде помилкою стверджувати, що НАТО не помічало наближення нової «холодної війни», скоріше воно намагалося відтермінувати її настання. У «холодної війни» другої половини ХХ ст. була одна перевага – це простота. НАТО не потрібно було визначати порядок денний у сфері безпеки – «холодна війна» зробила це за учасників Альянсу. Як виявилось, передусім треба запобігти нападу зі Сходу. Однак за останні три десятиліття Європа переконала себе, що вона більше не перебуває в облозі, не помічаючи того, що в нових умовах роль ракет, націлених на європейські столиці, більш успішно виконують російські газогони, якими Москва облутала Європу за її же згодою. Попередження країн Східної Європи, перш за все Польщі і країн Балтії, про небезпечність такої енергетичної політики розбивалися, натомість лунали запевнення насамперед Берліна про те, що в Європі більш немає місця для облогового менталітету.

Крім того, на Заході не враховували й того, що змінилися суб'єкти протистояння. Під час «холодної війни» другої половини ХХ ст. Альянсу протидіяла Організація Варшавського договору, і це, як не дивно, надавало стабільності світовому порядку. Існують академічні докази того, що сучасні союзи мають переважно оборонний характер, що, як правило, забезпечує стабільність і передбачуваність міжнародної системи, стримання конфліктів і зниження ризиків війни. Оборонні союзи зазвичай діють на основі консенсусу, а тому їм вкрай проблематично досягти консенсусу щодо політики агресії. Крім того, майже всі оборонні зобов'язання мають стабілізуючі положення [141; 269; 314].

У ХХІ ст. НАТО протистоїть не оборонний союз, а Росія як авторитарна імперіалістична держава, рішення в якій ухвалюються особисто Путіним. У цій ситуації наведені вище висновки продовжують діяти стосовно НАТО, а щодо Росії – ні.

Відповіді на питання про те, як впоратися із викликами сьогодення, включаючи російську агресію й ризик, який вона становить для європейської архітектури безпеки, має дати Strategic Concept NATO [186], яку ухвалили на Мадридському саміті 29–30 червня 2022 р. До речі, на запрошення Північноатлантичного альянсу Україна, поряд з іншими партнерами, вперше брала участь у формуванні проекту Стратегічної концепції [292].

Додамо, що розробці нової стратегічної концепції НАТО передувала гостра критика Альянсу з боку президентів Д. Трампа й Е. Макрона і водночас підтримка Альянсу з боку більшості членів блоку, для яких

він залишається головним гарантом континентальної безпеки, що зайвий раз підтвердила російсько-українська війна.

Повернемося до згаданого документа. Лідерам країн-членів НАТО вдалося подолати побоювання щодо появи потенційних тріщин у функціонуванні Альянсу. Мадрид став самітом розширення, підтвердивши демократичну культуру НАТО. Альянс продемонстрував усім, що розбіжності всередині нього є джерелом його сили: держави-члени змогли конструктивно подолати свої розбіжності, зокрема, щодо вступу Фінляндії та Швеції. Якщо XXXI Брюссельський саміт (2021) пройшов під неофіційним гаслом «США повернулися», то гаслом Мадридського саміту стало «Захід повернувся». Як наслідок, НАТО рухатиметься далі з більшою єдністю на політичному і воєнному фронтах, ніж будь-коли раніше. Це особливо важливо з огляду на те, що Мадридський саміт знаменує кінець епохи стабільності після закінчення «холодної війни» другої половини ХХ ст. і початок нової «холодної війни», пов'язаної з тривалою й напруженою військовою конфронтацією з Росією і Китаєм¹ [276].

Така перспектива зумовила ухвалення рішення про збільшення Сил реагування НАТО в сім разів, з 40 000 осіб до понад 300 000 осіб. Проте саме здатність держав-учасниць швидко виконати це завдання викликає в експертів певні сумніви. Зокрема, Я. Бжезінський вважає, що Європейському виміру цих розширених сил буде складно забезпечити необхідний рівень готовності, логістику і запаси, масштабні навчання, які знадобляться їм для високоінтенсивної війни [276].

У той же час у Стратегічній концепції (2022) наведено колективне бачення мети НАТО, його фундаментальних завдань у сфері безпеки, сучасних і майбутніх викликів і можливостей, з якими він стикається у мінливому безпековому середовищі; елементи підходу Альянсу до безпеки й керівні принципи для його політичної та військової адаптації [186].

Зрозуміло, що після розв'язаної Росією війни деякі ідеї та оцінки, висловлені у процесі розробки Стратегічної концепції, потребують перегляду. Зміна існуючої до лютого 2022 р. архітектури європейської безпеки зумовить необхідність перегляду стратегій та планів безпеки й оборони в Європі, відносин із партнерами, а також

¹ Той факт, що індо-тихоокеанські партнери НАТО (Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея й Японія) були запрошені на саміт, свідчить про те, наскільки серйозно НАТО ставиться до китайської загрози, яка матиме далекосяжні наслідки як для регіональної, так і глобальної безпеки.

бачення майбутнього порядку безпеки як на рівні Стратегічної концепції НАТО, так і національних стратегій держав-членів, союзників і партнерів Альянсу поза його межами. На особливу увагу заслуговує той факт, що в ході війни з Росією сили оборони й безпеки України набули унікального бойового досвіду, демонструючи безпрецедентно високий рівень ефективності. З огляду на це Україна більше не може розглядатись як просто отримувач безпеки з боку НАТО. Україна набула досвід, навички і знання, якими може поділитися з НАТО.

Разом із тим слід зауважити, що спільне бачення напрямів коорегування Стратегічної концепції НАТО, оприлюднене представниками різних українських аналітичних центрів, університетів і журналістами, які займаються питаннями членства в НАТО й міжнародної безпеки [292], носить в окремих моментах полемічний характер і може не отримати підтримки на рівні НАТО.

Так, малоймовірно, що буде схвалена пропозиція стосовно того, що будь-яка демократична європейська держава, яка зазнає незаконного тиску щодо заборони членства в тих чи інших політичних, економічних, військових чи інших видах об'єднань, може розраховувати на відповідну підтримку Альянсу.

Навряд чи буде одноставно підтримана пропозиція знайти способи мінімізувати ймовірність політично мотивованого блокування зсередини Альянсу можливих дій стосовно активного захисту демократичних принципів і цінностей у разі їх порушення третіми сторонами. Із тієї ж причини не вбачається можливим розроблення механізму обмеження зловживання окремими державами-членами, що перебувають під впливом Росії, принципом консенсусу. Пояснюється це тим, що Альянс діє на основі консенсусу, а отже, нині в його документах немає положень про санкції або усунення неслухняних учасників. Зусилля щодо їх вигнання, ймовірно, виявляться контрпродуктивними.

Малореалістичною виглядає також пропозиція розглянути можливість зміни підходу, за якого обмежується дія статті 6 Вашингтонського договору територіями, які знаходяться під стабільним контролем уряду на дату набуття чинності.

Крім того, вимагають корекції й підходи НАТО до відносин із Росією, але навряд чи Альянс відмовиться від політики діалогу й стримування Москви, якщо Росія буде готова діяти сумлінно¹.

¹ Заступник державного секретаря США з контролю над озброєннями та міжнародної безпеки Б. Дженкінс заявила, що Сполучені Штати і Росія можуть

Очікувати того, що до Стратегічної концепції НАТО буде включено положення про те, що членство України в НАТО обговорюватиметься відразу після закінчення військових дій, ілюзорно. Зважаючи на позицію багатьох членів (Німеччини, Франції, Туреччини, Угорщини та ін.), Альянс скоріш за все обмежиться вказівкою на те, що двері для України залишаються відчиненими.

«ЧЕРВОНІ ЛІНІЇ» У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Слід визнати той факт, що партнери України на Заході, як і країна-агресор, спочатку песимістично оцінювали здатність України ефективно протидіяти російським військам. Напередодні вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 р. голова Об'єднаного комітету начальників штабів генерал М. Міллі на закритих слуханнях у Конгресі одним із можливих сценаріїв розвитку війни назвав окупацію Києва протягом 72 годин [307]. Розвідувальна спільнота США, а, зрештою, і багатьох інших країн, настільки налякала Білий дім й уряди в європейських столицях, що ті вдалися до евакуації своїх дипломатів із Києва, відмовилися від будь-яких авіаперевезень зброї в останню хвилину як марних і навіть підготувалися до евакуації президента В. Зеленського.

Ситуація змінилася після того, як США і їх союзники переконалися [288], що:

по-перше, виникла «енергійна, незалежна, демократична Україна», яка здатна вижити в довгостроковій перспективі. Україна та її Збройні Сили продемонструвала спроможність продовжувати функціонувати в умовах агресії й відновлюватися після потрясіння першого місяця війни з мінімальними (наскільки це можливо у цій ситуації) порушеннями. Українське суспільство змогло задіяти всі елементи, щоб чинити опір, відновлюватися, вчитися й адаптуватися до умов війни, зменшувати шкоду населенню й підтримувати безперервність надання основних громадських послуг, включаючи безпеку й національну оборону. Воно спромоглося продовжувати підтримку й задовольняти потреби Збройних сил, завдяки чому військові ресурси невиправдано не відволікалися на цивільні надзвичайні ситуації [50]. Стійкість українського суспільства зумовлена високим ступенем соціальної довіри між людьми, а також між окремими індивідами й інститутами громадянського суспільства, приватним і державним секторами, що дозволяє поєднувати заходи у відповідь «згори вниз» і «знизу вгору». Підтримка

відновити переговори про проведення інспекцій в рамках договору про скорочення наступального озброєння (ДСНО) [227].

суспільства знизу вгору є матеріально корисною¹ й важливою для морального духу Збройних Сил та нації в цілому². Таким чином, Україна продемонструвала гарний комбінований ефект громадянської готовності й військового потенціалу, відповідність національної стійкості Базовим вимогам НАТО (п. 73) [306], що є особливо цінним у контексті фіксації відповідності України стандартам НАТО³. Готовність успішно протистояти агресії Росії стала можливою завдяки тому, що Україна як ключовий регіональний стратегічний партнер США протягом 2015–2022 років доклала значних зусиль до модернізації своєї армії, навчання й підвищення оперативної сумісності з НАТО. Тим самим Україна показала, що у разі її прийняття до Альянсу вона не допустила б ситуації, за якої завдала б шкоди безпеці інших союзників;

по-друге, вторгнення в Україну стало «стратегічним провалом» для Росії;

по-третє, у процесі цієї загарбницької війни вдалося не допустити її переростання у прямий конфлікт Росія – НАТО. Така ситуація стала реальністю, незважаючи на те, що в Україні присутня невелика кількість американських інструкторів, які працюють з українськими військовими за спеціальними планами. Пояснюється це тим, що на відміну від В'єтнаму та деяких інших гарячих точок, де інструкторами були діючі військовослужбовці, які перебували під контролем Пентагону, в Україні Сполучені Штати не направляли військ, а інструктори – це цивільні добровольці⁴, яких підтримують завдяки онлайн-пожертвуванням і які діють повністю самостійно [215]. Крім того, у Німеччині створено групу коаліційного планування, до якої входять представники з двадцяти країн, для координації військової допомоги українським військам [245].

На етапі усвідомлення США і їх союзниками здатності України чинити опір агресії Росії Вашингтон і Москва, на думку Л. Фікс і М. Кіммейджа, «... виробили набір певних правил («червоних ліній»⁵,

¹Тільки станом на 14 березня 2022 р. на підтримку армії та гуманітарну допомогу зібрано понад 11,8 млрд грн.

²Станом на січень 2022 р. Збройним Силам України довіряло в цілому 72 % українців. Порівняно з груднем 2020 р. частка тих, хто довіряє, зросла на 6 %. Станом на кінець липня 2022 р. рівень довіри до української армії зріс до 97 % [317; 350].

³Відповідно до статті 3 Вашингтонського договору союзники зобов'язуються «окремо та спільно [підтримувати та розвивати] свій індивідуальний та колективний потенціал для протистояння збройному нападу» [229].

⁴Перед початком війни США вивели 150 своїх військових інструкторів

⁵Слід погодитися з думкою, що визначення «червоних ліній» – сутність гарантій безпеки – це форма мистецтва. Такі лінії мають бути достатньо чіткими, щоб стримувати

яких має дотримуватися кожна сторона) – негласних, проте реальних, на зразок тих, які діяли за часів «холодної війни» [163].

Відповідно до цих правил Росія:

- мириться з постачанням важкого озброєння, військовою підготовкою за межами України і розвідувальною підтримкою ЗСУ з боку держав – членів НАТО і ЄС, але не з безпосереднім використанням військ НАТО;

- не завдає ударів по західних конвоях зі зброєю, що прямують до України, поки вони перебувають на території держав – членів НАТО і ЄС;

- не перешкоджає відвідуванню Києва політичними лідерами США й європейських країн, яким доводиться подорожувати територією країни, що воює.

Зі свого боку США і їх союзники по НАТО [163]:

- демонструють стриману згоду на ведення Росією звичайних бойових дій у межах кордонів України, за умови, що конфлікт не призведе до застосування зброї масового знищення;

- надають сучасні артилерійські системи й розвідувальну інформацію. Однак межі в питанні надання Заходом певних видів озброєння Україні є певною мірою довільними і з часом можуть змінюватися;

- не надають свої літаки і відмовляються від створення безпільотних зон над територією України;

- США не втручаються у війну безпосередньо (зокрема, утримуються від організації добровольчих підрозділів для участі у війні на боці України) і не санкціонують участь НАТО у конфлікті;

- не диктують Україні інші цілі війни, ніж ті, що ставить перед собою Київ;

- розрізняють самооборону України й українські удари по території Росії і її об'єктах (насамперед, Кримський міст); відтак надання важкого озброєння Україні здійснюється за цим принципом;

- визнають кордони України непорушними і не визнають псевдореферендумів, організованих Москвою з метою легітимізувати процес відторгнення українських територій і їх наступного входу до складу Росії;

- прагнуть уникнути запобігати регіональній війні в Європі.

Разом із тим слід визнати існування певних труднощів, що пов'язано з тим, яких «червоних ліній» Росія, Україна і НАТО готові

агресора, але водночас вони повинні залишати достатньо місця для маневру тому, хто захищається. Сьогодні більше, ніж будь-коли, червоні лінії позначають сірі області [269].

дотримуватися, а яких ні, оскільки правила ведення даної війни нечіткі. Із цього приводу О. Карлсон зазначає, щоб уникнути загострення конфлікту, ворогуючі сторони поступово перевіряють «червоні лінії» одна одної. У цілому Заході, який уважно стежить за тим, як Москва реагує на його дії, вдається поступово нарощувати свою допомогу Україні, перевіряючи при цьому її терпимість до певного порушення «червоних ліній» Росії. Удар російського безпілотної по Польщі, наприклад, був розцінений Заходом як те, що НАТО у сприйнятті Москви зайшло надто далеко в напрямі порушення найбільш чітких «червоних ліній» і йому варто відступити [45].

Додамо, що в умовах «гарячої війни» (більш ніж під час «холодної») урядам воюючих сторін та їх союзникам важливо своєчасно з'ясувати всі можливості своїх супротивників, щоб не діяти у темряві. Як зазначає з цього приводу Т. Шеллінг, ще під час ранньої «холодної війни» (перш за все в період Кореїської війни) сформувалися певні уявлення про обмеження для воюючих сторін під час війни, а отже, і те, що вважається ескалацією. Контури ескалації визначаються насамперед географічними (річки, гори, лінії широти) й політичними кордонами. У російсько-українській війні Дніпро, кордони з Польщею і Росією, розташування Києва й різниця між східною й західною Україною певною мірою виступають тими орієнтирами, які допомагають встановити, які військові операції підпадають під окреслені (допустимі) рамки війни. До ескалації веде перехід від бомбардувань лише військових об'єктів до цивільних, передусім критичної інфраструктури, лікарень, закладів освіти тощо. І одна зброя може бути більш провокаційною, ніж інша.

Аналіз досвіду попередніх воєнних конфліктів, а також розвитку російсько-української війни засвідчує, що перетин однією з воюючих сторін важливих «червоних ліній» автоматично не породжує адекватної реакції іншої. Перші тижні російсько-української війни є наочним підтвердженням цього: країни НАТО тривалий час не відправляли Україні системи протиповітряної оборони, обмежуючись постачанням протитанкових систем. Знадобилися місяці, щоб США і Велика Британія зважилися надати Києву переносні зенітно-ракетні комплекси, а потужні артилерійські системи – взагалі лише на п'ятому місяці війни. Той факт, що Росія змирилася зі змінами підходів Заходу до поставок летальної зброї, які явно змінюють хід війни не на її користь, означає або те, що така допомога країн – учасниць Альянсу все ще не перетнула найважливіших «червоних ліній» Москви, або є своєрідною «платою» за те, що Захід, лідери якого під час своїх візитів до України змогли особисто переконатися в колосальних руйнуваннях українських міст, цивільних об'єктів,

промисловості й інфраструктури, тим не менш не вдалися до посилення своєї реакції на дії Москви, крім застосування нових пакетів економічних санкцій¹. Щоправда, ситуацію можна оцінити і з іншого боку: зміна підходів до поставок летальної зброї стала відповіддю Заходу на ескалацію з боку Росії.

У цілому, оскільки Джо Байден і В. Путін бажають уникнути повномасштабної війни, насамперед ядерної, ці неписані правила продовжують діяти, суттєво впливаючи на хід війни і позицію прямо або опосередковано залучених до війни держав. Щоправда, слід зважати на те, що на певному етапі війни Путін може свідомо вдатися до ескалації конфлікту (наприклад, теракт проти військовополонених із полку «Азов» у колонії в Оленівці або організація так званого «трибуналу» над захисниками «Азовсталі»; мінування й обстріл Запорізької АЕС; погроза чи ще гірше реальне застосування тактичної ядерної або хімічної зброї; проведення псевдореферендуму щодо незалежності певних українських територій з наступним їх включенням до складу Росії тощо), грубо перетинаючи «червоні лінії», окреслені Україною і Заходом, із метою вплинути на них, примушуючи Київ сісти за стіл переговорів і підписати угоду на умовах Кремля.

Офіційні особи в Москві постійно попереджають Україну, що будь-який напад на Крим призведе до вжиття масових репресивних заходів у відповідь, включаючи удари по «центрах прийняття рішень» у Києві. Такі висловлювання спровоковані тим, що 9 серпня 2022 р. на території авіабази «Саки» в окупованому Криму пролунали вибухи, унаслідок яких за даними ЗСУ знищено дев'ять літаків, а 16 серпня 2022 р. під м. Джанкой відбулася детонація на складі боєприпасів. Показово, що Україна не підтвердила як факт обстрілу аеродрому (Росія, у свою чергу, не звинуватила Київ в обстрілах), так і диверсію на складі боєприпасів. Це може бути свідченням того, що де-факто важлива для Москви «червона лінія» починає систематично перетинатися, проте це не визнається, оскільки обидві сторони не готові до значної ескалації конфлікту.

Показово, що зміна ставлення України до деокупації Криму співпала із заявою речниці Білого дому К. Жан-П'єр, яка на питання: «чи вважають США Крим правомірною ціллю для ЗСУ», яким

¹ Якщо в перші тижні війни Росія більш стримано бомбила українські міста, сподіваючись на швидкоплинне закінчення війни або розглядаючи такі бомбардування як потенційну ескалацію, на яку Захід може відреагувати, то в подальшому, з кожним наступним місяцем війни, такі бомбардування стали звичною практикою, більше того, російська армія почала застосовувати більш руйнівні артилерійські й ракетні системи, оскільки Москва зрозуміла, що вони не викличуть відплати і з боку Заходу.

Пентагон надав зброю, відповіла, що «ми підтримуємо зусилля України із захисту свого суверенітету і територіальної цілісності, як ми багато разів говорили» [347]. Колишній представник Державного департаменту Курт Волкер, у свою чергу, заявив, що Україна має повернути всі свої території, включно з Кримом.

На офіційному рівні більшість країн ЄС та НАТО підтримує Україну, виступаючи авторами або підтримуючи резолюції ООН та інших міжнародних організацій щодо російської агресії проти України, надсилаючи воєнну і гуманітарну допомогу, а також демонструючи ті чи інші символічні жести. Найрішучіше серед держав – членів ЄС обстоюють жорстку лінію дій проти Москви Велика Британія, Польща і країни Балтії. Так, Латвія закликає перейти від розпливчастих до чіткіших формулювань у питанні посилення військової підтримки України.

Попри те, що на офіційному рівні Європейський Союз і НАТО солідаризувалися з Україною, уряди окремих держав ховаються за узагальненими парламентськими резолюціями, в яких «російська агресія» не згадується, і роблять політичні заяви, в яких не висловлюється чітка й явна підтримка свого стратегічного партнера. Не в останню чергу така ситуація пояснюється тим, що насправді поняття «колективний Захід» носить дещо ефемерний характер. На це вказав і Президент України В. Зеленський, зазначивши, що дискусії з приводу надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС і швидкого членства, неможливість ЄС погодити нафтове ембарго проти Росії через опір Угорщини, а також блокування Туреччиною вступу Фінляндії і Швеції в НАТО свідчить, що об'єднаного Заходу на сьогодні немає [329]. Як в Україні, так і за її межами визнають, що Україну все ще оточує стіна байдужості і пасивності.

Франція і Німеччина є головними гравцями при вирішенні питання розширення і поглиблення процесу європейської інтеграції. Вони володіють «здатністю до формування середовища». Проте обидві країни мають конкретні й різні уявлення про стратегічне обґрунтування воєнної сили, природу світової політики і власну національну роль у ній. Якщо Франція обстоює ідею геополітичної структури світу з потужним європейським військовим блоком, відокремленим від НАТО і США і, наскільки це можливо, під французьким керівництвом, то Німеччина демонструє небажання використовувати воєнну силу, а також скептицизм щодо геополітичного мислення [175]. Ставлення інших держав-членів до процесу поширення інтеграції на сферу безпеки й оборони відрізняється також великим діапазоном підходів, що лише ускладнює ситуацію. Нажаль, поки що

немає жодних підстав сподіватися на те, що ці розбіжності будуть подолані в осяжному майбутньому.

Просування Лондоном амбітної ідеї «глобальної Британії», вперше заявленої у березні 2021 р. в Інтегрованому огляді «Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy», не зміцнює європейської і трансатлантичної солідарності [107]. У цьому документі, який є відображенням національної стратегії, Велика Британія була представлена як європейська країна з глобальними інтересами, відкритою економікою й морською торгівлею, яка має намір відігравати провідну міжнародну роль у сфері колективної безпеки, оскільки виступає однією із небагатьох надійних і авторитетних союзників, здатних охоче протистояти серйозним викликам [64].

Після «холодної війни» політика Великої Британії була спрямована на збереження міжнародної системи, заснованої на правилах. Проте сьогодні міжнародний порядок більш фрагментований, характеризується посиленням конкуренції між державами за інтереси, норми й цінності, а тому Лондон не може собі дозволити зосередитися на збереженні статус-кво в наступному десятилітті.

Інтегрований огляд відображає ключові моменти в баченні Лондоном європейської безпеки й оборони: НАТО традиційно визнається основою колективної безпеки в Євроатлантичному регіоні; Велика Британія залишиться провідним європейським союзником США в рамках НАТО, працюючи разом з іншими союзниками над стримуванням ядерних, звичайних і гібридних загроз безпеці Заходу, насамперед з боку Росії. Водночас наголошується на необхідності підтримувати більш тісне практичне співробітництво між НАТО й Європейським Союзом, а тому з питань забезпечення стабільності й безпеки на континенті Лондон співпрацюватиме з ЄС поза рамками НАТО як незалежні партнери для вирішення спільних проблем, якщо це відповідатиме її національним інтересам.

Першим кроком на шляху матеріалізації ідеї «Глобальна Британія» стало проголошення оборонної ініціативи – створення тристороннього оборонного альянсу «Пакт про безпеку», утвореного Австралією, Великою Британією та США (AUKUS) [3]. Участь Великої Британії у Пакті пояснюється тим, що в Інтегрованому огляді констатується той факт, що до 2030 р. світ ще більше просунеться у напрямі до багатополярності, а геополітичний та економічний центр тяжіння переміститься на схід, до Індо-Тихоокеанського регіону [107], який (як зафіксовано в тексті) «критично важливий для

нашої економіки, нашої безпеки та наших глобальних амбіцій щодо підтримки відкритого суспільства» [273].

Про підписаний у вересні 2021 р. Пакт про безпеку відомо небагато. Поки що він привернув увагу завдяки скасування Австралією контракту вартістю 56 млрд євро на закупівлю у Франції дванадцяти дизель-електричних підводних човнів класу Ааск на користь плану будівництва восьми або більше атомних підводних човнів-убивць у рамках спільного підприємства зі США й Великою Британією. Про інші аспекти тристороннього співробітництва відомо мало: передбачається, що діяльність альянсу охоплюватиме військову розвідку, кібервійну, можливості завдання далеких ударів і квантові технології, а також такі сфери взаємних інтересів, як вільна торгівля і права людини.

Слід зазначити, що окремими союзниками Великої Британії по НАТО створення AUKUS з точки зору дотримання солідарності оцінено негативно: по-перше, розірвання контракту ускладнило відносини між офіційним Парижем, з одного боку, і Лондоном і Канберрою – із другого, по-друге, виникли побоювання, що ухил у бік Індо-Тихоокеанського регіону може відвернути увагу Лондона від потреб безпеки євроатлантичного регіону, по-третє, може спровокувати гонку озброєнь в Індо-Тихоокеанському регіоні або підвищити ризик конфлікту, по-четверте, хоча угода в рамках AUKUS не суперечить жодним договірним зобов'язанням, існують побоювання, що ця угода негативно позначиться на зусиллях з ядерного нерозповсюдження у більш широкому значенні.

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ СОЛІДАРНОСТІ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Попри те, що в Преамбулі Договору про Європейський Союз держави-члени задекларували, що вони пам'ятають про історичну вагу подолання поділу європейського континенту і про потребу створити міцні підвалини для розбудови майбутньої Європи, прагнуть реалізувати спільну зовнішню й безпекову політику і таким чином зміцнювати європейську самобутність і незалежність заради миру, безпеки і прогресу в Європі й в усьому світі [330], реальна політика багатьох держав не відповідає наведеним положенням.

Як відомо, будь-який фінансовий центр, який готовий продовжувати вести бізнес, коли інші цього не роблять, може дати, так би

мовити, витік у греблі й підірвати ефективність спільних заходів, зокрема санкцій. Так, війна, розпочата РФ проти нашої країни, показала, що зії початку найменшу підтримку України на парламентському рівні демонстрували Угорщина, Франція, Німеччина й Австрія. Уряди таких держав, як Угорщина, Болгарія, Греція, Кіпр відмовлялися приєднатися до санкцій проти Росії, посилаючись на національні інтереси своїх країн. Наприклад, вказані країни критикували і певний час блокували прийняття шостого пакета санкцій ЄС проти Росії. Йдеться про спротив із боку Угорщини, Словаччини, Чехії та Болгарії введення запланованого нафтового ембарго, тоді як Кіпр не влаштувала заборона продажу нерухомості громадянам Росії. Багато європейських країн (Греція, Кіпр, Німеччина, Португалія, Угорщина), а також США виступають проти заборони видачі туристичних віз росіянам.

Туреччина формально зберігає нейтралітет щодо антиросійських санкцій. Свою позицію Анкара мотивує тим, що вона позиціонує себе як потенційний майданчик для проведення майбутніх переговорів воюючих сторін. Проте насправді Туреччина поряд із Китаєм, Об'єднаними Арабськими Еміратами¹, Саудівською Аравією² та ще близько двома десятками країн допомагає Росії обходити санкції Заходу і тих країн, хто до них приєднався. Згадані держави заявляють, що вони застосовуватимуть санкції щодо Росії лише в тому випадку, якщо вони будуть санкціоновані Радою Безпеки ООН, що в принципі неможливо, оскільки Москва користується правом вето. Невипадково Ф. Фубіні в результаті дослідження робить висновок, що Анкара поступово перетворилася на платформу, через яку незаконно продовжують працювати численні експортери, постачаючи свою продукцію в Росію у великих масштабах³.

¹ Існує думка, що Дубаї отримали підтримку Росії при обранні ОАЕ головою Ради Безпеки ООН в обмін на утримання від резолюції, яка засуджує вторгнення Росії в Україну, однак провалилася минулої п'ятниці [95; 112; 130].

² Саудівська інвестиційна компанія Kingdom Holding таємно інвестувала понад 500 мільйонів доларів у міжнародні депозитні сертифікати трьох великих російських енергетичних компаній (Газпром, Роснефть та Лукойл) у період із лютого по березень 2022 р.

³ У період із лютого по червень 2022 р. турецький експорт до Росії різко зріс, збільшуючись приблизно на 400 мільйонів доларів на місяць. Серед більш ніж двадцяти основних торгових партнерів Туреччини Росія є тим напрямком, який найбільше зріс як з початку війни (на 68 % більше турецьких продажів), так і за останній рік (на 46 % більше). Навіть експорт до Росії з Китаю, В'єтнаму та Малайзії, які відкидають санкції проти Москви, значно поступається турецькому експорту [101].

У НАТО з цього приводу визнають, що Туреччина залишається важливим членом Альянсу, але найскладнішим партнером¹. НАТО недооцінило зміну мислення Ердогана – після спроби державного перевороту у 2016 р. Альянс має справу із зовсім іншою Туреччиною [59].

Опитування «Сприйняття Туреччини Європейського Союзу», проведене німецьким фондом Маршалла в березні 2022 р., тобто після початку російсько-української війни, що певним чином позначилося на результатах дослідження, продемонструвало ставлення турецького суспільства до найбільш важливих питань безпеки сьогодні [294; 295]:

– на запитання про двох найбільш важливих країн-партнерів Туреччини 47,2 % респондентів згадали Азербайджан порівняно з 46,1% у 2021 р., за ним йдуть Німеччина з 15,4 % порівняно з 13,5 % у 2021 р. і Росія з 13,8 % порівняно з 18,6 % у 2021 р.;

– на питання про найбільшу загрозу з боку країни або групи країн національним інтересам Туреччини 58,3 % респондентів порівняно з 60,6 % у 2021 р. назвали США, за ними Росія з 31 % порівняно з 19 % у 2021 р. й Ізраїль з 29,4 % порівняно з 24 % у 2021 р.;

– на питання про те, з якою країною чи групою країн Туреччина має найбільш тісно співпрацювати з міжнародних питань, 33,1 % респондентів порівняно з 37 % у 2021 р. надали перевагу країнам ЄС², 5,6 % порівняно з 14,7 % у 2021 р. – Росії, 6,8 % проти 6,5 % у 2021 р. – Китаю, а 4,7 % проти 9,1 % у 2021 р. – США, 24,6 % респондентів проти 15,9 % у 2021 р. хотіли, щоб Туреччина діяла поодиночі;

¹ Невипадково, журналіст The New York Times М. Кроулі зазначає: «Турецький лідер залишається головним болем для Байдена, незважаючи на допомогу в угоді щодо України. ... У підсумку дії пана Ердогана – і обмежена здатність пана Байдена стримувати їх – наголошують на унікальному становищі турецького лідера як військового союзника, дії якого часто розходяться з порядком денним його західних союзників. Для офіційних осіб США роль, яку він відіграє, часто зводить їх з розуму» [287].

² Спільним діям із країнами ЄС із міжнародних проблем надають перевагу респонденти у віці 18–24 років: 44,4 % респондентів цієї вікової групи порівняно з 33,1 % серед населення в цілому. До речі, 60 % респондентів проти 59,6 % у 2021 р. заявили, що їх думка про європейців позитивна, а 35 % проти 33,1 % у 2021 р. заявили, що негативна. Як наслідок, 58,6 % респондентів порівняно з 55,9 % у 2021 р. наголосили, що членство в ЄС буде позитивним для Туреччини, тоді як 24,2 % порівняно з 24,9 % у 2021 р. сказали, що це буде негативно для країни. Тенденція розглядати членство в ЄС як позитивну мету сильніше виражена у віковій групі від 18 до 24 років: 72,8 % респондентів у цій віковій групі вважають, що членство Туреччини в ЄС піде країні на користь, на відміну від 58,6 % серед населення в цілому.

– на питання про те, яка країна чи група країн повинні мати право голосу у вирішенні глобальних проблем для покращення життя більшої частини людства, 35,6 % респондентів порівняно з 35,8 % у 2021 р. надали перевагу ЄС¹, за ним йде Китай 6,0 % проти 8,2 % у 2021 р. і США з 5,8 % проти 12,9 % у 2021 р. Частка тих, хто надавав перевагу Росії, зменшилася з 10,5 % у 2021 р. до 3,8 % 2022 р.;

– довіру ЄС висловили 47,7 % респондентів проти 40,4 % у 2021 р., 48,3 % проти 49,8 % у 2021 р. – Європейському суду з прав людини, 39,4 % респонденти порівняно з 32 % у 2021 р. заявили, що довіряють НАТО²;

– на питання, як Туреччина має реагувати у разі збройного конфлікту між Росією та Україною, 43,7 % респондентів відповіли, що Туреччина має бути посередником між сторонами, 40,1 % сказали, що Туреччина має залишатися нейтральною, 8,5 % сказали, що Туреччина має діяти разом із Україною, а 4,4 % відповіли, що Туреччина має діяти спільно з Росією;

– 62,4 % респондентів у порівнянні з 67,9 % у 2021 р. вважали, що європейські країни хотіли розділити й роздробити Туреччину, як це було в минулому з Османською імперією. Так, нині 69,8 % респондентів у порівнянні з 70,1 % у 2021 р. вважають, що європейські країни допомогли зміцнити сепаратистські організації, такі як Робоча партія Курдистану у Туреччині. При цьому 50,5 % респондентів у порівнянні з 59,3 % у 2021 р. заявили, що реформи, проведені для вступу до ЄС, нічим не відрізняються від капітуляції, а 46,6 % респондентів у порівнянні з 56,4 % у 2021 р. погодилися з тим, що реформи, визначені ЄС, були аналогічні тим, які були закріплені в Севрському договорі (1920). У свою чергу, 52,2 % респондентів порівняно з 61,8 % у 2021 р. заявили, що ставлення європейців до Туреччини було обумовлене духом хрестоносців;

– у той же час 19,9 % респондентів у порівнянні з 22,4 % у 2021 р. заявили, що Туреччина й ЄС мають спільні інтереси у громадянській війні в Лівії, але 48,4 % у порівнянні з 50,4 % у 2021 р. вважають, що

¹ Респонденти у віковій групі від 18 до 24 років більш схильні очікувати кращих результатів для більшої частини людства, якби ЄС був більш впливовим у вирішенні глобальних проблем. 43,8 % респондентів у віковій групі від 18 до 24 років надали перевагу країнам ЄС порівняно з 35,6 % серед населення в цілому.

² Респонденти у віковій групі від 18 до 24 років частіше вважають, що міжнародні організації заслуговують на довіру. Так, 61,6 % респондентів цієї вікової групи порівняно з 48,3 % населення в цілому заявили, що довіряють Європейському суду з прав людини; 60,7 % респондентів цієї вікової групи порівняно з 47,7 % населення в цілому заявили, що довіряють ЄС; 47,3 % респондентів цієї вікової групи порівняно з 39,4 % населення в цілому заявили, що довіряють НАТО.

мають конфліктуючі інтереси. Крім того, 30,6% респондентів у порівнянні з 26,6 % у 2021 р. заявили, що Туреччина й ЄС мають спільні інтереси у сирійській громадянській війні, а 51,5 % у порівнянні з 52 % у 2021 р. визнали, що у них є конфліктуючі інтереси; 18,8% респондентів заявили, що Туреччина й ЄС мають спільні інтереси у карабахському конфлікті, 44,8% заявили, що у них є конфлікт інтересів.

– примітно, що 41,5 % респондентів заявили, що Туреччина й ЄС мають спільні інтереси в ситуації в Україні, 32,9 % заявили, що мають конфлікт інтересів.

Результати опитування свідчать, що Туреччина, яка посідає одне з ключових місць в Альянсі¹, демонструє в цілому негативне або принаймні зневажливе ставлення до НАТО і США, що культивується в турецькому суспільстві урядом Ердогана, який апелює до нього, пояснюючи свою позицію як з питань російсько-української війни, ставлення до Росії в цілому, так і з приводу вступу до НАТО Швеції та Фінляндії.

Особливе значення в питанні надання воєнної і фінансової допомоги Україні з боку Європейського Союзу має позиція Німеччини, Франції та Італії як провідних держав ЄС, від позиції яких багато в чому залежить формування узгодженої позиції всього інтеграційного об'єднання.

Окремі представники політичної і інтелектуальної еліт Заходу сповідають ідеї, реалізація яких зашкодить суверенітету, територіальній цілісності й національній безпеці України. Окрема категорія політиків закликає до ведення переговорів із В. Путіним. Так, колишній президент ФРН Й. Гаук, проводячи паралелі між російсько-українською і «холодною війною», наголошує на тому, що: «Відповідальній політиці також повинні розмовляти з диктаторами. Ми ніколи не повинні обходитися без дипломатії. Проте важливо вести переговори з позиції сили» [267].

У свою чергу, прем'єр-міністр Бельгії О. де Кро вважає, що Європейському Союзу необхідно зробити паузу в запровадженні шостого пакета санкцій проти Росії, щоб оцінити його результати, а також у питанні запровадження нових санкцій зважати на те, що

¹ Згідно з індексом Global Power, збройні сили Туреччини знаходяться на останньому місці в десятці найбоєздатніших у світі. За кількістю й боєздатністю збройних сил Туреччини посідають друге місце в НАТО (726 тис. осіб), поступаючись лише США (1477 тис. осіб) і втричі перевищуючи збройні сили Франції, які посідають третє місце. Крім того, Туреччина є однією з п'яти держав – членів Альянсу (нарівні з Бельгією, Німеччиною, Італією та Нідерландами), які мають на своїй території ядерну зброю [344].

вони не повинні зашкодити середньому класу держав – членів ЄС [172; 204].

Колишній державний секретар США Г. Кіссінджер запропонував Україні поступитися частиною території, щоб укласти мир з Росією протягом наступних двох місяців (наприкінці липня у своєму інтерв'ю німецькому виданню ZDF він відкорегував свою позицію, зазначивши, що «...відмова від української території не повинна бути однією з умов, які ми можемо прийняти» [91]). Виступаючи на Всесвітньому економічному форумі в Давосі він закликав Сполучені Штати і Захід не прагнути бентежної поразки Росії в Україні, попереджаючи, що нездатність відновити переговори з Росією й подальше відчуження Кремля матиме жакливі довгострокові наслідки для стабільності в Європі. Кіссінджер також наполягає на тому, щоб Захід змусив Україну погодитися на переговори з «status quo ante» (відновлення ситуації, за якої Росія формально контролювала Крим і неформально Луганську й Донецьку області)¹.

У свою чергу, Макрон, який традиційно намагається виступити посередником у питанні припинення війни², запропонував В. Зеленському піти на певні поступки щодо українського суверенітету і територіальної цілісності задля того, щоб дати можливість Путіну «зберегти обличчя». У Парижі це спростували, але навряд чи В. Зеленський став би вигадувати такі висловлювання.

У західних ЗМІ регулярно з'являються десятки статей про важливість створення належних умов для «переможного відступу» російського лідера [255]. Власне, процес порятунку «обличчя Путіна» на Заході розпочався ще у 2014 р. Так, британський журналіст А. Роксбург опублікував статтю в The Guardian «Нехай Путін збереже обличчя», в якій закликав до застосування «правильно тиску» на Путіна, оскільки його президентство продовжиться ще 10 років, а Захід не може собі дозволити десятиліття «холодної війни» [237].

Окремі аналітики з цього приводу зазначають, що Путін може «зберегти обличчя» (тобто не буде вважати себе сам і не розглядатиметься іншими як такий, що програв війну), якщо зможе домогтися забезпечення конституційного зобов'язання України не вступати в НАТО та, можливо, у ЄС, а також оформити свої претензії на

¹ Як наголосив Г. Кіссінджер: «В ідеалі лінією розмежування має бути повернення до попереднього статусу-кво... Продовження війни за межами цієї точки буде стосуватися не свободи України, а нової війни проти самої Росії» [29].

² Так, Е. Макрон відвідав Росію з місією послаблення російсько-української напруги 7 лютого 2022 р. Він вважає, що на тлі війни в Україні необхідно мати працюючий канал зв'язку з Росією про всяк випадок.

території, які він контролює чи навіть більше (Донецька й Луганська області в їх адміністративних кордонах, Крим, а також захоплення берегової лінії України, через яку транзитом проходить 60 % українського експорту і 50 % її імпорту, для з'єднання Криму сухопутним коридором із Донбасом) [119; 249].

Вважаємо, що такого роду заклики небезпечні. Посол Польщі в Україні Б. Ціхоцький жорстко відреагував на заяви окремих західних лідерів і політиків про «збереження обличчя» президента В. Путіна: «Бо що для них Донеччина чи Луганщина? Озвучувалися думки, що треба рятувати чиєсь обличчя. То нехай віддають свій Бранденбург чи Піренеї» [319]. Аналогічної думки дотримується міністр закордонних справ Латвії Е. Рінкевичіс, який заявив: «Всі розмови про «збереження обличчя», поступки для Путіна як аморальні, так і ірраціональні. Українці ведуть справедливую війну, обов'язок світу допомогти їм, а не відволікати» [351]. Так само Президент Литви Г. Науседа застерігає країни Заходу від торгівлі санкціями з РФ (заяви Туреччини, ніби Росія законно вимагає зняття санкцій в обмін на допомогу у перевезенні запасів зерна з України), адже це може призвести до нових форм агресії з боку Кремля [346].

Щоправда, позиція окремих урядів і міжнародних організацій може змінюватися під впливом багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників. Після трьох місяців дивовижної єдності у відповідь на російську агресію, що призвело до передачі летальної зброї Збройним Силам України і застосування широкого спектру фінансових санкцій, аналітики стали помічати розбіжності у висловлюваннях союзників України з приводу того, що робити далі.

Оглядачі The New York Times зазначають, що наприкінці травня США та їх союзники неофіційно обговорювали питання: чим закінчиться війна? Формально, президенти і прем'єр-міністри, а також лідери Демократичної та Республіканської партій у США закликають до перемоги в Україні. Проте за цими гаслами часто приховуються розбіжності з приводу того, як виглядатиме «перемога» для Сполучених Штатів, Європейського Союзу і європейських столиць, а головне – для України.

США, а також Європейський Союз і його держави-члени безпосередньо не воюють у цій війні, але це не означає, що вони не переслідують в ній власних інтересів. Зокрема, США, а також більшість держав-членів ЄС визнають, що саме Україна має вирішувати, як і коли вона буде вести переговори з Росією. Це, однак, не виключає того, що країни Заходу можуть бути незадоволені або не погоджуватися одна з одною щодо їх кінцевого результату.

Протягом усієї війни політика Заходу зосереджена переважно на результатах, яких він хоче уникнути, а не досягти: перший – це поразка України, яка дозволить Росії встановити у Києві маріонетковий режим; другий – це застосування Росією зброї масового враження чи поширення війни за межі України [110].

Аналітики висловлюють різні сценарії розвитку подій, які можуть вплинути на трансатлантичну єдність. Зупинимось на тих варіантах, які найчастіше виокремлюються експертами [78; 206].

Повна перемога українців

Сильна і незалежна Україна є вкрай важливою для забезпечення безпеки і стабільності на євроатлантичному просторі [186], а тому НАТО зацікавлене саме в цьому сценарії. Цілі Києва справедливо обмежені витісненням російських військ з української суверенної території України: Президент В. Зеленський заявив, що «вважатиме за перемогу нашої держави від сьогоднішнього дня просування на лінію 24 лютого 2022 р. без зайвих втрат» [328]. Згодом він уточнив: «повернення до кордонів, які ми контролювали повністю 24 лютого – це дуже серйозна тимчасова перемога. Саме тимчасова, бо повинна бути повна деокупація наших територій» [333]. Під час виступу на саміті G 7 В. Зеленський додатково акцентував увагу на часовій шкалі: він хоче, щоб війна скінчилася, і щоб Україна перемогла до кінця 2022 р. Цю позицію підтримує більшість лідерів країн Східної Європи і Балтії. Таким чином, бачення перемоги України керівництвом держави за змістом і часом еволюціонує і зумовлюється станом справ на фронті.

За умов реалізації даного сценарію, на думку експертів дослідницької програми Peace Rep (Peace and Conflict Resolution and Evidence Platform), передбачає, війна має завершитися мирним врегулюванням, що порушує питання щодо прав України й відповідальності Росії як агресора, здійснення перехідного правосуддя за військові злочини, виплату репарацій, легітимності суверенних територіальних вимог, прав людини та ін. Мирна угода за цим сценарієм передбачає справедливе завершення протистояння сторін, досягнути якого, на жаль, складно, доки Путін перебуватиме при владі.

Залежно від того, як визначається міждержавний конфлікт, обираються й різні підходи до його завершення. У випадку агресії проти України Москва для самовиправдовування і не визнання себе учасником війни свідомо оперує поняттями не «війна – мир», а «громадянська війна» – під час взяття під контроль частини Донецької і

Луганської областей, «спеціальна воєнна операція» – під час агресії 2022 р.¹. Це, на думку Москви, дозволяє ідентифікувати антиросійські санкції не як справедливе покарання за міжнародний злочин, а як злочин Заходу проти Росії. Очевидно, що Путін добровільно не погодиться на справжню мирну угоду з Україною, оскільки це передбачає її визнання як суб'єкта міжнародного права, повагу до її суверенітету і дотримання територіальної цілісності, відмову від політики геноциду, тоді як сенс його політики – знищення України та її ідентичності, руйнування нинішнього світового правопорядку й нав'язування державам-сусідам силою своєї волі. У зв'язку з цим існує ймовірність того, що припинення війни може статися внаслідок того, що Кремль оголосить про свою хибну «перемогу», а це унеможливить досягти результатів саме справедливого миру [131, С. 5, 6, 11].

США, Велика Британія й окремі держави – члени ЄС (насамперед Польща і країни Балтії) виступають за беззастережну підтримку України доти, доки вона не досягне повної перемоги над Росією, хоча й не посянують, що являтиме собою така перемога².

Керівництво цих держав усвідомлює недопустимість вдруге (після 2014 р.) винагородити Росію за її агресію новою українською територією, оскільки це матиме вкрай негативні наслідки як для майбутнього України, так і безпеки й авторитету Заходу, а також міжнародного права. Територіальний та пропагандистський виґраш Путіна швидше підбадьорить, ніж задовольнить його амбіції. Це може підготувати ґрунт для третього вторгнення Росії в Україну в майбутньому [110].

Разом із тим підтримка України в питанні досягнення повної перемоги над Росією навіть з боку цих країн може бути не категоричною, принаймні позиція окремих держав може еволюціонувати залежно від ситуації³. Так, президент США Джо Байден був

¹ Слід погодитися з Ю. Каздобіною, яка зазначає, що доти, поки існує феномен самопроголошених ДНР і ЛНР, російська сторона буде намагатися уникнути відповідальності, посилаючись на їх захист як незалежних держав як виправдання війни проти України.

² Виключенням можна вважати висловлювання окремих експертів, зокрема, Е. Коена зі Школи перспективних міжнародних досліджень Університету Джона Гопкінса, на думку якого Захід має забезпечити поразку Росії – зірвати її цілі щодо завоювання ще більшої української території, розгромити її збройні сили і робити те й інше в переконливий, публічний, а отже, принизливий спосіб [51].

³ Директор Інституту Маккейна Е. Фаркас зазначає, що підтримка Заходу залежить від ситуації на полі бою та спирається на ознаки того, що Україна може звільнити окуповані території. Заходу недостатньо бачити, що Україна здатна

незадоволений риторикою членів своєї адміністрації, зокрема, міністра оборони Л. Остіна, який під час візиту до Києва у квітні 2022 р. фактично розширив цілі США в Україні, публічно заявивши, що адміністрація хоче, щоб українці виграли війну проти Росії, а не просто захищалися, і що США сподіваються послабити Росію настільки, щоб вона не змогла розпочати нове неспровоковане вторгнення, а також державного секретаря Е. Блінкена, який публічно приєднався до цих висловлювань. Президент був стурбований тим, що ці коментарі можуть породити нереалістичні очікування і збільшити ризик вступу США до прямого конфлікту з Росією [310]. Однак у липні сам Джо Байден у Твітері заявив, що війна Путіна має стати стратегічною невдачею, і вільний світ повинен підтримати нашу рішучість допомогти Україні захистити свою демократію [72].

У цілому Сполучені Штати досить послідовні в підтримці України і діють з урахуванням її інтересів. Так, США вперше з часів Другої світової війни ухвалили Закон про ленд-ліз [242], який розширює повноваження президента в угодах щодо постачання військової допомоги Україні і дозволяє віддавати в борг або в лізинг зброю, техніку, боєприпаси й продукцію подвійного призначення за спрощеними процедурами експортного контролю, тобто не чекаючи на спеціальне виділення коштів для цього Конгресом. Попри це пріоритетом адміністрації президента Джо Байдена на сучасному етапі війни є використання інших програм¹ (наприклад, Ініціативи сприяння безпеці в Україні (USAI) і програми президентських

стримувати росіян. Якщо українці не зможуть продемонструвати будь-який успіх на полі бою, то підтримка з боку США й Європи військових дій ослабне [155].

¹ Протягом 2021 р. фінансового року, тобто до початку війни, Україна отримала 275 мільйонів доларів США в рамках USAI, а також 15 мільйонів доларів США на іноземне військове фінансування (FMF) і 3 мільйони доларів на міжнародну військову освіту й підготовку (IMET). З 2014 р. Глобальний резервний фонд безпеки (спільна програма Державного департаменту й Міністерства оборони США) надав Україні понад 42 мільйони доларів на навчання, консультативні послуги й обладнання для подальшого розвитку тактичного, оперативного й інституційного потенціалу українських Сил спеціальних операцій, Національної гвардії та Збройних Сил України. З 2015 по 2020 рік Сполучені Штати також дозволили постійний експорт товарів і послуг оборонного призначення в Україну на суму понад 274 мільйони доларів через прямі комерційні продажі (DCS). З 2017 р. Державна прикордонна служба України була основним реципієнтом допомоги з боку Програми експортного контролю й безпеки кордонів (EXBS). Україна співпрацює з Національною гвардією Каліфорнії в рамках Програми державного партнерства Міністерства оборони (SPP). Національна гвардія Каліфорнії проводила регулярні бойові дії з українськими силами, сприяючи продовженню оборонної модернізації України [299].

повноважень¹) для надання безпекової допомоги, за яку Україні не потрібно буде повертати кошти.

У цілому реалізація Києвом цього сценарію за підтримки провідних країн Європи і США прискорить стратегічне зближення між Україною й Заходом, суттєво посилить східний фланг НАТО й ЄС і одночасно послабить і серйозно відстрочить виклики й загрози європейській безпеці з боку звичайних збройних сил Росії, позбавлених наступального потенціалу на тривалий час, щоправда, підвищить роль ядерної зброї в оборонній стратегії Росії в її протистоянні із Заходом. Це, у свою чергу, вимагатиме перегляду ядерної стратегії НАТО.

Нестабільний глухий кут

Окремі представники західних спецслужб і аналітики спочатку припускали можливість того, що на початку березня російським військам вдасться взяти Київ, повалити уряд України і встановити маріонетковий уряд (на чолі чи то з В. Януковичем, чи то з О. Царьовим). При цьому зазначалося, що перемога Росії скоріше за все виявилася б пірровою, оскільки українці організували б «широкомасштабний, добре озброєний і добре скоординований повстанський рух». Хоча українські війська забезпечили безпеку столиці й захистили суверенітет своєї країни, у них можуть виникнути труднощі з витісненням російських військ на позиції, які вони займали до 24 лютого 2022 р. У результаті війна може перейти в заморожений конфлікт, в якому жодна зі сторін не зможе здобути перемоги і який є бомбою сповільненої дії [206].

Розвиток подій гіпотетично допускає варіант тривалої війни на виснаження (хоча, на думку колишнього головнокомандувача об'єднаних сил НАТО в Європі Дж. Ставрідіса, активна фаза протистояння завершиться в період від чотирьох до шести місяців – жодна із сторін не зможе витримати набагато більше цього), як наслідок, на певному етапі обидві сторони можуть погодитися на припинення вогню без остаточного завершення війни (наприклад, шляхом підписання мирної угоди чи досягнення домовленості про завершення бойових дій без визнання повної поразки однієї з

¹ Так, державний секретар Е. Блінкен 9 липня опублікував заяву для преси наступного змісту: «... відповідно до повноважень, делегованих Президентом, я дозволяю наше п'ятнадцяте вилучення зброї та обладнання із запасів Міністерства оборони США для самооборони України з серпня 2021 року на суму до 400 мільйонів доларів. Цей дозвіл збільшить загальну військову допомогу США Україні до понад 7,32 мільярдів доларів США з моменту, коли Росія розпочала своє жорстоке, неспровоковане, повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого» [241].

воюючих сторін) і виникнення мілітаризованої зони між двома сторонами, триваючої ворожнечі, свого роду замороженого конфлікту подібно до наслідків Корейської війни [75]. Такий розвиток подій може бути реалізований у випадку, якщо на Заході виникне скепсис щодо здатності Україна виграти війну на виснаження, або якщо США не зможуть розробити задовільну стратегічну концепцію, яка дозволила б урядам держав – членів Альянсу зберігати громадську підтримку участі НАТО в довгостроковій перспективі (США і Захід в цілому не спромоглися пояснити своїм громадянам, навіщо необхідно допомагати Україні і протидіяти Росії в реалізації її агресивних планів)¹.

До речі, схожа ситуація складається і в Європейському Союзі, який суттєво відстає від Сполучених Штатів у воєнній допомозі Києву: упродовж липня шість найбільших європейських країн (Велика Британія, Франція, Німеччина, Іспанія, Італія й Польща) уперше від початку війни не запропонували Україні нових двосторонніх воєнних зобов'язань щодо надання військовій допомозі, а на Копенгагенській конференції північноєвропейських союзників України (додатковий формат до «Рамштайн») сформовано пакет фінансових зобов'язань обсягом півтора мільярда євро, який суттєво поступається за обсягами попереднім конференціям [111].

Певним чином це пояснюється тим, що збройні сили і військово-промисловий комплекс держав – членів ЄС (вони ж члени НАТО) виявилися не готовими до «конфлікту високої інтенсивності» (після завершення «холодної війни» європейські армії готувалися не до великої війни, а до фрагментарних конфліктів малої інтенсивності, тоді як російсько-українська війна – класичне політичне й військове протистояння) і у разі повномасштабної війни, наприклад, французька армія, яка за рейтингом 2022 р. посідає перше місце в Європі і сьоме у світі (Україна, до речі, на шостому місці в Європі, двадцять другому у світі і другому (після Росії) у Східній Європі) [1; 79; 88], зіткнулася біз такими проблемами, як брак

¹Майже двадцять американських експертів і фахівців із національної безпеки зазначили, що через надмірну обережність щодо провокування російської ескалації (як звичайної, так і ядерної) США фактично поступаються ініціативою В. Путіну і зменшують тиск на Москву, щоб вона припинила свою агресію і серйозно підійшла до переговорів. Розсудлива політика США і НАТО сьогодні повинна полягати у виявленні завтрашніх ризиків і загроз і пошуку відповідне місця й часу для усунення цих ризиків. Тільки тоді солдатам НАТО не доведеться ризикувати своїм життям, захищаючи союзників США за договором, яким Росія також загрожує [298].

зброї¹ і боєприпасів², недоліками навчання й оперативної готовності. Про те, наскільки гострою є проблема, свідчить висновок голови сенатської комісії із закордонних справ, оборони та безпеки К. Камбона: «У нас є боєприпаси на 15 днів, а для деяких видів зброї, які я не можу назвати з міркувань національної безпеки, нам вистачить лише на 3–4 дні» [52; 56-58]. Не менше песимістична й оцінка боєздатності німецької армії (16 армія у світі і 4 в Європі) [188]. Велика вірогідність того, що в переважній більшості армій НАТО ситуація ще гірша. Нажаль, слід констатувати, що військова допомога Україні з боку Заходу з об'єктивних причин може скоротитися саме тоді, коли Збройні Сили України зберуться розпочати контрнаступ на Півдні.

Ймовірним результатом тупикової ситуації на фронті³ може стати пошук політичних (дипломатичних) умов для тимчасового (як мінімум) перемир'я і зтяжних переговорів. Тривалість переговорного процесу, незалежно від того, буде він супроводжуватися введенням у зону дотику двох армій взаємоприйнятних міжнародних миротворчих сил і міжнародних спостерігачів чи ні, зробить російсько-українське протистояння замороженим конфліктом, як це мало місце на Донбасі у 2014–2021 рр., але за ще менш сприятливих для України обставин [154].

Колишній прем'єр-міністр Італії С. Берлусконі, який має звичку спілкуватися час від часу з російським послом, розкритикував НАТО і заявив: «Європа має зробити пропозицію про мир, спробувавши змусити українців прийняти вимоги Путіна. Посилати зброю – значить бути кобелігентом» [48].

Колишній член Палати представників і кандидат у президенти від демократичної партії (2020) Т. Габбард у статті «Ендшпіль Байдена не має стати перемогою України» прямо заявив, що чим більше Київ прагне до військової перемоги, тим більш вірогідним стане його поразка в кінці війни. Саме тому в інтересах США

¹За даними професійного об'єднання *Observatoire del' artillerie*, французькій армії необхідні 215 самохідних артилерійських установок *Caesar* для того, щоб вона була здатна витримати «війну високої інтенсивності», тоді як на озброєнні стояло 76, 18 з яких було передано ЗСУ. З 1990 р. кількість Військово-морських сил Франції скоротилася вдвічі, а французькі повітряні сили мають лише 195 винищувачів, що втричі менше, ніж тридцять років тому.

² Під боєприпасами розуміється надзвичайно широка номенклатура: «від малокаліберних куль для піхотинців до стрілоподібних снарядів для танків, артилерійських снарядів, мінометних, зенітних ракет, протикорабельних ракет, зброї класу «повітря-повітря», торпед.

³Армія агресора не зможе оточити й знищити українську армію, а ЗСУ не вдасться відбити росіян на довоєнні позиції.

змінити свою політику і наполягати на дипломатичному врегулюванні [103]. У нинішній ситуації, зазначає Г. Кіссінджер, лідери демократичних країн у повній співпраці з Україною повинні чітко визначити, про що вони готові вести переговори з Москвою (Росія має звільнити всі території, які вона захопила після цього дня, після початку війни) і чим вони не готові поступитися за жодних обставин [91].

Синхронно з Т. Габбардом на користь такого розвитку подій виступила група німецьких інтелектуалів. У статті «Waffenstillstand jetzt!» вони демонструють надзвичайну непослідовність своїх висловлювань. З одного боку, вони закликають Захід виступити єдиним фронтом проти агресії Росії в Україні й подальших реваншистських домагань. Однак після цього заявляють (і це з другого), що продовження війни в Україні не є вирішенням проблеми, а тому Захід має зробити все, що від нього залежить, щоб сторони своєчасно досягли рішення шляхом переговорів. І далі вони спочатку стверджують, що переговори не повинні означати диктування капітуляції Україні, а потім закликають країни Заходу зробити заяву про те, що вони не зацікавлені у продовженні війни, і скоригувати свої стратегії відповідним чином: економічні санкції та військова підтримка Україні мають бути інтегровані в політичну стратегію, спрямовану на поступову деескалацію до досягнення припинення воєнних дій [304], тобто Захід насправді має зректися України, якій в цьому разі не залишиться іншого виходу як прийняти вимоги Путіна.

Близька до цього сценарію і позиція канцлера Німеччини О. Шольца, який перед початком війни на переговорах про вступ України до НАТО запевнив Путіна: «Найближчі 30 років цього не станеться» [246]. У ході війни канцлер неодноразово заявляв, що Україна не повинна програти, але й не має виграти, Путін не повинен тріумфувати, але й не має програти. Про відданість канцлера цій позиції свідчить як гальмування надання Україні обіцяного озброєння, так і блокування виплати Україні наступних траншів макрофінансової допомоги ЄС¹.

¹У травні Європейська комісія запропонувала Україні виняткову макрофінансову допомогу в розмірі 9 мільярдів євро у вигляді позики строком на двадцять п'ять років практично без відсотків. Під час роботи Брюссельського саміту Європейська рада 24 червня 2022 р. ухвалила рішення надати Україні макрофінансову допомогу в розмірі до дев'яти мільярдів євро. Європейський парламент 7 липня 2022 р. підтримав пропозицію Європейської комісії про виділення першого траншу у розмірі 1 млрд євро, 12 липня таке рішення ухвалила Рада ЄС. На початку серпня Комісія відповідно перерахувала Україні 1 млрд євро. Питання щодо виплати Києву решту 8 млрд євро залишається відкритим. Це пов'язано з тим, що Європейська комісія має позичити ці гроші на

Прем'єр-міністр Саксонії М. Кречмер, у свою чергу, прямо закликає федеральний уряд Німеччини змінити позицію і працювати над тим, щоб російсько-українська війна була заморожена. Політик визнає, що війна є злочином, але він пропонує керуватися не ідеєю справедливості й нормами міжнародного права, а національними інтересами (насамперед поставками російських енергоносіїв), зокрема, його непокоїть можливість втрати Німеччиною економічної сили, необхідної для організації безпеки й збереження конкурентоспроможності [173].

Грає на руку Кремлю і колишній канцлер ФРН Г. Шредер, який закликає до припинення вогню, адресує цю вимогу лише Києву, і проведення переговорів, в яких Росія начебто бачить шлях виходу з війни. При цьому Шредер розставляє наступні акценти [104]:

- майбутнє Донбасу на сході України є складним – «необхідно знайти рішення, засноване на швейцарській кантональній моделі», за умови, що Путін повернеться до довоєнної «лінії розмежування» після припинення вогню;

- шлях вирішення питання приналежності Криму буде знайдено з часом, але це може відбутися «не протягом 99 років, як у Гонконгу, а в наступному поколінні»; саме тому «ідея про те, що президент України В. Зеленський зможе повернути собі Крим військовим шляхом, просто хибна»;

- альтернативою членству в НАТО для України може стати озброєний нейтралітет, як у Австрії.

Ще один колишній політик – экс-лідер британських лейбористів Дж. Корбін також закликає західні країни припинити озброювати Україну, оскільки це лише затягне і посилить війну [135].

Прихильниками цього сценарію є прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан і його оточення, які закликають скасувати антиросійські санкції і негайно почати мирні переговори, щоб зупинити війну, і в такий спосіб уникнути рецесії, попередити економічну кризу, яка може похитнути уряди усієї Європи [200]. При цьому Угорщина підготувала сценарії на випадок, якщо російська агресія проти України дійде до Закарпаття [123]. Хоча зміст цього сценарію не уточнюється, існує вірогідність того, що угорські збройні сили увійдуть на територію України в місцях компактного проживання етнічних угорців без згоди на це Києва.

фінансових ринках на основі гарантій держав-членів (рішення щодо таких гарантій мають однаково ухвалити усі держави – члени ЄС). Подальша робота в цьому напрямі заблокована Німеччиною, яка виступає проти надання таких гарантій через сумніви у здатності України повернути ці гроші в майбутньому [102].

За такого сценарію, тобто якщо ані Росія, ані Україна будуть не здатні закінчити війну на своїх умовах, обидві сторони міжнародного воєнного конфлікту можуть вдатися до домовленостей, подібних до Мінської угоди, але з набагато складнішими політичними питаннями для обговорення, оскільки Росія, ймовірно, окупує ще більшу частину української території.

Аналізуючи характер можливих мирних угод, Х. фон Есет і А. Умланд роблять висновок, що угоди, подібні до Мінських домовленостей про припинення вогню 2014–2015 років (Мінськ-I і Мінськ-II), насправді не є дієвим інструментом для вирішення конфлікту. Швидше вони є елементом російської стратегії знищення української держави (затягування війни шляхом нав'язування так званих стратегічних пауз нічого не дасть крім того, що дозволить Кремлю провести фіктивні референдуми на нещодавно окупованих українських територіях як прелюдю до їх наступної анексії, перегрупувати сили, прийти до тям і завдати ще більшої шкоди Україні), про що свідчить війна 2022 р. Нові угоди, якщо вони будуть подібні до Мінських, матимуть, як мінімум, три фундаментальні проблеми, які роблять такі угоди неприйнятними: зневаження норм міжнародного права, фундаментальних демократичних принципів, а також можливість Москви пожинати і поглиблювати плоди своєї агресії [81].

Цей сценарій не виключає відновлення бойових дій в будь-який момент [27]. У результаті його реалізації стан безпеки в Європі залишатиметься нестабільним, а Захід (як в рамках ЄС, так і НАТО) поділиться на дві групи держав залежно від своїх потенційних зобов'язань щодо безпеки перед Україною й намірів співпрацювати з Росією. Уже сьогодні у Польщі та країнах Балтії помітно роздратовані позицією Берліна і Парижу. Так, прем'єр-міністр Польщі М. Моравецький в інтерв'ю *Le Monde* прямо звинуватив Францію і Німеччину у встановленні в рамках Європейського Союзу де-факто режиму олігархії при формальному збереженні ознак демократії. Вага німецьких і французьких голосів в інститутах ЄС дозволяє Берліну і Парижу ігнорувати позицію інших членів об'єднання, зокрема, у питанні потурання російському експансіонізму [174].

На користь реалізації цього сценарію можуть вказувати намагання президента Туреччини Р. Ердогана, який позиціонує себе як надійний посередник, посадити за стіл переговорів В. Зеленського і В. Путіна, про що свідчать його заяви за підсумками трьохсторонньої зустрічі з президентом В. Зеленським і генеральним секретарем ООН А. Гутеррішем у Львові 18 серпня 2022 р. Так, Р. Ердоган заявив про можливість перетворення позитивної атмосфери, яка

виникла внаслідок Стамбульської [зернової] угоди, на міцний мир. При цьому він наголосив на тому, що міжнародна спільнота має взяти на себе велику відповідальність за відродження дипломатичного процесу [293]. Однак, якщо Ердоган вважає за можливе відновлення переговорів між Україною та РФ на підставі домовленостей, яких досягли українська й російська делегації у Стамбулі у березні, то його позиція виглядає сьогодні контрпродуктивною і є такою, що обслуговує інтереси Москви.

Реалізація цього сценарію очевидно призвела б до формування нової «залізної завіси», яка проходитиме з крайньої півночі на південь по всій Європі, це супроводжуватиметься фундаментальним зіткненням світоглядів: демократичний західний альянс протистоятиме реваншистській та авторитарній Росії. Ця нова «залізна завіса» стане основним осередком геополітичної, гео економічної та військової напруженості протягом 2020-х років. Нинішнє протистояння буде більш небезпечним, аніж під час «холодної війни», оскільки супроводжується «гарячою війною» на території України, яка розташована між двома військово-політичними блоками, які мають ядерну зброю [206].

Територіальні поступки заради миру

Не досягши бажаних результатів від карального походу проти України, а також переконавшись у тому, що Захід не має наміру активно перешкоджати Москві в ескалації конфлікту (НАТО не стало вдаватися до превентивного ультиматуму, зокрема, погрози створення безпольотної зони над Західною Україною та її розширення на схід у разі ескалації військових дій Росією; попередження Москви про те, що всі російські ракети подвійного призначення, тобто здатні нести звичайні й ядерні заряди, що пролітають над Західною Україною у загальному напрямку країн НАТО, будуть збиті, а також про можливість створення над Західною Україною повноцінної зони протиракетної оборони), Кремль перейшов від експедиційної війни до війни тотальної, що супроводжується масованими бомбардуваннями й обстрілами українських міст, промислових і інфраструктурних об'єктів, геноцидом української нації. Однак незапланований розвиток воєнної кампанії, здатність ЗСУ й українського суспільства в цілому ефективно чинити опір зростаючому тиску з боку Росії може підштовхнути Москву до подальшої ескалації – шантажу України й Заходу можливістю застосування зброї масового ураження (ударом тактичними ядерними зарядами малої потужності по обраних стратегічних об'єктах України або провокування аварії на ЗАЕС). Мета політики Путіна полягає в якщо не повній

ліквідації української державності, то принаймні в суттєвому зменшенні її території, зниженні воєнного, політичного і економічного потенціалу.

Як не дивно, ідея відмови України від частин своєї території як умови припинення війни популярна серед окремих західних політиків. Вперше вона була публічно висловлена Г. Кіссінджером¹ 24 травня 2022 р. на Всесвітньому економічному форумі в Давосі, хоча дискусію з цього питання The New York Times розпочала на початку травня. Так, 19 травня 2022 р. редакційна колегія опублікувала статтю, в якій наголосила на тому, що Україна заслуговує на підтримку проти неспровокованої агресії Росії, і Сполучені Штати повинні очолити своїх союзників по НАТО, щоб продемонструвати Путіну, що Атлантичний альянс готовий і здатний протистояти його реваншистським амбіціям. Ця мета не може змінитися, але, зрештою, не в інтересах Америки вплутуватися в тотальну війну з Росією, навіть якщо мир, досягнутий шляхом переговорів, може вимагати від України ухвалення деяких важких рішень.

Продовження допомоги Україні автори статті поставили у залежність від відповіді на наступні питання [279]:

- чи намагаються Сполучені Штати допомогти покласти край цьому конфлікту шляхом врегулювання, що дозволило б створити суверенну Україну і встановити якісь відносини між Сполученими Штатами й Росією (Зокрема, перехід від загального до обмеженого завоювання України пропонується розглядати як поступку з боку Росії; висловлюється критичне ставлення стосовно відмови українського керівництва починаючи з квітня 2022 р. від ідей нейтрального статусу України й проведення плебісцитів у Донецьку й Луганську під міжнародним наглядом [262]);

- чи Сполучені Штати тепер намагаються остаточно послабити Росію² (у публікації від 11 травня 2022 р. у The New York Times Р. Стівенсон визнав США, Велику Британію, Польщу та інші європейські держави – члени НАТО учасниками конфлікту й оцінив таку реакцію США на російську агресію негативно, оскільки, на його думку, вона проковує ескалацію конфлікту, а тому зазначається, що

¹ Г. Кіссінджер давно відомий як прихильник підходу real politik, за якого країни ставлять свої практичні цілі вище за мораль і принципи.

² Міністр оборони США Л. Остін заявив, що Америка хоче «бачити Росію ослабленою», щоб вона не могла знову загрожувати своїм сусідам. Перебуваючи на посаді міністра закордонних справ Великої Британії, Л. Трасс заявила, що її країна прагнути «витіснити Росію з усієї України». Урсула фон дер Ляйен, президент Європейської комісії, заявила, що «ми хочемо, щоб Україна виграла цю війну».

Америка і її союзники не повинні прагнути знекровити Росію, здійснити її стратегічне виснаження [262]);

– мета адміністрації полягає у дестабілізації влади В. Путіна або його усуненні;

– чи мають намір Сполучені Штати притягнути Путіна до відповідальності як військового злочинця;

– чи полягає мета в тому, щоб спробувати уникнути більш масштабної війни і якщо так, то як цього можна досягти, розповідаючи про надання американською розвідкою даних для вбивства росіян і потоплення одного з їх кораблів?

Рішуча військова перемога України над Росією, завдяки чому Україна поверне собі всі території, захоплені Росією з 2014 р., на думку цих авторів, не є реалістичною метою, а нереалістичні очікування можуть втягнути США ще глибше в витратну і затяжну війну. Також висловлюється занепокоєння з приводу того, що чим довше триватиме війна, тим більше територій Україна може втратити [272]. Саме тому США повинні дати зрозуміти президенту В. Зеленському й народу України, що існує межа того, як далеко Сполучені Штати й НАТО зайдуть у протистоянні з Росією, і межа озброєнь, грошей та політичної підтримки, яку вони у змозі надати. Необхідно, щоб рішення українського уряду ґрунтувалися на реалістичній оцінці коштів і того, скільки ще руйнувань може витримати Україна. Конфронтація з цією реальністю може бути болісною, але це не умиротворення, це те, що уряди зобов'язані робити, а не гнатися за ілюзорною «перемогою». Наразі завдання полягає в тому, щоб позбутися ейфорії, припинити глузування з Путіна і зосередитися на визначенні й завершенні місії [279].

Після висловлювань Г. Кіссінджера The New York Times знову наголосила на тому, що українським лідерам доведеться приймати болючі територіальні рішення, яких вимагатиме будь-який компроміс [74]. При цьому прихильники ідеї територіальних поступок Росії з боку України замовчують питання: де проходитиме нова демаркаційна лінія, які ще області стануть частиною окупованої Росією зони в майбутньому?

Очевидно, що Росія зацікавлена у приєднанні до себе територій, які вона любить називати «Новоросією» (Донбас і вся південна Україна з Одесою, а також Харківська область). Проте за певних менш сприятливих для себе обставин Москва могла б погодитися на більш обмежені територіальні надбання, але в цьому випадку вона розраховує зберегти захоплені території Донбасу і сухопутний коридор у Крим, тобто окуповані території Херсонської та

Запорізької областей¹. У будь-якому разі для Росії принциповим є утримання, по-перше, Донбасу, результат битви за який прийнято вважати стрижневим військовим фактором, що визначає подальший хід російсько-української війни, а по-друге, гарантованого сухопутного коридору до Криму. Експерти припускають, що Москва буде готова піти на все, щоб захистити сухопутний коридор до Криму, зокрема, із застосуванням тактичної ядерної зброї, оскільки це стратегічно найважливіше завдання для Росії у цій війні [153].

У разі реалізації цього сценарію Україну примушуватимуть повернутися до питання постійного нейтралітету. Принаймні така ситуація була у березні 2022 р.² Слід розрізняти нейтралітет держави як реалізацію ним свого суверенного права й постійний нейтралітет, нав'язаний державі міжнародною угодою між іншими державами, що включатиме зобов'язання не вступати у військово-політичні союзи, а у випадку України – ще й зобов'язання щодо демілітаризації і денацифікації, що рівноцінно відмові від своєї ідентичності, в обмін на гарантії безпеки як із боку Заходу, так і Росії. В останньому випадку йдеться про нейтралізацію, яку якраз і пропонують Україні. Передбачається, що у разі необхідності гарантії можуть застосувати збройні сили для відновлення, а потім підтримання безпеки України як постійно нейтральної держави [147].

Однак у експертів виникають обґрунтовані сумніви в тому, що великі держави, представлені у Раді Безпеки ООН, у змозі досягнути згоди щодо нейтралізації України, якщо виникне реальна потреба в цьому. Також слід брати до уваги той факт, що у всіх випадках нейтралізація була

¹ Це дає Росії контроль над Каховським водосховищем та забезпечує доставку прісної води з Дніпра до Криму через Північно-Кримський канал.

² Як зазначає П. Лоттаз, у березні 2022 р. у Сполучених Штатах і в Європі активувалися дискусії з приводу забезпечення «українського нейтралітету» як засобу припинення війни. Вказану ідею обговорювали К. Ларрес, Г. Кісінджер, А. В. Мітчелл, С. Уолт, А. Лівен, К. ванден Хеувел, М. Гелер, Г. Р. Рєгінбогін, Х. Гертнер, Н. Н. Петро, О. Олікер, Л. Беласевич, Е. Котті, А. Хайд-Прайс, П. Т. Хопманн, Н. А. Андіші та інші автори, багато з яких підтримувало ідею закріплення нейтрального статусу України на тривалий час. Сам П. Лоттаз, визнаючи факт порушення Росією норм міжнародного права, скоєння міжнародних злочинів, водночас намагається перекласти вину за НАТО, який не закрив двері для України в НАТО, не примусив Київ до виконання Мінських угод, тоді як Росію визнає розумним злочинцем, проводячи паралель зі США і НАТО. Він вважає цілком закономірним, що Москва прагне створити навколо себе лояльній собі буферні зони. У результаті він закликає до нейтралізації України й використання моделі федеративної, демілітаризованої та нейтральної України як єдиного шляху до миру з деякими шансами для України повернути Донбас, якщо Київ погодиться на федералізацію в бельгійському стилі з окремими регіонами, які отримали сильні повноваження [167; 168].

способом запобігти війні, врівноважити інтереси інших потенційних агресорів, а не припинити її.

Історія не знає прецедентів, коли гарантом нейтрального статусу виступала б держава-агресор, тобто Росія у випадку України. Більш того, аналіз позиції Москви дозволяє припустити, що Росія вкладає в поняття «нейтралітет України» далеко не той зміст, який мають на увазі інші зацікавлені сторони¹. Проте не менше сумнівів у спроможності держав Заходу виконувати функцій гаранта: вони принципово уникають конфлікту з Росією як ядерною державою зараз, під час російсько-української війни, то навряд чи ситуація змінить в майбутньому.

І найголовніше – слід пам'ятати, що Україна у 2014 р. мала статус нейтральної і позаблокової держави, її суверенітет і територіальну цілісність також гарантували великі держави відповідно до Будапештського меморандуму, але це аж ніяк не завадило Росії як одному з гарантів здійснити акт агресії стосовно України.

Відмова Швеції та Фінляндії від багаторічного нейтралітету й подання заявки на вступ до НАТО також є свідченням того, що нейтралітет сьогодні більшістю держав більше не розглядається як гарантія безпеки.

Окремі західні аналітики докладають певних зусиль, щоб виправдати як розв'язану Путіним війну, так і анексію Росією частини території України. Так, ще один представник реалістичного підходу в міжнародних відносинах професор Чиказького університету Дж. Дж. Міршаймер поклав на США головну відповідальність за війну, розпочату Путіним проти України: «Мій ключовий момент полягає в тому, що Сполучені Штати просували політику щодо України, яку Путін та його колеги розглядають як екзистенційну загрозу для своєї країни [...], я кажу про одержимість Америки ідеєю вступу України до НАТО й перетворення її на західний оплот на кордоні Росії» [136] (цей аргумент спирається на Бухарестський саміт НАТО 2008 р., під час якого президент США Дж. Буш-молодший наполягав на тому, щоб Україна і Грузія стали членами НАТО).

¹ Сучасне розуміння поняття «нейтралітет» аналізує О. К. Кронін, демонструючи відмінність у його трактуванні на Заході та в Росії. У результаті він робить висновок про те, що для України може бути прийнятна модель збройного нейтралітету, хоча вона навряд чи влаштує Москву [66].

Крім того, Е. Котті аналізує партнерства між основними європейськими нейтральними державами й НАТО. Хоча існує думка, що нейтралітет і членство в НАТО є принципово несумісними, він аргументовано доводить, що після закінчення «холодної війни» за допомогою інституту партнерства Альянс і європейські нейтральні держави знайшли спосіб подолати це протиріччя і співпрацювати [65; 274].

Професор Міршаймер всупереч очевидним фактам наполягає на тому, що Москва зацікавлена не в тому, щоб Україна стала частиною Росії, а в тому, щоб вона не стала плацдармом для агресії Заходу [6].

Показово, що давні політичні вороги – Г. Кіссінджер і один з лідерів лівого крила американської політики А. Н. Хомський у випадку оцінки російсько-української війни, на диво, знайшли спільну мову [118]. Так, А. Н. Хомський, який в 2014 р. виправдовував анексію Росією Криму, після початку російсько-української війни опублікував низку інтерв'ю, в яких закликав до «досить розумного врегулювання», в якому Україна зобов'язеться нейтралізуватися, не вступати до НАТО, відкласти питання Криму і «рухатися до якогось примирення на Донбасі». США, на його думку, повинні підштовхнути Україну до виконання російських вимог і в такий спосіб попередити Третю світову війну [194]. Такі висловлювання викликали вкрай негативну реакцію українських економістів [199].

Однак наведена думка, якщо прямо й не підтримується, то принаймні не відкидається окремими чиновниками адміністрації президента Джо Байдена. Оглядачі проурядового телеканалу CNN зазначають, що радники президента розпочали внутрішні дебати про те, чи не настав час президенту України В. Зеленському змінити своє визначення української «перемоги». Така постановка питання зумовлена тим, що окремі американські чиновники висловлюють сумніви стосовно здатності Збройних Сил України будь-коли повернути всі території, які вона втратила з 2014 р., навіть з урахуванням надання Києву США й державами – членами НАТО й ЄС важчих і складніших систем озброєння. У той саме час окремі чиновники все ж визнають, що здатність України повернути свої території (хоча б станом на 23 лютого 2022 р.) багато в чому, якщо не повністю, залежить від ступеня і швидкості підтримки з боку Заходу. Песимістичні прогнози щодо наслідків війни традиційно супроводжуються застереженнями про те, що США в жодному разі не планують чинити тиск на Київ¹, щоб змусити його зробити будь-які офіційні територіальні поступки Росії як умову припинення війни. При цьому Джо Байден вимушений докласти зусиль, аби не допустити розколу серед країн-учасниць НАТО, ЄС і G7, зберегти їх відданість подальшій підтримці України в умовах жорстокої боротьби [24]. Це пов'язано з тим, що Сполучені Штати усвідомлюють, що європейські союзники

¹ Учасники саміту G7 28 червня 2022 р. у спільній заяві особливо наголосили на тому, що Україна має ухвалити рішення про майбутнє мирне врегулювання, вільно від зовнішнього тиску чи впливу.

дотримуватимуться курсу на підтримку України доти, доки в цьому зовнішньополітичному курсі зацікавлений Вашингтон.

На думку Г. Кіссінджера, позиція якого, на відміну від Дж. Сороса, позбавлена ідеологічного забарвлення, Сполученим Штатам слід визнати, що держави-суперниці (Китай і Росія) мають права й інтереси, які необхідно поважати, а отже, Вашингтон не повинен прагнути повернути росіян і китайців до Євангелії демократії. Росія є і залишиться важливим елементом європейської системи, і міжнародна спільнота мусить визнати цей неминучий факт. Таке ставлення Г. Кіссінджера до Росії зумовлене тим, що, зрештою, він сприймає Москву як другорядну проблему для американської зовнішньої і безпекової політики, тоді як майбутнє американсько-китайських відносин має набагато більше значення у довгостроковій перспективі¹ (до речі, у новій Стратегічній концепції НАТО закріплено, що поглиблення стратегічного партнерства між Китаєм і Росією, а також їх взаємопідсилювальні намагання ослабити заснований на правилах міжнародний порядок ідуть всупереч нашим цінностям й інтересам [247]) [149]. З огляду на це окремі чиновники адміністрації президента розмірковують, чи має президент В. Зеленський пом'якшити свою жорстку публічну позицію, згідно з якою Україна ніколи не поступиться Росії жодною територією в рамках угоди про припинення війни. Деякі чиновники хочуть, щоб В. Зеленський в питанні «червоних ліній» став більш поступливим [310].

Певним чином це пояснюється тим, що під час безрезневої зустрічі президента Джо Байдена з союзниками у Європі Західний світ був згуртованим навколо України, а НАТО повернувся до старої «нової» мети – стримування Росії. Усі говорили про перемогу над

¹Кіссінджер вважає, що сьогодинішній світ перебуває на межі небезпечного порушення рівноваги: «Ми знаходимося на межі війни з Росією й Китаєм з питань, які ми частково створили, не маючи жодного уявлення про те, чим це закінчиться або до чого це має призвести. ... Ви не можете прямо зараз сказати, що ми розділимо їх і налаштуємо один проти одного. Все, що ви можете зробити, це не нагнітати напруженість і створювати варіанти, а для цього має бути якась мета» [247].

Ще до початку війни Вашингтон, ухвалюючи рішення про виведення американських військ з Афганістану й формування нового альянсу AUKUS, продемонстрував своє бажання зосередитися на Індо-Тихоокеанському регіоні. Цей напрямок є пріоритетом політики Джо Байдена. Саме тому у Вашингтоні дехто вважає підтримку України відволіканням від протидії головному виклику США в Азії. Інші переконані, що через союз Китаю й Росії США мають зосередитися на обох театрах воєнних дій. Сьогодні Адміністрація Байдена фактично намагається вирішити обидві проблеми одночасно із притаманним Сполученим Штатам прагматизмом [59; 109].

Путіним, в якій були зацікавлені як країни – сусіди Росії (Україна, Молдова, Грузія отримали б можливість не тільки відновити свій суверенітет й повернути контроль над окупованими Росією анклавами, а й прискорити процеси європейської та євроатлантичної інтеграції; країни Центральної Азії, у свою чергу, змогли б також позбутися залежності від Москви і знайти нові глобальні ринки, а також запустити нову хвилю реформ; Білорусь звільнилася б від ролі молодшого партнера Росії і змогла б провести демократичні перетворення), так і держави – члени ЄС і багато інших країн світу. Однак на момент проведення XXXVIII саміту G7 в Ельмау (26–28 червня 2022 р.) і XXXVI Мадридського саміту НАТО (28–30 червня 2022 р.) ситуація навколо російсько-української війни виглядала важкою, оскільки мова вже йшла про повернення до «тривалої сутінкової боротьби», як це мало місце під час «холодної війни». Така перспектива в умовах наближення виборів в окремих країнах Європи¹ і США², ймовірного зростання суспільного невдоволення почала хвилювати лідерів і суспільства країн Заходу (найбільш наочно ця ситуація спостерігається у США, Великій Британії, Франції, Італії, Нідерландах і Болгарії; близький союзник Джо Байдена сенатор К. Кунс після Мадридського саміту НАТО висловив стурбованість фактором втоми громадськості в різних країнах по обидва боки Атлантики через економічні витрати та інші нагальні проблеми [288]), а отже, спонукатиме уряди до пошуку компромісів між цілями внутрішньої і зовнішньої політики [184].

Прем'єр-міністр Великої Британії Б. Джонсон, у свою чергу, був незадоволений тим, що «тепер у світі багато втоми від України» через деякі

¹ Виборці в Європі вже починають відчувати економічні наслідки конфлікту, навіть якщо громадська підтримка Києва залишається сильною. Європейці похитнулися від інфляції, викликані проблемами з ланцюгом поставок та іншими факторами, зумовленими російсько-українською війною. Рейтинги схвалення прем'єр-міністра Великої Британії Б. Джонсона впали на тлі кризи вартості життя. Партія президента Франції Е. Макрона вже зазнала втрат на парламентських виборах. Хоча це не призведе до блокування парламентом зовнішньої політики президента, результати виборів сприймаються експертами як рання ознака підвищення ставок для європейських лідерів, оскільки боротьба в Україні стає війною на виснаження [98].

² Вибори в Конгрес США 8 листопада 2022 р. можуть змінити розстановку сил між демократами і республіканцями. Якщо республіканці візьмуть під контроль Палату представників, то це не призведе до ізоляціонізму США чи небажання допомагати Україні, оскільки 71 % американців і 68 % республіканців підтримують передачу військового обладнання і зброї Києву. Разом із тим республіканці вимагатимуть від адміністрації президента чітких стратегій і обумовлюватимуть надання нових траншів фінансової допомоги залежно від досягнутих результатів.

вторинні наслідки російської агресії на економічну¹, продовольчу й енергетичну безпеку держав – членів Європейського Союзу. Це може спровокувати тиск на уряд В. Зеленського з метою спонукати його до підписання мирної угоди з Росією, яка не відповідає інтересам України. На думку Б. Джонсона, цей сценарій стане «катастрофою» не тільки для України, а й європейської безпеки в цілому [35]. Аналогічні побоювання щодо втоми Франції чи ЄС в цілому від війни в Україні, розколу союзників висловив і голова сенату Франції Ж. Ларше, зазначивши, що це означатиме однією ногою вже стати на шлях поразки [337].

Однак поки що позиція країн Заходу не становить загрози для України, оскільки російсько-українська війна – це більш небезпечний для США виклик, ніж теракти 11 вересня 2001 р., а тому Джо Байден періодично наголошує на тому, що США не повинні чинити тиск на українців, щоб вони зробили ті чи інші кроки.

Політичне керівництво² й українське суспільство відкидають ідею територіальних поступок заради миру (показово, що за час повномасштабної війни українці почали більш негативно ставитися до ідеї будь-яких поступок Російській Федерації³), оскільки це, урешті-решт, означатиме програш України, яка більше не становитиме для Москви стратегічного й політичного виклику. Нав'язані Києву Москвою умови такого миру гарантують, що Україна стане стратегічно безпечною для Кремля.

¹ Так, у Канаді й Великій Британії зафіксована рекордна за останні 40 років інфляція.

² Президент В. Зеленський виступив із жорсткою критикою пропозицій Г. Кіссінджера та The New York Times щодо відмови Києва від частини українських територій як умови припинення війни. При цьому він провів паралель між цими пропозиціями і Мюнхенськими угодами 1938 р. [316].

³ Фонд «Демократичні ініціативи» у травні 2022 р. провів соціологічне дослідження в західних і центральних областях України. На питання «На тілі бойових дій відбуваються переговори про припинення війни між Росією та Україною. У зв'язку з цим, які кроки української влади Ви особисто підтримали б в обмін на згоду Росії припинити агресію проти України?». Так, 78 % опитаних зазначили, що підтримали б ідею не робити жодних поступок. Визнати незалежність окупованих окремих районів Донецької і Луганської областей, а Крим – частинної Росії згодні по 2 % опитаних [349].

За результатами опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у відповідь на редакційну статтю у New York Times із закликом до «територіальних поступок» з боку України, у всіх регіонах України більшість населення проти будь-яких територіальних поступок. На Сході, який зараз зазнає інтенсивних боїв, 68 % проти поступок (готові на поступки – лише 19 %), а на Півдні – 83 % проти поступок (готові – лише 9 %). Навіть серед респондентів, що зараз проживають на окупованих територіях, 77 % проти будь-яких територіальних поступок (готові на поступки – 18 %) [335].

Однак окремі політики в Європі і США допускають, що може настати час, коли, щоб уникнути подальших жертв і руйнувань, українці будуть змушені погодитися на угоду, яка передбачає такі поступки. За такого сценарію дебати в рамках колективного Заходу стали б ще більш гострими. Крім того, така угода створить небезпечний прецедент для міжнародного правопорядку, оскільки перешкоджатиме відновленню режиму непоширення ядерної зброї, бо стане зрозуміло, що саме ядерна зброя є найкращою гарантією забезпечення суверенітету й територіальної цілісності.

Реалізація цього сценарію, на думку С. Козія, означатиме, що Захід виявився неспроможним ефективно відреагувати на російську агресію, а отже, НАТО й ЄС вийдуть із цього випробування геополітично ослабленими, розчарованими й політично розділеними. При цьому найбільше програє НАТО. Поразка Заходу, який, хоча формально і не є стороною конфлікту, проте пов'язав оцінку своєї ефективності з успіхами Києва у війні, швидше за все викличе глибоку кризу керівництва насамперед західноєвропейських членів Альянсу. Сполучені Штати, збентежені розрізною реакцією європейських союзників на агресію Росії, а в деяких випадках і відверто поразницьким настроєм певних своїх союзників, можуть почати втрачати інтерес до безпеки Європи [154].

Зауважимо, що реалізація цього сценарію становить небезпеку не лише Українській державності, а й Молдові, яка одночасно з Україною отримала статус країни – кандидата в ЄС, але яка, на думку Кремля, залишається в зоні його геополітичних інтересів, про що свідчить, зокрема, активізація проросійських мітингів протягом серпня 2022 р. в автономному утворенні Гагаузія (Молдова), яке, на відміну від Придністров'я, залишається у рамках правового поля і міжнародного права.

Західні політики й керівництво Молдови [170; 181] попри те, що визнають неспроможність її армії протистояти агресії Росії, якщо вона розпочнеться, явно недооцінюють ймовірність дій Кремля, як це було з оцінкою можливості Росії розв'язати війну проти України. На сьогодні Росія має не лише наміри зруйнувати державність Молдови, а й необхідні для цього ресурси. Слід зважати на те, що через російсько-українську війну Молдова втратила буфер в особі України між собою і Росією, хоча сподівається на те, що статус нейтральної держави і відсутність заявки на членство в НАТО захистить її від можливої агресії з боку Росії [185]. У цій ситуації Кишинів мусить працювати із західними партнерами, щоб додати до своєї оборони нові, більш ефективні компоненти. При цьому, враховуючи проблеми з оперативністю постачання державами –

членами НАТО й ЄС Україні озброєння й боєприпасів та їх обсягами, виконати це завдання Молдові буде надзвичайно важко. Важливим кроком на шляху до забезпечення реального стримування агресії Росії проти Молдови з боку ЄС стало б розміщення на її території європейських сил у рамках Загальної політики безпеки й оборони (ОПБО). Однак такий розвиток подій малоімовірний, оскільки ЄС обмежився заявами про готовність надати Кишиневу нелетальну військову допомогу.

В умовах відсутності сухопутного коридору, який зв'язує Росію з Молдовою, Москва може зосередитися на інших варіантах, які в результаті дозволитимуть Кремлю встановити непрямий контроль над Молдовою або блокувати можливості уряду з прийняття суверенних рішень, що суперечать інтересам Росії [180].

Війна між НАТО й Росією

Окремі політики зважають на те, що Росія навряд чи змириться з руйнуванням своїх планів стосовно України, а тому занепокоєні тим, що Москва здатна загострити конфлікт за допомогою, наприклад, застосування тактичної ядерної зброї. Імовірність цього незначна. Однак, коли справа доходить до оцінки можливості застосування ядерної зброї, дуже низькі шанси такої ймовірності не повинні заспокоювати українське керівництво, оскільки це може суттєво і негативно вплинути на реалізацію вказаного сценарію.

Бажання Москви і Вашингтону уникнути масштабнішої війни між собою ще не є гарантією того, що така війна не розпочнеться. Не слід забувати, що в Росії користується популярністю доктрина ескалації бойових дій, окремим проявом якої є концепція «ядерної деескалації»¹ (припинення звичайного конфлікту шляхом залякування супротивників обмеженим застосуванням ядерної зброї), яка використовується в російському воєнному плануванні біля десяти років [154]. Конфлікт може вийти з-під контролю, навіть якщо

¹ У науковий обіг даний термін увів на початку 2000-х років В. Левшин, А. Неделін, М. Сосновський [332] і у подальшому популяризував М. Соков [345].

У 2017 р. було схвалено «Основи державної політики РФ в галузі військово-морської діяльності до 2030 року». У статті 37 цього документа прямо сказано: «В умовах ескалації військового конфлікту демонстрація готовності та рішучості застосування сили з використанням нестратегічної ядерної зброї є дієвим фактором стримування». В «Основах державної політики Російської Федерації в галузі ядерного стримування» (2020 р.), як одна з небезпек, для нейтралізації яких застосовується ядерне стримування, сформульовано навіть розгортання ударних безпілотних апаратів (ст. 12, п. «б»). Однією з умов застосування ядерної зброї є «агресія проти Російської Федерації із застосуванням звичайної зброї, коли під загрозу поставлено існування держави» (ст. 17 і ст. 18, пункт «г») [334].

жодна із сторін не ухвалить свідомого рішення про ескалацію або застосування ядерної зброї. Вірогідність такого розвитку подій стає більшою під час фази війни, коли конфлікт різко й анархічно загострюється. Саме тому аналіз потенційного застосування Росією ядерної зброї необхідний. Небезпека її застосування зростає у випадку, якщо хід війни рішуче повернеться на користь України. У цьому випадку Р. К. Беттс допускає використання однієї або кількох тактичних ядерних боеголовок проти Збройних Сил України або влаштування символічного вибуху над порожньою територією. Такий розвиток подій вимагатиме реакції з боку США і НАТО [25].

Аналітик розглядає три варіанти американської відповіді на російську ядерну атаку проти України [25]:

- Сполучені Штати риторично засуджують ядерний вибух, застосовують раніше невикористані економічні санкції, але нічого не роблять у військовому відношенні;

- Вашингтон використовує власну ядерну зброю стосовно Росії. Цей варіант має істотні вади, зокрема, можливість завдати шкоду ЗСУ і цивільному населенню, якщо США використають ядерну зброю проти російських військ на території України, або суттєво посилити ризик розв'язання необмеженої ядерної війни, якщо ядерна зброя буде використана проти цілей усередині Росії;

- оскільки НАТО значно перевершує неядерні сили Росії, США утримуються від ядерної контратаки, але безпосередньо вступають у війну на боці України, завдавши масштабних звичайних авіаударів і мобілізувавши сухопутні сили.

Як наголошує Р. К. Беттс, кожна з вищенаведених альтернатив погана, оскільки завдає шкоди як Україні, так і регіональній і навіть світової безпеці. Крім того, прорахувати перебіг подальших подій неможливо (протягом останніх трьох десятиліть американські й натівські аналітики приділяли замало уваги потенційній динаміці ядерної ескалації, а політика гнучкого реагування НАТО, розроблена в епоху холодної війни, стратегічно була хиткою навіть у той час) [25]. З огляду на це для того, щоб не допустити жодного з варіантів, НАТО має не лише донести до свідомості російського керівництва реальну загрозу відплати, а й домогатися підтримки антиросійського блоку з боку третіх сторін (Китай, Індія, Бразилія та ін.) [140], яких Путін хоче утримати від приєднання до західної коаліції.

Даний сценарій є вкрай небажаним і, зважаючи на позицію США і провідних країн-учасниць НАТО, розглядається як вірогідний лише окремими аналітиками. Ймовірність прямої інтервенції НАТО в Україні з кожним наступним місяцем війни є нижчою, ніж у

березні, про що свідчить той факт, що українське керівництво дедалі рідше закликає Альянс до прямого втручання НАТО, зокрема, до запровадження безпольотної зони. Такого роду заклики рідко можна почути і на Заході¹. Однак, ситуація може змінитися, якщо Москва перейде до ескалації, зокрема застосування хімічної, біологічної або тактичної ядерної зброї або випадково завдасть удару по території країни-учасниці НАТО поблизу кордону з Україною або, наприклад, в Прибалтиці, що, швидше за все, викличе пряме втручання НАТО [206].

Повоєнний європейський порядок безпеки.

Це питання роз'єднуватиме європейців незалежно від результату війни. Більшість держав-членів хочуть продемонструвати єдність у засудженні російської агресії та підтримці України, але вони скоріш за все матимуть відмінності в баченні системи європейської безпеки в довгостроковій перспективі. Деякі держави хотіли б бачити систему європейської безпеки, зорієнтовану виключно на стримування Росії, тоді як інші вважають, що стратегічна стабільність в Європі вимагатиме включення Москви через певну форму зобов'язань. На сьогодні вести переговори з Москвою з цього питання неприпустимо. Дебати стосуються того, чи зберегти простір для такої дискусії, коли прийде час, чи створити достатньо потужний військовий потенціал, щоб заперечити загрозу російських військових дій. Крім того, в рамках цього питання перед країнами Заходу постане ряд інших питань, зокрема: наскільки державам ЄС і НАТО варто збільшити свої витрати на оборону?² Як і куди вони

¹ Колишній головнокомандувач союзними силами НАТО В. Кларк, який з 2014 р. закликав НАТО надати Україні летальну зброю для оборони, під час дискусії «Точки тиску: Де вирішувється війна в Україні», організованої Атлантичною радою, зазначив: «Для НАТО настав час зрозуміти: або Альянс виходить за окреслену територію, або припиняє свою діяльність. ... НАТО має втрутитись. Давайте офіційно це оголосимо і накажемо росіянам припинити вогонь. Війну неможливо зупинити без втручання НАТО» [277; 99].

² Після періоду зниження військових витрат з 2008 по 2014 роки витрати на оборону збільшувалися сім років поспіль. Необхідність збільшення військових бюджетів була визнаною доцільною ще з моменту початкового вторгнення Росії в Україну в 2014 р. Проте, особливого прогресу у виконанні цього завдання досягнуто не було (Європейські витрати в 2021 р. становили 20 % світових витрат, тоді як США – 39 %, а Китаю – 14 %). Одним із наслідків розв'язаної Росією війни в Європі у 2022 р. стали заяви окремих європейських держав, зокрема Німеччина, про збільшення своїх витрат на оборону. Франція, Італія, Іспанія, Нідерланди, Португалія та Швеція також декларують намір витратити більше на оборону відповідно до цілей НАТО та ЄС, а країни Балтії та інші країни Європи, які досягли цільового показника військових витрат у 2 % – мають намір нарощувати витрати на оборону в майбутньому. Разом з тим неясно, як швидко і якою мірою європейські уряди насправді збільшать рівень своїх військових витрат у реальному грошовому

повинні інвестувати додаткові фінансові ресурси на оборону (віддати перевагу швидкому нарощуванню озброєння і купувати готове обладнання у інших країн, чи використовувати більш довгостроковий підхід, і збільшити фінансування власного ВПК; інвестувати виключно в європейські спільні проекти чи дозволити інвестиції в американський ВПК за тими зразками воєнної техніки, які не мають аналогів у Європі)? Очевидно, що для вирішення проблеми стратегічної конкуренції насамперед з Росією і Китаєм, Європейський Союз буде вимушений інвестувати в свою технологічну, наукову та промислову базу, щоб забезпечити собі озброєння, необхідне для захисту своїх інтересів [96, С. 152-153].

Як відомо, війни рідко йдуть за прописаними сценаріями і російсько-українська війна, вочевидь, має свої непередбачувані повороти, зокрема поєднання елементів різних сценаріїв. Багато залежить від того, яку, як швидко і як довго буде надаватися військова підтримка Україні з боку країн НАТО; чи об'єднаються західні союзники та партнери для запровадження додаткових санкцій та відмови від російських енергоносіїв; чи зіткнеться режим Путін із серйозними протестами всередині країни; чи зважиться Москва на застосування тактичної ядерної зброї, що спровокує пряму конфронтацію з НАТО. Таким чином, зробити висновок про те, як, коли і чим закінчиться ця війна, за яких умов, а також її довгострокові наслідки для глобального порядку почнуть прояснятися в найближчі місяці [206].

вираженні, зважаючи на те, що в 2021 р. висока інфляція призвела до скорочення глобальних витрат на оборону у реальному вираженні на 1,8 %.

ПЕРЕМОГА У ВІЙНІ: ЯК ЇЇ БАЧУТЬ У КИЄВІ І ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТОЛИЦЯХ?

Ставлення України до поняття «перемога» у війні еволюціонує залежно від ситуації на фронті, а також позиції ЄС і НАТО стосовно Росії і розв'язаної нею агресії. За підсумками першого місяця повномасштабного вторгнення, Київ провів декілька раундів переговорів із Росією. Стамбульська російсько-українська зустріч (29 березня 2022 р.) була на той час визнана найефективнішим раундом переговорів, оскільки за її підсумками представник Міноборони РФ оголосив про часткове відведення російських військ від Києва та Чернігова, а Київ передав російській стороні концепцію мирної угоди, яку необхідно було узгодити (доповнити зустрічними вимогами Москви), і в підсумку виробити юридично зобов'язуючий документ – багатосторонню міжнародну угоду (або багатосторонню угоду, доповнену низкою двосторонніх угод), яка надавала б Україні гарантії безпеки.

Офіційний Київ запропонував наступне бачення (концепцію) шляхів досягнення миру, частина яких, звісно, була неприйнятна для Москви, частина – для країн Заходу, а ключові з них, відверто кажучи, шкодили національній безпеці й обороноздатності України. Так, на той час українська сторона начебто погоджувалася на те, що:

- російська армія відходить на межі 23 лютого 2022 р., тобто до початку вторгнення; це, відповідно, означало, що російські війська залишатимуться у Криму і в ОРДЛО;

- низка держав має надати Україні гарантії безпеки (на думку Києва, потенційними державами-гарантами могли б стати США, Велика Британія, Росія, Німеччина, Франція, Туреччина, Канада, Італія, Польща, Китай та Ізраїль). Попри те, що такі гарантії не поширювалися на Крим і ОРДЛО, щоб не втягувати інші країни у війну з Росією після ратифікації договору, потенційні гарантії відмовилися в принципі предметно обговорювати свою участь, оскільки Київ наполягав на тому, щоб вони пообіцяли Україні таку збройну підтримку, яку надають країни – учасниці НАТО відповідно до ст. 5 Вашингтонського договору;

- Україна погоджується на обмеження свого суверенного права самостійно обирати форми участі в міжнародній співпраці в

безпековій сфері, зокрема, Київ відмовлявся від вступу до НАТО¹ та інших військових союзів шляхом внесення відповідних змін до Конституції; передбачалося законодавчо закріпити заборону на розміщення в Україні іноземного воєнного контингенту, а проведення військових навчань мало узгоджуватися з державами-гарантами, включно з РФ і Китаєм;

– в обмін на відмову від вступу до НАТО Німеччина і Франція мали гарантувати Україні сприяння у процедурі вступу до Європейського Союзу;

– Україна і РФ мали розпочати переговори щодо статусу Криму, які триватимуть 15 років. Питання АР Крим і Севастополя повинні були розглядатися окремо. Україна погоджувалася не повертати Крим військовим шляхом, щоправда, щодо Донбасу такої обіцянки Київ не озвучував;

– мирний договір мав бути затверджений на референдумі в Україні², схвалений Верховною Радою й ратифікований парламентами держав-гарантів. Проведення самого референдуму, у свою чергу, передбачає деокупацію принаймні тієї території, яку контролювала Україна станом на 23 лютого 2022 р., забезпечення сталого перемир'я як передумови скасування воєнного стану.

Українська концепція мирного договору обійшла увагою вимогу Росії щодо демілітаризації – виконання цієї вимоги дорівнювало б капітуляції України. Президент В. Зеленський цілком слушно наголосив, що в умовах небажання держав – членів ЄС і НАТО надати Україні гарантії захисту в разі майбутнього російського вторгнення³ Київ має спробувати забезпечити власну безпеку. Це означало б уникати в мирному договорі положень, які жорстко обмежують кількість і озброєння української армії. У разі крайньої

¹ Політичні оглядачі зазначали, що протягом ведення переговорів з Росією у березні 2022 р. в українських засобах масової інформації розгорнулася дискусія антинатівського спрямування, до якої долучився навіть президент В. Зеленський, який заявив, що він особисто «охолов» у питанні вступу України до НАТО через недієздатність Альянсу і що, відповідно, Україна не стане членом Північноатлантичного блоку попри політику «відкритих дверей» НАТО [340].

² Українські експерти зауважували, що підтримка українським суспільством на референдумі даного мирного плану могла б бути отримана за таких додаткових умов, не передбачених українськими пропозиціями, як існування домовленостей із Заходом щодо збереження санкцій стосовно РФ і репарації Україні за рахунок заморожених російських активів [343].

³ Коментуючи ідею надання Києву безпекових гарантій в обмін на відмову від вступу до НАТО, В. Зеленський зазначив, що переговори з партнерами з цього питання не мали успіху; зокрема, не отримано згоди на надання гарантій з боку США.

необхідності під час переговорів Київ міг би розглянути можливість відмовитися від далекобійних наступальних ударних систем, але він повинен захистити свою здатність підтримувати потужну оборону.

Після того, як стало відомо про воєнні злочини російської армії, вчинені у Бучі та інших окупованих містах, офіційний Київ заявив, що вважає дії Росії геноцидом українського народу, а це кардинально змінило підхід української сторони до переговорів. Президент України заявив про ускладнення діалогу з Москвою, але, незважаючи на це, він усе ж таки у подальшу необхідний.

Чим більше проходило часу від Стамбульського саміту, тим помітніше змінювалася позиція офіційного Києва. Під час Українського сніданку в Давосі 25 травня 2022 р. В. Зеленський заявив, що для відновлення перемовин із РФ існує низка передумов¹. У подальших своїх виступах Президент України неодноразово наголошував на тому, що наша держава не погодиться на заморожений конфлікт із Росією і що Київ не розмінюватиме територію на мирний договір із Москвою. Перемога для України – це вийти з війни об'єднаною незалежною державою, а не провінцією Росії, на яку її намагається перетворити Путін [249]. Цього вимагає більшість населення нашої країни². Міністр закордонних справ Д. Кулеба уточнив, якщо в перші місяці війни перемогою вважалося б повернення російських військ на позиції до 24 лютого і оплата завданих збитків, то у травні Україна змінила свою «картину перемоги» у війні з Росією. Наразі Київ прагне повного звільнення територій від окупації. При цьому керівництво держави цілком слушно допускає, що не відразу уся територія України буде звільнена. У свою чергу, Ф. Веніславський відмічає, що «... треба орієнтуватися на де-окупацію спершу Донецької та Луганської областей. Із Кримом буде складніше через

¹ В. Зеленський зауважив: «Поки Україна каже, що вона боротиметься доки не відновить усі свої території, це означає лише одне, що Україна боротиметься доки не поверне усі свої території. Це і про незалежність, і суверенітет». Таким чином, «Стадія кривавої війни може перейти у формат дипломатичних переговорів за участю президентів Росії та України, або за участю наших стратегічних партнерів. У цю стадію можна дійти як мінімум, якщо ми побачимо, що російська сторона покаже можливість і бажання перейти з кривавої війни до дипломатії». Для цього Росія має відвести війська до позицій на 24 лютого [348].

² Так, 41,2 % опитаних вимагає вигнання російських військ з усієї території України й відновлення кордонів станом на січень 2014 р. Такий самий відсоток опитаних виступає за те, щоб знищити російську армію й сприяти повстанню/розпаду всередині Росії. 82 % респондентів визначили, що жодні територіальні поступки не припустимі. У липня 2022 р. цей показник зріс до 84 % [324; 342; 349].

географічне розташування й потужну пропаганду. Можливо, його треба буде вивести за дужки і дивитися на розвиток подій у Росії» [341].

Таке прагнення в цілому підтримують і США: голова Об'єднаного комі-тету начальників штабів генерал М. Міллі наприкінці травня заявив, що українці самі повинні вирішувати, «якими будуть остаточні кордони України» [307].

Інкони серед вітчизняних політиків і громадських діячів висловлюється більш радикальне бачення перемоги, відповідно до якого Україна має бути звільнена, Росія – переможена і в ній запущений процес розпаду, Путін – відсторонений від влади, організований міжнародний спеціальний кримінальний ad hoc трибунал для розгляду питання злочину агресії проти України. Звісно, далеко не всі з вказаних цілей, тим більш самотужки Україна може досягти. Західні аналітики зазначають, що Україна за допомогою ЄС і НАТО у змозі зупинити Росію, але не перемогти; отже, імовірно не буде суду над військовими злочинцями¹ (це не означає, що всі військові злочини не мають бути задокументовані); якщо росіяни самі не скинуть його, то Путін залишиться при владі²; до вступу до НАТО Україна залишатиметься буферною державою. Ті, хто сподівається на інші результати, фактично очікують втягнення у війну країн НАТО [30]. Проте Захід потенційно катастрофічні наслідки ескалації конфлікту сприймає дуже серйозно, а тому країни – члени ЄС і НАТО на офіційному рівні говорять про свої цілі як сторони, що не воює.

Ні в кого не викликає сумнівів те, що російсько-українське протистояння зрештою буде вирішене дипломатичним шляхом. Президент Джо Байден зазначив, що кожні переговори відбивають ситуацію на полях, а тому США мають намір максимально зміцнити позиції України на полі бою, щоб на переговорах вона мала більше

¹ Міністр закордонних справ Нідерландів В. Гукстра зазначив: «Наскільки я розумію, ми повинні заповнити вакуум, а МКС (Міжнародний кримінальний суд) не має юрисдикції. Тож я можу уявити, що ми вивчаємо можливість створення такого трибуналу». Як Нідерланди, ми відкрито розглянемо це. Ймовірно, це буде нелегко. Є сенс робити це з якомога більшою кількістю друзів із міжнародної спільноти...» [41]. Проблема в тому, що з часів Нюрнберзького та Токійського процесів міжнародне кримінальне право не працювало зі злочином агресії, ніхто й нікого не судив за нього.

² Президент Джо Байден заявив, що Сполучені Штати не прагнуть війни між НАТО і Росією. Попри те, що Вашингтон не згоден з Путіним, його дії викликають обурення, Сполучені Штати не намагаються здійснити його повалення в Москві. Поки США або їх союзники не будуть атаковані, вони не будуть безпосередньо брати участі у цьому конфлікті [214].

важелів впливу¹. Спікер Палати представників Н. Pelosi заявила, що Америка стоїть «з Україною, поки не буде здобута перемога», а міністр оборони США Л. Остін сказав, що «ми хочемо, щоб Росія була ослабленою до такої міри, щоб вона не могла робити того, що робила під час вторгнення в Україну» [307].

Хоча в цих висловлюваннях представників уряду США є певні нюанси, у цілому ця позиція повністю влаштовує Київ. Так, Д. Кулеба припускає, що Україні, врешті-решт, доведеться вести переговори з Росією, але до них Київ хотів би підійти «з найсильнішими картами». Слід також додати, що Президент США Дж. Байден і канцлер Німеччини О. Шольц домовилися не визнавати будь-яких територіальних досягнень Росії в Україні.

На думку прем'єр-міністра Польщі М. Моравецького, збереження України як незалежної держави вже буде «перемогою» в нинішньому протистоянні з Росією.

Однак такий підхід сповідують далеко не всі американські й європейські політики і експерти. Окремі політики на Заході побоюються, що за результатами війни Росія зазнає «приниження», що може створити низку нових проблем. Зокрема, багатьох непокоїть те, що дестабілізація Росії зробить її ще більш непередбачуваною, а отже, стане недосяжною нормалізація енергетичних зв'язків.

Так, Президент Франції Е. Макрон, який назвав росіян і українців братніми народами, вважає, що наразі непотрібно принижувати Росію, щоб після закінчення війни можна було вивести її з ізоляції дипломатичним шляхом.

Канцлер Німеччини О. Шольц 19 травня 2022 р., у свою чергу, заявив, що він солідарний з Е. Макроном: «У всіх нас є одна спільна мета: Росія не повинна виграти цю війну. Україна має вижити» [82].

На думку американського військового стратега Е. Лютвак, аксіоматично, що обидві сторони конфлікту ставлять завершення війни в залежність від отримання певної вигоди, яку вони можуть трактувати як власну перемогу. Для України це має включати її беззастережне визнання незалежною державою, припинення військових дій, а також організація допомоги від ЄС, США та Японіїна відбудову. Що стосується Росії, то це скасування всіх санкцій. Проте

¹ Саме тому США мають намір продовжити постачання Україні сучасного озброєння, у тому числі протитанкових ракет Javelin, зенітних ракет Stinger, потужних артилерійських і високоточних ракетних комплексів, радарів, безпілотних літальних апаратів, гелікоптерів Мі-17 і боеприпасів. Крім того, США певним чином впливають на союзників по НАТО і окремі країни поза межами Альянсу з метою долучити їх до цього процесу.

каменем спотикання в переговорах між Києвом і Москвою стане питання про долю Донецької та Луганської областей, оскільки обидва президенти пов'язали з позитивним його вирішенням завершення війни. Спираючись на це, Е. Лютвак допускає можливість проведення референдуму про те, у складі України чи Росії вони хочуть залишитися [169]. Однак ця ідея навряд чи задовольнить обидві сторони.

На думку С. Пайфера, Київ повинен вимагати від Заходу зобов'язань вжити негайних заходів, щоб допомогти відновити й модернізувати українську армію за рахунок сучасних систем озброєнь, які зараз використовують збройні сили країн НАТО [209]. Це пов'язано насамперед із тим, що глобальна стійкість України в довгостроковій траєкторії конфлікту, що переростає в геополітичне протистояння, дедалі більше залежить від того, чи зможуть США та їх союзники зберегти свої військові, політичні й фінансові зобов'язання щодо стримування Росії [288]. Нажаль, американські чиновники закликають інші країни надати Україні залишки радянської зброї – це питання стоїть на порядку денному зустрічей президента Джо Байдена з лідерами арабських країн, які в минулому були клієнтами Москви [288].

У зв'язку з цим слід наголосити, що політичне керівництво держави певним чином турбує те, що західні політики й медіа все частіше говорять про необхідність шукати компроміси, щоб якнайшвидше закінчити війну. Зокрема, у західній пресі пройшла інформація про те, що США, Євросоюз і Велика Британія нібито ведуть консультації щодо «мирного плану» для України. Певне занепокоєння виникає через те, що до таких переговорів не долучається Україна. Якщо вони дійсно мають місце, то це суперечить заяві Джо Байдена про те, що «нічого про Україну без України», і про відсутність приватного чи публічного тиску на український уряд, щоб він пішов на будь-які територіальні поступки [214].

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК ІНДИКАТОР ДОТРИМАННЯ СОЛІДАРНОСТІ ДЕРЖАВАМИ- ЧЛЕНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На тлі російсько-української війни політична еліта та суспільство окремих держав Заходу, схоже, розділені як ніколи. Н. Точчі зазначає, що через шість місяців після вторгнення Росії в Україну з'являється все більше ознак того, що Європейський Союз щосили намагається не збитися з курсу беззастережної підтримки України у війні, яка стає дедалі дорожчою не лише для Києва, але й для європейських країн¹. В умовах зростаючої інфляції, ескалації енергетичної і продовольчої кризи, загрози рецесії, відродження небезпеки коронавірусу, окремі європейські лідери все частіше і голосніше заявляють про соціально-економічні наслідки конфлікту та його політичні та геополітичні наслідки для об'єднаної Європи [281].

За зовнішньою демонстрацією консенсусу дедалі складніше приховувати напруженість з приводу того, як поводитись у війні далі. Якщо в результаті президентських і парламентських виборів у Франції і парламентських виборів в Нідерландах [244] вдалося уникнути неприємних несподіванок, то відставки проукраїнських урядів Б. Джонсона (Велика Британія), М. Драгі (Італія), К. Петкова (Болгарія) стали приємною новиною для Путіна і результатом діяльності його спецслужб². Але якщо відставка Б. Джонсона не означатиме зміни політики Великої Британії щодо України та Росії, то аналогічний висновок стосовно Італії та Болгарії виглядає не очевидним, оскільки постає питання, чи залишаться Рим і Софія міцною та надійною частиною західного альянсу проти агресії Путіна в Україні. Якщо Італія опиниться у тому самому проросійському

¹ Річний рівень інфляції в зоні євро прискорився до 9,1% у серпні 2022 року з 5,1% у січні, що вище за ринкові прогнози. Рівень інфляції побив новий рекорд, оскільки вартість енергії залишається високою, а ціни на продукти харчування продовжують зростати. Також швидше зростають ціни на послуги та неенергетичні промислові товари. Таким чином, темпи інфляції в єврозоні суттєво перевищують цільовий показник Європейського центрального банку, який вважає оптимальним для економіки рівень 2%. [86].

² Е. Летта, лідер лівоцентристської Демократичної партії, і колишній прем'єр-міністр М. Ренці закликали парламентський комітет із розвідки провести розслідування того, наскільки результати голосування партії С. Берлусконі Forza Italia з приводу вотуму недовіри уряду М. Драгі пов'язано з його попередньою зустріччю з російським послом: «Виборча кампанія починається найгіршим чином», – сказав Летта. «Ми хочемо знати, чи справді Путін скинув уряд Драгі. Якби це було так, це було б дуже серйозно» [48; 235].

таборі, що й Угорщина, це стане проблемою для Німеччини та Франції [233; 235].

В Європейському Союзі набирає сили хвиля популізму і перед Україною гостро постає питання, як довго може протриматися європейська єдність і що може призвести до її краху? Для України особливу небезпеку становить розкол у провідних державах-членах ЄС.

Політична система Німеччини в цілому і коаліційний уряд канцлера О. Шольца, зокрема, виявилися глибоко розколотими щодо напрямку зовнішньої політики і політики безпеки. Це обмежує варіанти, які канцлер може запропонувати спільному трипартійному уряду, німецькій громадськості та державам-партнерам. Слабка і непослідовна позиція німецького уряду щодо російсько-української війни певним чином пояснюється тим, що відповідно до коаліційної угоди, уряд О. Шольца мав розробити стратегію національної безпеки до кінця 2022 р. Таким чином російсько-українська війна застала Німеччину без стратегії дій, адекватної чинній кризовій ситуації.

Цілі, що визначали довоєнну кризову політику Німеччини, є доволі традиційними: уникнути війни за будь-яку ціну, зберегти європейську єдність, бути гарним союзником, обмежити використання військової сили та експорту оборонної продукції, діалог з Москвою та спроба вмонтувати Росію в європейську архітектуру безпеки, захист власних економічних інтересів. При цьому багато із заявлених цілей є взаємовиключними [80, С. 4]. Як наслідок, коливання та непослідовність, зокрема стосовно російсько-української війни, призводять до того, що союзники по ЄС і НАТО, а також Україна отримують неоднозначні послання або дуже запізнілі та боязкі відповіді на нагальні питання, що змушує їх сприймати Німеччину як ненадійного і не щирого зовнішньополітичного партнера.

Дії, а в більшості випадках – бездіяльність офіційного Бонна не вперше викликають занепокоєння союзників і сусідів. Справа в тому, що політична еліта Німеччини протягом десятиліть не хотіла помічати, що розбіжності між європейцями та Росією є фундаментальними, і захоплювалася ідеєю забезпечення безпеки в Європі разом з Росією, відкидаючи апріорі сценарій вибудовування європейської безпеки проти Росії (слід пам'ятати, що саме через позицію Німеччини та Франції, які були стурбовані безпекою Росії, під час Бухарестського саміту НАТО 2008 р. Україні і Грузії не було запропоновано План дій щодо членства, а Декларація [325], прийнята за підсумками роботи саміту, не містила порядку денного НАТО,

зосередженого на розширенні далі на Схід). Саме цим пояснюється ідеї особливого шляху Німеччини з Росією за рахунок партнерів з Центральної та Східної Європи [236].

У 2014 р., після анексії Криму та війни на Донбасі, Німеччина також спочатку не наважувалася визнати загрозу миру та безпеці, що походить від Росії. Однак згодом вдалася до виправлення своєї позиції (звідси провідна роль Бонна у питанні формування Європейським Союзом політики санкції щодо Росії, реалізація спільно з Парижем посередницької діяльності в рамках Нормандського формату, часткове перезавантаження своєї оборонної політики тощо), коли зрозуміла, наскільки її політика шкодить власному іміджу, а також європейській безпеці та обороні, європейській та трансатлантичній згуртованості.

Війна 2022 р. засвідчує, що зміни у німецькому уряді суттєво не позначилися на політиці щодо України (після закінчення «холодної війни» та розвалу СРСР Бонн традиційно реалізовував політику *Wandel durch Handel* (зміни через торгівлю) як засіб стримування конфліктів в Європі). Найбільша економіка Європи, як і інші провідні країни Заходу, не бажала бачити пасток, пов'язаних із встановленням комерційних зв'язків із авторитарними режимами¹. Ця політика остаточно засвідчила свою помилковість з початку українського вторгнення в Україну [121]].

Нейтральна, або, швидше, бездіяльна зовнішньополітична позиція уряду сильно контрастує з напрочуд активною і затятою риторикою влади². У самій Німеччині вказують на те, що уряд

¹ Том Тугендхат вважає, що промислова стратегія Німеччини була побудована на навмисній залежності від російської енергії через трубопроводи Балтійського моря. Політики та бізнес приймали тисячі дрібних рішень, виходячи з припущення, що геополітичні суперники більше не становлять загрози і що економічна конкуренція ґрунтується на фіксованих правилах. Сили глобалізації, які зробили Велику Британію та інші європейські держави багатшими, скоротили їх витрати, в той же час допомогли авторитарним урядам створити монополії та перетворити міжнародні вузли на вузькі місця. Домінування Китаю у виробництві ставить європейців у залежність щодо товарів, що більше не виробляються в Європі. Торгівля «точно вчасно» стала не просто принципом ланцюжка поставок, але й способом для авторитарних режимів нагромадити владу. Прагнення ефективності призвело до залежності, а технології лише прискорили зміни [285].

² О. Шольц у червні 2022 р. заявив, що Німеччина допомагає Україні більше, ніж «майже будь-хто інший», ймовірно лише тільки США надають більше підтримку. Натомість, під час загальних дебатах в Бундестазі лідер парламентської групи ХДС/ХСС Ф. Мерц звинуватив канцлера О. Шольца в «подвійній грі» у зв'язку з доставкою важкого озброєння. Канцлер справляє враження, що зброя доставляється, але правда полягає в тому, що «навіть чи якась зброя доставлялася з Німеччини за

О. Шольца навмисно зволікає з постачанням Києву важкого озброєння через недовіру особисто президенту В. Зеленському і побоювання локальної перемоги Збройних сил України та переходу українських підрозділів через державний кордон із Росією, після чого німецьке озброєння буде використане для бойових дій на території Росії [197].

О. Шольц погодився на постачання важкого озброєння в Україну під жорстким тиском опозиції, проукраїнські налаштованою суспільною думкою та критикою з боку союзників по ЄС і НАТО. Хоча тепер канцлер визнає, що «Допомога у захисті країни, яка зазнає жорстокого нападу, не є ескалацією», але разом з тим підкреслює, що Німеччина не буде робити нічого, що зробило б НАТО стороною війни. При цьому обіцяні поставки тридцяти зенітних танків «Gerpard», семи Panzerhaubitzen 2000, чотирьох реактивних систем залпового вогню Mars II і сучасної системи ППО Iris-T SLM відбудуться імовірно лише наприкінці літа – восени. Такий підхід до постачання озброєння вочевидь заважає Києву переламати хід війни на свою користь.

На тлі досить пасивної зовнішньої політики уряду Шольца лідер головної опозиційної партії Ф. Мерц здійснив 2 травня візит до Києва і зробив кілька гучних заяв про війну в Україні, зокрема звинуватив уряд Німеччини у недостатній воєнній допомозі Києву, а відьтак затягуванні війни, висловив підтримку Україні та засудив російську агресію. Пізніше, у наступних заявах, він звинуватив Путіна у геноциді українців, а також зазначив, що Німеччина не повинна прагнути стати посередником між Москвою і Києвом, а повинна всіляко допомагати Україні.

На тлі досить бездіяльної позиції окремих європейських урядів, у багатьох столицях з початку війни проходили мітинги на підтримку України, на яких протестувальники критикували рішення урядів та вимагали сильнішої та явної підтримки України. Певний дисонанс внесла Чехія¹, в столиці якої 3 вересня пройшов досить числений антиурядовий мітинг комуністів і євроскептиків, серед вимог якого звучали закликати розпочати діалог з Москвою і скасувати антиросійські санкції.

останні кілька тижнів». Німецькі збройові компанії також протягом тижнів скаржаться, що не отримують ліцензії на експорт [42].

¹ До цього, протягом березня-квітня, проходили нечисленні мітинги у Німеччині та Сербії.

Така позиція Німеччини особливо небезпечна, оскільки самі європейці покладають на Берлін великі сподівання. Так, прем'єр-міністр Бельгії О. де Кро зазначив: «Ця війна в Україні підштовхнула нас, європейців, на історичне перехрестя. Вибір перед нами простий: або ми дотримуємося старих рецептів і старих структур, і Європа розпадеться, або ми оновимо Європу. ... Ми можемо і зробимо це, маючи європейську силу та лідерство. І тому нам потрібна Німеччина. Бо коли Німеччина розправляє крила, Європа може літати» [5].

Розбіжності щодо військової допомоги Україні існують і в Італії. Більшість італійців співчуває Україні, тоді як меншість звинувачує США, НАТО чи Київ у розв'язаній війні. Однак з кожним місяцем війни підтримка економічних санкцій стосовно Росії знижується, а опитування громадської думки показують, що більше італійців проти відправки зброї Україні [83]. Тому не дивно, що 20 травня напередодні саміту ЄС представники Італії та Угорщини за підтримки Кіпру закликали внести до проекту заключної заяви саміту зміни, які стосувалися мирних переговорів і вказівки на негайне припинення вогню як одну з пріоритетних цілей ЄС, що суперечило позиції інших держав-членів, які сповнені рішучості зайняти жорстку позицію щодо Москви [83]. Таке ставлення відбиває сильні пацифістські настрої італійців, традиційне скептичне ставлення частини суспільства до США та НАТО, а також менший страх перед російським експансіонізмом.

Уряд М. Драгі, реагуючи на тиск з боку законодавців, які вимагають дипломатичних зусиль, у травні 2022 р. представив генеральному секретарю ООН А. Гутеррішу мирний план, який містив окремі елементи, які також пропонували Франція і Німеччина [133]:

- локальне припинення вогню та демілітаризацію лінії фронту, щоб забезпечити безперешкодний прохід цивільних осіб для евакуації та створити умови для більш широкого припинення вогню;

- закріплення нейтрального статусу для України¹, безпеку якої б гарантувала ще не ідентифікована група країн. Контури цієї частини плану мають бути визначені на мирній конференції. Однак говорити про нейтралітет України без визнання Росією

¹ Серед частини західних політиків і аналітиків поширеною є думка про те, що найкращий шанс України на мир – це проголошення на конституційному рівні політики нейтралітету як зовнішньополітичного курсу держави, оскільки тільки й в такий спосіб можна забезпечити безпеку України і задовольнити геополітичні інтереси як Росії, так і Заходу [49].

територіальної цілісності України, існування стабільних і безпечних кордонів позбавлене будь-якого сенсу;

– укладання двосторонньої угоди між Росією та Україною щодо визначення майбутнього Криму та Донбасу. Угода стосуватиметься культурних та мовних прав і гарантуватиме вільне пересування людей, товарів і капіталу. План вказує на те, що Крим і Донбас отримають майже повну автономію, в тому числі в питаннях оборони, але формально будуть частиною України;

– підписання багатосторонньої мирної угоди між Європейським Союзом і Росією, яка передбачала б поетапне виведення російських військ з України, а також скасування західних санкцій проти Москви.

План страждав від структурних недоліків, головний з яких – припинення вогню перетворило б сьогоднішню лінію зіткнення на фактичний кордон, що дозволило б Росії контролювати території України, які вона окупує. Також очевидно, що Росія ніколи не погодиться на компроміс щодо Криму, який вона визнала частиною своєї території на конституційному рівні.

План передбачав залучення ООН, ЄС та ОБСЄ як посередників для початкової організації локального припинення вогню. Попри підтримку плану з боку неформальної консультативної групи, що складалася із представників США, Франції, Німеччини, Великої Британії та Італії [231], і Москва, і Київ відкинули цей план [240]. Як наслідок, міністр закордонних справ Л. Ді Майо відмовився від плану на тій підставі, що обставини «не дозріли» для такої ініціативи [47].

Затягування війни і загострення питання щодо поставок Україні важкого озброєння спровокувало розкол у найбільшій парламентській партії Італії – «Рух 5 зірок», що відображає двояке ставлення до питання, наскільки глибоко слід залучатися до опору України російським військам, зокрема в питанні поставок зброї. Так, колишній прем'єр-міністр Дж. Конте заявив, що Італія не повинна більше посилати зброю в Україну, а натомість сприяти діалогу між Києвом та Москвою. У відповідь на цю заяву десятки парламентарів утворили нову депутатську групу на чолі з міністром закордонних справ Л. Ді Майо, який підтримує продовження надання військової допомоги Україні. Попри розкол у «Русі 5 зірок» уряд М. Драгі отримав підтримку парламенту, що дозволило йому продовжувати політику військової підтримки України у поєднанні з підтримкою поки що безплідних дипломатичних зусиль щодо припинення війни [11]. Однак, наприкінці липня через втрату підтримки трьох

партій з правлячої коаліції прем'єр-міністр М. Драгі подав у відставку, президент Республіки прийняв її і призначив дострокові вибори.

Відставка прем'єр-міністра Італії М. Драгі може виявитися болючою для України, оскільки породжує проблеми як для Італії, так і Європейського Союзу в цілому, який у його особі втратив останнього європейського політичного важкоатлета. Саме з ім'ям М. Драгі, який був президентом Європейського центрального банку (2011 – 2019 рр.), пов'язують порятунок євро під час фінансової кризи 2008 р., стабілізацію третьої за величиною економіки ЄС¹.

Відставка М. Драгі також руйнує стійкий дует Франції та Італії (М. Драгі та Е. Макрон сходилися у поглядах з цілої низки питань – від фіскальної політики до критичного питання європейської оборони і досягнення консенсусу щодо надання допомоги Україні), оформлений Квіринальським двостороннім договором, подібним до Єлисейського франко-німецького договору. Вісь Париж-Рим мала компенсувати вакуум, який виник після ухода з посади канцлера А. Меркель.

25 вересня 2022 р. антимиграційні праві партії отримали підтримку на дострокових виборах, а отже сформуєть найбільш правий уряд за всю історію післявоєнної Італії. Якщо наступним главою коаліційного уряду стане лідер ультраправих «Братів Італії» Дж. Мелоні, це означатиме радикальний зсув в італійській політиці, що створюватиме потенційні ризики для економіки країни. Небезпідставними виглядають побоювання, що нова права коаліція може послабити європейську єдність [232]. Замість М. Драгі Париж ризикує отримати як партнера по переговорах Дж. Мелоні. Експерти допускають, що нова прем'єрка може підняти перед Е. Макроном питання територіального і економічного суверенітету у двосторонніх відносинах і відновити антифранцузькі настрої у зовнішній політиці Італії.

Хоча, на думку професора Д. Альбертацці, італійські політичні партії незалежно від ідеологічного забарвлення і зовнішньополітичних уподобань в цілому дотримуються думки, що в стратегічних інтересах Італії залишатися поряд із США і бути конструктивним партнером у рамках НАТО та ЄС [4], на передодні позачергових виборів лідер політичної партії «Ліга» М. Сальвіні знову підняв питання про неефективність антиросійських санкцій, а також висловив вимогу, щоб Європейський Союз виплачував компенсації за втрати, які спричинили антиросійські санкції.

¹ М. Драгі був Керуючим Банком Італії в 2005 – 2011 роках.

З аналогічною проблемою зіткнулася Хорватія, Президент якої З. Міланович заявив, що санкції ЄС проти Росії не працюють і розплачуватися за них зрештою будуть європейські громадяни, тоді як прем'єр-міністр А. Пенкович відкинув оцінку президента, звинувативши його у допомозі російському агресору [216].

Болгарія ще одна з держав-членів ЄС, де позиції політичної еліти щодо підтримки України є розділеними. Провевропейський і проукраїнський уряд на чолі з К. Петковим боровся з нестримною корупцією в країні та займав надзвичайно жорстку позицію щодо Росії після вторгнення в Україну: Белград приєднався та дотримується санаційного режиму ЄС щодо Москви; допомагає ремонтувати українську воєну техніку; відмовився платити за російський газ в рублях; призупинив видачу віз російським туристам та власникам нерухомості в країні; вислав сімдесят російських дипломатів. Разом з тим в цілому позиція Болгарії розцінюється як обережна через нестійкість урядової коаліції та суспільної думки, а також прагнення майже кожного уряду протягом останніх двох років балансувати між прихильниками ЄС і НАТО, з одного боку, і проросійськими настроями, з другого.

Наприкінці червня парламент Болгарії проголосував за відставку уряду К. Петкова, який задекларував курс на відхід від залежності Болгарії від російського газу. За цих умов Президент Р. Радєв, що є представником соціалістичної партії, яка дотримується проросійських позицій, заявив, що головним завданням Болгарії в сучасних умовах є запобігання втягненню країни в конфлікт, а також дотримання принципу енергетичної безпеки, диверсифікації та доступності поставок. Наслідком цієї позиції стала заява уряду про відновлення переговорів з Газпромом щодо постачання російського газу, замість того, щоб реалізувати домовленості уряду К. Петкова про прийняття семи американських танкерів зі скрапленням газом (реально буде прийнято один танкер) та підписання угоди з Баку про подвоєння поставок азербайджанського газу.

Європейський Союз, ядром якого традиційно є Німеччина, Франція і Італія, не забезпечили мир на східному фланзі інтеграційного об'єднання, оскільки не змогли розробити і реалізувати превентивну, скоординовану та всеосяжну політику стосовно Росії та розробити комплекс необхідних дій на підтримку України напередодні війни. Більше того, за статистичними даними три найбільші економіки ЄС (Франція, Німеччина та Італія) направили до України менше військової допомоги, ніж Латвія та Естонія [11]. Невипадково колишній генеральний секретар НАТО А. Ф. Расмуссен

попередив, що Франція та Німеччина¹ є «слабкою ланкою» у реакції ЄС-НАТО на вторгнення Росії: «У багатьох країнах французьке та німецьке керівництво Євросоюзу не буде прийнято, тому що немає згоди щодо м'якого підходу до Росії» [38].

Оновлена Європа має стати міцним військовим (військово-промисловим) блоком. Мова не йде про конкуренцію з НАТО чи відхід від нього, а про його доповнення сильним європейським стовпом (НАТО, нарешті, має стати на дві ноги: міцну американську та не менш передову європейську). На думку прем'єр-міністра Бельгії О. де Кро, ЄС на цьому шляху має здійснити принаймні три кроки [5]:

- держави-члени мають поступово відійти від значної фрагментації по видам військової техніки (літаки, кораблі, танки тощо);
- побудувати сильнішу і інноваційну європейську оборонну промисловість, здатну конкурувати з іншими світовими гравцями;
- посилити кібербезпеку бізнесу, активізувати військову розвідку в боротьбі з тероризмом, дати якісну освіту молоді.

Країни НАТО дотримуються неформальної угоди про не постачання деяких видів озброєння Україні через побоювання, що РФ може офіційно розцінити поставки окремих видів озброєння, зокрема бойових танків і літаків, державами-членами НАТО як вступ у війну і вжити військових заходів у відповідь. Дана теза сформульована і активно підтримується як керівництвом НАТО, так і окремими державами-членами Альянсу². Як наслідок, усі рішення про постачання конкретних видів озброєння перетворилося на справу окремих держав-членів³. І тут окремі держави, насамперед США, демонструють позитивну динаміку: наприкінці літа – на початку осені США почали постачати до України зброю, яка може завдати

¹ Так, канцлер Німеччини О. Шольц публічно засудив позицію Литви щодо обмеження російського транзиту до Калінінграда, закликавши зняти обмеження. Очевидно, що побоюється, що у разі збереження Литвою санкцій може спровокувати Москву на використання військової сили для створення сухопутного коридору до Калінінграду. Це стало б прямим та явним нападом на члена НАТО, який зобов'язує припинити дебати щодо застосування санкцій та надати допомогу Литві.

² Головнокомандувач збройних сил США в Європі Т. Д. Волтерс заявив у березні, що постачання МіГ-29 є «сценарієм високого ризику», оскільки він може призвести до ескалації відносин між Росією та НАТО. У свою чергу, президент Франції Е. Макрон після спеціального саміту НАТО з питання про постачання озброєнь заявив, що існує межа, яка полягає в тому, щоб не ставати стороною війни.

³ Британія, Данія та Нідерланди передали Україні протикорабельні установки «Гарпун», які можуть вражати кораблі на відстані від 90 до 220 км. У випадку їх застосування, Україна зможе та повернути контроль над островом Зміїний і морськими шляхами, що ведуть на Босфор.

серйозної шкоди російським військам, і, на відміну від початку війни, адміністрація Джо Байдена більше не стурбована реакцією Москви. Як зазначає колишній посол США в Росії В. Тейлор, це змінилося завдяки Кремлю, який не зміг виконати свої погрози і з часом адміністрація визнала, що Сполучені Штати можуть надати Україні більшу, потужнішу, все більш важку зброю, а росіяни на це не відреагували [182].

Однак, більшість держав продовжує дотримуватися неформальних домовленостей через побоювання, що вони не отримають повної воєнної підтримки з боку своїх партнерів по Альянсу в разі нападу Росії¹. Така позиція НАТО впливає і на позицію окремих держав за межами Альянсу. Так, уряд Ізраїлю відхилив прохання США, які хотіли, щоб Україна отримала вироблені в Німеччині з використанням ізраїльських технологій протитанкові ракети Spike, через побоювання, що Росія завдасть шкоди інтересам національної безпеки Ізраїлю в Сирії. Тому Тель-Авів обмежується поставками Києву лише нелетального військового обладнання.

Агресія Росії проти України вивела європейців зі стану дрімоти, в якому вони перебували після завершення «холодної війни». Канцлер Німеччини О. Шольц від імені Європейського Союзу охарактеризував війну як поворотний момент історії Європи [211]. З початку війни європейська безпека та оборона зазнали більше змін, ніж за останні два десятиліття. Для окремих країн, таких як Данія, Швеція і Фінляндія, розворот в сфері політики безпеки і оборони став доленосним. Фінляндія і Швеція, які традиційно дотримувалися нейтралітету і позаблокового статусу, подали заявки на вступ до НАТО і поставляють зброю Україні, щоб допомогти їй протистояти російській агресії.

Зі зміною умов безпеки та нової реальності в Європі більшість гравців скоригували свою зовнішню політику та політику безпеки. Лідери країн-учасниць Альянсу вирішили перезавантажити довгострокову позицію блоку щодо стримування та оборони в усіх сферах: на суші, на морі, в повітрі, в кіберпросторі та в космосі, а також схвалили створення чотирьох нових багатонаціональних бойових груп НАТО для посилення східного флангу НАТО в Болгарії, Угорщині, Румунії та Словаччині.

Німеччина також змінила свою політику, що сформувалася після Другої світової війни і яка не дозволяла відправляти летальну

¹ З цієї причини, наприклад, уряд Польщі утримався від постачання в Україну радянських винищувачів МіГ-29.

зброю в зони конфліктів. Це дозволило відправити Україні 1000 одиниць протитанкової зброї та 500 зенітних ракет «Стінгер». Також Німеччина планує збільшити військові витрати на 100 млрд євро. Це стало можливим після того, як правляча коаліція та правоцентристська опозиція досягли більшості у дві третини голосів, щоб внести зміни до Основного закону задля створення оборонного фонду [105].

Фундаментальні зміни у ситуації з безпекою в Європі висунули нові вимоги до позиції Данії щодо розвитку європейської політики оборони та безпеки. В результаті провідні політичні партії Данії досягли національного компромісу, відповідно до якого було вирішено винести на референдум 1 червня 2022 р. законопроект про скасування оборонного застереження з метою участі Данії у всіх складових співробітництва ЄС із загальної зовнішньої політики та політики безпеки, включаючи співпрацю із загальної політики безпеки та оборони, відповідно до розділу V, глави 2, Договору про Європейський Союз.

Оборонне застереження Данії було введено на основі досягнення національного компромісу від 27 жовтня 1992 р. і після референдуму 18 травня 1993 р. У зв'язку із законом № 355 від 9 червня 1993 р., за допомогою якого Данія приєдналася до Единбурзького рішення та Маастрихтського договору, було вирішено, що позиція держави за тими областями, в яких Данія сформулювала застереження, може бути змінена лише шляхом нового референдуму. Таким чином захисне застереження було передбачено у розділі C Единбурзького рішення та у статті 5 Протоколу № 22 про позицію Данії, що додається до Лісабонського договору. Скасування оборонного застереження передбачало повідомлення інших держав-членів ЄС, згідно зі статтею 7 Протоколу № 22 про позицію Данії, про те, що вона більше не бажає користуватися положенням Протоколу про оборонне застереження.

Амстердамський договір (1999 р.) вніс зміни до співпраці ЄС із загальної політики безпеки та оборони. Тому Единбурзьке рішення було доповнено спеціальним протоколом № 5 про позицію Данії, що додається до Амстердамського договору. Це було зроблено для того, щоб забезпечити незмінність сфери дії застереження після набуття чинності Амстердамським договором. Протокол про позицію Данії вкотре був адаптований після набуття чинності Лісабонським договором, щоб забезпечити незмінність оборонного застереження. Таким чином Данія не брала участі у прийнятті рішень щодо операцій та місій ЄС з управління військовими кризами, не вносила

свій внесок у їхнє практичне планування та виконання. Також вона не брала участі у співпраці з розвитку військового потенціалу, Європейському оборонному агентстві та Постійній структурованій співпраці в галузі оборони (PESCO).

Однак, на думку прем'єр-міністра М. Фредеріксена, коли на континенті починається війна, данці не можуть бути нейтральними [71]. За результатами проведеного 1 червня 2022 р. референдуму дві третини його учасників висловилися на користь скасування застереження¹. Уряд Данії також отримав згоду парламенту відповідно до статті 19 Конституції на те, щоб уряд повідомив інші держави – члени відповідно до статті 7 Протоколу № 22 про позицію Данії, щоб оборонне застереження могло бути скасоване. Скасування оборонного застереження застосовується з дати направлення повідомлення. Після цього Данія набула зобов'язана реалізувати всі заходи, вжиті в рамках ЄС та чинні на той час. Данії доведеться безпосередньо приєднатися до 36 правових актів. Більшість з них стосується операцій та місій ЄС щодо управління військовими кризами; три правові акти стосуються горизонтальної співпраці [152]. Оскільки в рамках співпраці ЄС із загальної політики безпеки та оборони не існує законодавчих актів, то Данії не потрібно імплементувати законодавчі акти ЄС до національного законодавства у зв'язку зі скасуванням застереження.

Зняття застереження означає те, що Данія матиме право брати участь у відповідних операціях та місіях із врегулювання криз, але не передбачає зобов'язання брати участь. Скасування оборонного застереження не позбавляє уряд обов'язку отримати згоди Фолькетингу на застосування військової сили проти будь-якої іноземної держави (стаття 19 (2) Конституції) та консультуватися з Комітетом із зовнішньої політики до прийняття будь-якого рішення, що має важливе зовнішньополітичне значення (стаття 19 (3) Конституції) [70]. Скасування оборонного застереження відкрило для Данії шлях до участі в Оборонному агентстві та PESCO, що потребує подачі відповідної заявки. Участь Данії в Оборонному агентстві та PESCO передбачає її внесок у їхнє фінансування.

Крім перемоги на референдумі, уряду вдалося домовитися з основними парламентськими партіями про збільшення оборонного

¹ Показово, що на двох попередніх референдумах данці проголосували за збереження застережень щодо єдиної валюти та з питань правосуддя та внутрішніх справ.

бюджету до 2 % від ВВП до 2033 р. відповідно до статутних вимог НАТО¹.

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПОЛІТИЧНЕ СПІВТОВАРИСТВО: ЕТАП НА ШЛЯХУ НАБУТТЯ УКРАЇНОЮ ЧЛЕНСТВА В ЄС ЧИ ЙОГО АЛЬТЕРНАТИВА?

Під час роботи «Конференції про майбутнє Європи» (9 травня 2022 р.) Президент Франції Є. Макрон закликав до більш масштабних реформ Європейського Союзу, щоб перебудувати об'єднання, а також зробив низку важливих заяв, які безпосередньо стосувалися України [85]:

по-перше, хоча Україна «вже є членом сім'ї Європейського Союзу», відповідно до чинних протоколів на остаточне оформлення заявки Києва на членство підуть роки, або навіть десятиліття, якщо тільки не буде знижено стандарти для вступу;

по-друге, замість зниження стандартів для полегшення процедури набуття членства в ЄС Президент запропонував сформувати новий тип «європейської політичної спільноти», яка дозволила б країнам, що не входять до ЄС (зокрема, Великій Британії і Україні), долучитися до «основних європейських цінностей»;

по-третє, вступ до такої спільноти не обов'язково передбачатиме майбутнє членство в ЄС; воно також не буде закрите для тих, хто вийшов зі складу ЄС (мається на увазі Велика Британія).

Останню тезу підтримав колишній прем'єр-міністр Фінляндії А. Стубб, який приєднався до тих, хто закликає до інклюзивної моделі інтеграції і створення багаторівневої конфедеративної Європи (Європейський Союз; Європейська спільнота й Європейська зона) як до способу включення держав, які можуть бути не готові або не прагнуть членства в ЄС. Політик запропонував відмовитися від традиційних шляхів до членства й надати європейським демократіям чіткий і реалістичний шлях його отримання або, якщо вони не хочуть приєднуватися до ЄС, альтернативну форму співпраці. Це дозволить створити структуру взаємодії, яка залучила б не тільки охочих і здібних, а й небажаних і нездатних. За межами цієї моделі Росія залишиться доти, доки вона не дотримуватиметься основних норм міжнародного права [265].

¹ Востаннє країна перевищувала позначку у 2% у 1989 р.

Фактично прихильником цієї ідеї є і колишній прем'єр-міністр Італії, лідер Демократичної партії Італії Е. Летта, який запропонував створити Європейську конфедерацію із 36 держав, відкрити для країн ЄС, шести держав-претендентів із Балкан і трьох останніх претендентів (України, Молдови і Грузії). У цьому випадку Україна та інші країни, які вишиковуються в чергу на вступ до ЄС, могли б брати участь у європейському суспільному житті й висловлювати свою думку на спільній політичній платформі й в рамках одного стратегічного простору. Проте при цьому шлях до членства в ЄС буде, як і раніше, держави проходитимуть встановлені процедурою строки [162].

Власне авторами ідеї європейської конфедерації вважаються Президент Франції Ф. Міттеран, який у 1989 р. висловив думку про «нерозривний біном» між «подіями на Сході» і «інтеграцією із Заходом» і запропонував створення європейської конфедерації за участю старих членів ЄС і країн нової демократії з Центральної та Східної Європи, які прагнули набути членства в ЄС, але не відповідали встановленим вимогам [69]. Хоча з того моменту, коли ця ідея вперше була виголошена, пройшло понад тридцять років, її прихильники продовжують її трактувати в максимально абстрактному вигляді, уникаючи відповідей на питання стосовно організації такого утворення і права його членів із країн, що не входять до складу ЄС. Показово, що вона критично сприймалася як колишніми, так і нинішніми країнами-кандидатами на членство в ЄС.

Згодом, під час зустрічі з Президентом Молдови М. Санду, Е. Макрон уточнив, що розглядає «Європейське політичне співтовариство» не як альтернативу процесу вступу до ЄС, а лише як доповнення до цього процесу, як нові рамки для структурованого співробітництва у сфері політичних, енергетичних та інвестиційних відносин [212]. Франція вважає, що в такий спосіб жодна країна не залишатиметься у тривалому політичному вакуумі між набуттям статусу країни-кандидата і фактичним вступом до Євросоюзу.

Французький міністр К. Боне зазначив, що той, хто сумнівається в словах Е. Макрона, повинен пам'ятати, що Туреччина все ще далека від того, щоб стати членом ЄС, незважаючи на те, що подала заявку ще у 1987 р. [43].

Вказана ідея отримала розвиток у виступі голови Європейської Ради Ш. Мішеля, який вважає за доцільне, по-перше, запровадити підхід до «поступової, пропорційної, прогресивної та керованої інтеграції» і, по-друге, створити паралельно з Європейським Союзом європейське геополітичне співтовариство, щоб зблизити й поглибити оперативну співпрацю для вирішення спільних

проблем, миру, стабільності й безпеки на нашому континенті [128]. Як і Е. Макрон, він пропонує не розглядати наведені пропозиції ані з позиції гальмування процесу приєднання до ЄС нових держав-членів, ані з позиції надання їм гарантій того, що участь держав у нових додаткових моделях інтеграції призведе до обов'язкового членства в Євросоюзі. На думку Ш. Мішеля, Європейський Союз зацікавлений у створенні ширшої спільноти ЄС – структури, яка допомогла б блоку та його сусідам координувати свої дії щодо спільних питань. Він окреслив орієнтовні територіальні межі такого об'єднання: «Існує геополітична спільнота, яка простягається від Рейк'явіка до Баку або Єревана, від Осло до Анкари... Я твердо переконаний, що ми маємо надати цьому географічному простору політичну реальність. І ми маємо зробити це прямо зараз» [308]. Таким чином, «Європейська геополітична спільнота» включатиме Східне партнерство й Західні Балкани, діятиме як свого роду «зал очікування» з особливими правами й перевагами для країн блоку, які претендують на членство. Глави держав або урядів країн-учасниць могли б проводити зустрічі не рідше двох разів на рік, а міністри закордонних справ цих країн – регулярно брати участь у роботі Ради ЄС із закордонних справ. До того ж Ш. Мішель повторив тезу Е. Макрона про те, що ця ініціатива не замінить собою великий ЄС і не гарантує, що ті, хто візьме в ній участь, одного разу стануть офіційними членами ЄС [308].

Із приводу організаційного структури нового об'єднання немає поки що одностайності. Існує думка, що Європейська політична спільнота може відтворити структуру існуючих загальноєвропейських органів, зокрема ОБСЄ, однак Ш. Мішель припустив, що лідери хотіли б створити неформальний та «дуже гнучкий» орган, що нагадує «Велику сімку» або G20 [125].

Після зустрічі в Сараєво з членами Президії Боснії та Герцеговини Ш. Мішель ще раз наголосив на тому, що Європейська політична спільнота – це політична платформа, яка не замінить процес вступу до ЄС. Навпаки, вона є засобом прискорення політичної інтеграції, можливою переконатися, що ми можемо співпрацювати, координувати й вирішувати разом деякі спільні проблеми негайно, чекаючи остаточного рішення, яке буде потрібне на тему процесу вступу [228].

Долучився до цієї дискусії і австрійський канцлер К. Нехаммер, на думку якого в умовах війни приєднання до ЄС в будь-якому випадку не може бути нагальною проблемою, а також запропонував передбачити для України проміжний етап (європейський підготовчий

простір) перед вступом до ЄС для того, щоб вона досягла стандартів ЄС, аналогічних Європейській економічній зоні й Європейській угоді про вільну торгівлю [16].

Підводячи певну риску в дискусіях, Ш. Мішель на пленарному засіданні Європейського економічного та соціального комітету заявив, що розпочав консультації з урядами держав-членів стосовно цієї ідеї та її включення до порядку денного засідання Європейської Ради у червні.

Однак до її обговорення долучалися все нові політики. Так, ідею нового європейського політичного співтовариства, яке могло б на певний час прийняти Україну як демократію-однорумницю, підтримав Міністр закордонних справ Іспанії Х. М. Альбарес [257], а також Президент Італії С. Маттарелла. Вказана пропозиція була предметом обговорення з прем'єр-міністром Королівства Данії М. Фредеріксен і прем'єр-міністром Королівства Швеція М. Андерсон, які зазначили, що до дискусії стосовно даної пропозиції варто повернутися на саміті Європейської Ради [132].

Канцлер Німеччини О. Шольц 19 травня 2022 р. під час виступу у Бундестазі визнав ідею Е. Макрона «дуже цікавою пропозицією» і заявив, що він згоден із ним у тому, що «немає короткого шляху до ЄС», а отже, заявка України на приєднання до Європейського Союзу не може бути швидко розглянута, виняток для України буде несправедливим щодо країн Західних Балкан, які також прагнуть до членства. Однак ЄС має підтримати Україну «на її європейському шляху» [42]. Протилежної думки дотримувалася глава німецького МЗС А. Бербок, яка вважала, що статус країни-кандидата до Євросоюзу Україна отримає до кінця червня цього року: «Це історичний момент. Ми не можемо грюкнути дверима перед обличчям України».

Із критикою французької ідеї створення «європейської політичної спільноти» 10 травня 2022 р. виступи Президент Литви Г. Наусед. Він погодився з Е. Макроном у тому, що Україні знадобиться більше восьми років, щоб вступити до ЄС, але водночас визнав вказану пропозицію Парижу «спробою приховати очевидну відсутність політичної волі щодо надання Україні статусу кандидата», яка «може призвести до розчарувань української сторони у цьому питанні» [192].

Ідея європейської політичної спільноти зможе набрати обертів за умови, що вона становитиме найвищу цінність для всіх зацікавлених сторін. Якщо ж ЄС не зможе дотримуватися надійного, інклюзивного й енергійного підходу до розширення, без чого зберегти довіру держав-кандидатів неможливо, у цієї ідеї не буде шансів до втілення у життя.

Під час Брюссельського саміту Європейська Рада провела стратегічне обговорення відносин Європейського Союзу із партнерами в Європі. Було наголошено, що мета створення ЄПС полягає в тому, щоб запропонувати європейським країнам, з якими у ЄС тісні відносини, платформу для політичного діалогу, співробітництва й координації з питань, що становлять спільний інтерес, задля зміцнення безпеки, стабільності й процвітання європейського континенту. ЄПС не замінить існуючу політику й інструменти ЄС, зокрема розширення, і повністю поважатиме автономію Європейського Союзу у прийнятті рішень. Спираючись на цей перший обмін думками, було вирішено, що Європейська Рада повернеться до обговорення цього питання.

Головуюча у ЄС Чехія оголосила, що 6 жовтня 2022 р., перед неформальним засіданням Європейської Ради, призначено перше засідання «Європейського політичного співтовариства» за участю керівників держав – членів ЄС, а також представників країн Західних Балкан, Норвегії, Швейцарії, Ісландії, Ліхтенштейну, Великої Британії, України, Молдови, Грузії, Туреччини¹, Вірменії та Азербайджану, зрозуміло, що Європейський Союз спробує вдихнути життя в цей напрям інтеграції. На засіданні планується провести політичну дискусію зі стратегічних питань, що становлять спільний інтерес для європейського континенту (насамперед, російсько-українська війна, енергетична криза й економічна ситуація, клімат).

Цікавою, але доволі складною для реалізації, виглядала адресована Україні² ініціатива прем'єр-міністра Великої Британії Б. Джонсона щодо створення нового міжнародного альянсу, який охопив би систему політичних, економічних і військових альянсів, – альтернативу Європейському Союзу [126]. На думку Б. Джонсона, до складу альянсу могли би увійти країни (Польща, Естонія, Латвія й Литва, а в майбутньому, можливо, Туреччина), об'єднані відданістю ідеї державного суверенітету і недовірою до Брюсселя, а також до відповіді Німеччини на військову агресію Росії. Вказана ініціатива дещо нагадує геополітичну ідею Міжмор'я, яка була досить популярною в 1920-х роках і мала декілька інтерпретацій [321; 323; 355; 356]. На сьогодні її лобістом виступає Польща.

Вказана ініціатива виглядає нежиттєздатною з багатьох причин. Зокрема, Лондон, вочевидь, не має можливостей Європейського

¹ Проти участі Туреччини можуть виступити не тільки Греція і Кіпр, а й ряд інших країн, які не хочуть включення Туреччини до цього «антипутінського політичного клубу» [230].

² Борис Джонсон вперше висловив цю ідею Президенту України В. Зеленському 9 квітня 2022 р. під час візиту до України.

Союзу для фінансової підтримки України. Також малоймовірно, що Польща і країни Балтії вийдуть зі складу ЄС заради членства в новому утворенні. Невипадково ініціатива Б. Джонсона не викликала коментарів у столицях вказаних держав, оскільки це могло б скомпрометувати їхні погіршити стосунки з Брюсселем.

Україна не відкинула ідеї Б. Джонсона, але й не підтримала. У зв'язку з цим слід звернути увагу на те, що 15 березня В. Зеленський, усвідомлюючи той факт, що НАТО прямо не надасть допомоги Україні в розв'язаній Росією війні, під час зустрічі з представниками держав – учасниць Об'єднаних експедиційних сил під головуванням прем'єр-міністра Великої Британії Б. Джонсона у форматі відеоконференції звернувся до лідерів країн – учасниць із проханням налагодити співпрацю з цим військовим форматом із метою отримання допомоги і захисту [303]. Однак дане звернення не отримало будь-якої реакції не лише з боку Об'єднаних експедиційних сил, а й експертного середовища.

У червні 2022 р. Президент В. Зеленський запропонував долучити Україну до складу «Ініціативи трьох морів»¹ (Балто-Адріато-Чорноморська ініціатива), відомої як Тримор'я, для посилення регіонального співробітництва в різних сферах і одночасно його розширення за рахунок безпекової сфери. Дана ініціатива користується підтримкою США: у листопаді 2020 р. Палата представників ухвалила двопартійну резолюцію, в якій висловила підтримку «Ініціативи трьох морів», оскільки вона сприяє підвищенню енергетичної незалежності й інфраструктурної зв'язності, тим самим зміцнюючи європейську регіональну безпеку [275]. Ініціатива В. Зеленського була прийнята позитивно і держави – учасниці Тримор'я створили новий формат партнерства і надали Україні статус партнера-учасника. Однак, на відміну від стратегічного партнерства, яке пов'язує країни Тримор'я із США, Великою Британією й Європейського Союзу, нова форма партнерства («партнерство через участь») адресована потенційним державам – членам ЄС. Ключовою причиною залучення України як держави-нечлена до Тримор'я є енергетика².

¹ Дана ініціатива реалізувалася у 2016 р. як платформа економічного співробітництва між центральноєвропейськими державами – членами ЄС.

² Україна володіє значним потенціалом національних підземних газосховищ. Крім того, вона є учасником проекту газового коридору Північ-Південь, спрямованого на диверсифікацію постачання енергоносіїв, через який починаючи з 2023 р. повинен транспортуватися норвезький газ, а також учасником логістичного проекту Тримор'я Viking Train.

Реальність така, що політичні й правові домовленості в рамках паралельного Європейського політичного співтовариства не можуть замінити всіх переваг повноцінного членства в ЄС. Партнерство держав, що не є членами ЄС з Європейським Союзом в цілому в рамках такого об'єднання буде підкріплене набором механізмів – діалог, консультації, координація, співпраця, обмін інформацією, але воно не дає права участі у виробленні спільних політик і законодавства. Очевидно, що від такого роду партнерства виграє Європейський Союз набагато більше, ніж держави, що залишаються поза його межами. Тому цілком закономірно, що політичне керівництво України, у свою чергу, розкритикувало ідею Е. Макрона і Ш. Мішеля, заявивши, що Україні не потрібні сурогати статусу кандидата в члени ЄС, які демонструють ставлення до України як до країни другого сорту. Як правило, негативну оцінку вказаній пропозиції дають також експерти з Польщі країн Балтії. Вони пропонують не вигадувати альтернативної структури і говорити, що це і є рішенням проблеми забезпечення безпеки в Європі, а чітко пообіцяти Україні, що вона стане членом ЄС і що Союз зробить усе можливе, щоб допомогти Україні в цьому, тобто розробити план дій з проміжними етапами, щоб інтегрувати Україну крок за кроком до повного вступу до ЄС [223].

Щоправда, зустрічаються й інші оцінки цієї ініціативи. Політичний оглядач Guardian Ш. Бернс зазначає, що європейська політична спільнота схожа на те європейське об'єднання, до якого кожна країна хотіла б належати без загроз обмеження власного суверенітету, натомість спираючись на багатовікову спільну історію. Можливо, більшість виборців Великої Британії замість того, щоб зробити вибір на користь повного виходу з ЄС, була б рада перейти до слабкішої асоціації, подібної до цієї. Це таке об'єднання, яке має прагнути включити всі країни, навіть Росію, оскільки конструктивні відносини з нею мають бути відновлені в майбутньому¹. Можна поставити питання, чи відбулася б війна в Україні, якби обидві країни були членами цієї передбачуваної групи? [43].

Дана ідея, швидше за все, не втілиться в життя, оскільки має численних опонентів як за межами ЄС, так і в самому Союзі. Ідея створення паралельного європейського співтовариства для країн, які чекають на вступ до Європейських співтовариств/Європейського

¹ Ця ідея Ш. Бернса подібна до висловлювання Е. Макрона про те, що хоча «ми й не перебуваємо у стані війни з Росією», обставини такі, що «коли світ повернеться на європейську землю, нам доведеться вибудувувати нові баланси безпеки» [21].

Союзу, не нова. Наприкінці 1980-х років голова Європейської комісії Ж. Делор висунув концепцію концентричних кіл, згідно з якою в центр європейського порядку ставиться «ядро» ЄС, решта країн розглядається як концентричні кола, що опоясують Союз, і ранжуються залежно від місця розташування в них.

У розвиток цієї ідеї інший голова Європейської комісії Р. Проді заявив, що політика добросусідства передбачає, що навколо об'єднаної Європи на Сході і Заході буде існувати ряд країн, з якими ЄС із часом зможе мати усе спільне – економіку, торгівлю, культуру, тощо, за винятком наднаціональних інститутів. Європі потрібні кордони, а тому повинно бути чітке уявлення про те, де європейці хочуть добиватися створення об'єднаної Європи [358, С. 170, 635].

Очевидно, що в Західній Європі і насамперед у Франції існує хибна традиція (вона сформувалася за часів Ф. Міттерана і її продовжують дотримуватися сьогодні, за президентства Е. Макрона), незважаючи на інтереси країн, що претендують на членство в ЄС, вирішувати за них, від чого вони отримають більше вигоди, якщо не будуть претендувати на членство в ЄС, а погодяться співпрацювати в рамках паралельних інструментів співпраці.

Єдиною спробою ініціювати утворення подібного інтеграційного об'єднання з боку держави, яке прагнула набути членства в НАТО і Європейському економічному співтоваристві, була неофіційна ідея Президента Польщі Л. Валенси щодо утворення NATO-bis і EEC-bis. Протевона була піддана жорсткій критиці навіть самим польським урядом, а також стала неприємною новиною для Заходу [322].

У контексті висловлених Е. Макрономі Ш. Мішелем ідеї була загроза того, що Європейський Союз може загальмувати позитивне вирішення питання щодо надання Україні статусу країни-кандидата. Під неформальним впливом держав-членів, що є опонентами ідеї надання Україні статусу країни-кандидата, Європейська комісія могла запропонувати, наприклад, визнати Україну «потенційним кандидатом»¹ та/або сформулювати набір передумов для отримання Києвом статусу повного кандидата. Схожа ситуація мала місце на саміті в Словенії в жовтні 2021 р., коли Європейська рада не запропонувала конкретного графіку вступу шістьом

¹ Раніше дана формула застосовувалася до Боснії та Герцоговини (Косово власне не є державою-членом ООН, а тому вступ до ЄС взагалі є проблематичним), яку не можна визнати кандидатом через суттєві порушення нею Копенгагенських критеріїв, але при цьому сказати їй «ні» вважається політично некоректним.

кандидатам із Західних Балкан, а лише підтвердила «прихильність блоку до процесу розширення».

ОТРИМАННЯ УКРАЇНОЮ СТАТУСУ КРАЇНИ-КАНДИДАТА В ЧЛЕНИ ЄС ЯК ВІДЗЕРКАЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ІЗ СОЛІДАРНІСЮ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Від початку війни на тлі масової підтримки України з боку Європейського Союзу і держав-членів від офіційного Києва й проукраїнськи налаштованих політиків у ЄС лунали заяви стосовно доцільності прискореного набуття Україною статусу країни-кандидата, що створювало хибні очікування стосовно можливості прискореного вступу України в ЄС. У цілому такий сценарій міг би реалізуватися, адже Європейський Союз у 2004 р. продемонстрував здатність ухвалювати рішення щодо членства багатьох країн Східної Європи, керуючись принципом геополітичної доцільності й політичної кон'юнктури¹. Проте у випадку з Україною, Молдовою і Грузією такий сценарій не виглядає реалістичним. Етап визнання «європейської перспективи» Україна успішно пропустила, однак решту етапів можна лише прискорити, але ні в якому разі не пропустити.

Вітчизняні політики й експерти наполягають на тому, що Україна відповідає вимогами так званих «копенгагенських критеріїв», за якими перевіряються країни-кандидати. Однак так вважають далеко не всі в Європі, а тому лунають вимоги, щоб ЄС не йшов на компроміс і застосував жорсткі демократичні вимоги та *Acquis Communautaire* до трьох названих держав [160].

Україна подала заявку на членство в ЄС 28 лютого 2022 р., тобто через чотири дні після початку вторгнення Росії. У той час як спецслужби багатьох країн попереджали свої уряди, що Київ от-от може впасти, час подання заяви міг здатися дивним. Проте насправді це не так, оскільки у цій війні Україна захищає загальноєвропейську систему цінностей від неоімперської політики Росії.

Європейський Парламент 1 березня 2022 р. підтримав заявку Києва на членство в ЄС («за» проголосувала абсолютна більшість

¹Так, колишній голова Європейської комісії Р. Проді, коментуючи розширення ЄС 2004 р. в інтерв'ю «Нойсцюрхерцайтунг», зазначив, що перед ним стояло завдання за десять років розширити Союз на п'ять держав, а він за чотири роки прийняв десять. виправдовуючи факт такого «перевиконання», він визнав, що до цього кроку ЄС спонукала історія: рішення іноді мають прийматися тоді, коли для цього з'явилися можливості [358, С. 170].

депутатів – 637 із 705) і ухвалив резолюцію про надання Україні статусу кандидата в ЄС, закликавши інститути ЄС надати їй статус кандидата [90]. Голова Європейського Парламенту Р. Мецола під час Українського сніданку в Давосі заявила, що Європейський Союз має продемонструвати політичну волю і відчинити двері перед Україною, яка бореться за фундаментальні європейські принципи, а не ховатися десятиліттями за різними законами [89].

Попри те, що голова Європейської комісії Урсула фон дер Ляен вважала, що не тільки у стратегічних інтересах ЄС, а й у моральному обов'язку європейців зробити можливим, щоб Україна приєдналася до Європейського Союзу [258]. Однак Комісія як інституція Союзу дотримувалася практики проведення консультацій з політично чутливих питань із найвпливовішими державами-членами з приводу того, за яке саме рішення вони готові проголосувати. З огляду на це, не сказати, щоб не очікувано, деякі з них (Франція, Нідерланди, Австрія та Хорватія, хоча, на думку прем'єр-міністра Італії, цей список був спочатку ширший) відкрито чи завуальовано пропонували сказати «ні» Україні.

Європейська Рада під час роботи Версальського саміту підтвердила належність України до європейської родини [127], але очікувала висновки Європейської комісії щодо української заявки, а також заявок Молдови і Грузії¹ імала повернутися до розгляду питань у червні 2022 р.

Голова Європейської комісії У. фон дер Ляен, у свою чергу, не тільки заявила, що Україна – «одна з нас, і ми хочемо її прийняти» [289], а й особисто запустила процес приєднання, передавши анкету щодо членства президенту В. Зеленському під час візиту до Києва.

На підтримку прагнення України набути статусу країни-кандидата традиційно висловилися Польща, країни Балтії, а також Італія й Іспанія. Разом із тим деякі європейські столиці, прикриваючись ідеями пацифізму, віри в компроміс і дипломатію, продемонстрували негласне бажання уникнути великої та затяжної війни, що наближається до кордонів об'єднаної Європи, використовуючи для цього політичне гачкотворство. Не останню роль у гальмуванні позитивного вирішення питання про надання Україні статусу країни-кандидата відіграли окремі

¹ Після початку війни Тбілісі й Кишинів протистояли приєднанню до загальноєвропейських санкцій проти Росії. Однак рішення України висунути свої вимоги щодо членства в ЄС на тлі російської агресії спонукало їх достроково подати офіційну заявку на членство в Європейському Союзі (раніше Грузія планувала подати заявку у 2024 р.).

представники політичних, ділових, медійних і академічних еліт, у які режим Путіна «інвестував» значні кошти протягом багатьох років.

У той же час Німеччина в особі канцлера О. Шольца напередодні історичного саміту, на якому Україні надано статус країни-кандидата, заявила, що ЄС повинен реформувати свої правила голосування (поширити процедуру ухвалення рішень кваліфікованою більшістю голосів) в таких ключових сферах, як зовнішня політика, перш ніж він зможе прийняти нові країни-члени, як-от Україна, а також здійснити ширші «інституційні реформи» ЄС [106]. Однак кілька країн ЄС, у тому числі Франція і Польща, які послідовні в питанні збереження власного суверенітету, вже висловили заперечення щодо відмови від права вето в таких ключових сферах, як зовнішня політика і політика безпеки.

Європейська комісія 17 червня 2022 р. оприлюднила висновок по заявці України на членство в ЄС, в якому зазначалося: «Україна є європейською державою, яка надала достатні докази своєї відданості цінностям, на яких засновано Європейський Союз. Тому Комісія рекомендує Раді надати Україні перспективу стати членом Європейського Союзу» за умови реалізації Києвом визначених Комісією кроків. При цьому Комісія відстежуватиме прогрес України у виконанні цих кроків і звітуватиме про нього, разом із детальною оцінкою країни до кінця 2022 р. Поки процес вступу залишається заснованим на встановлених критеріях й умовах. Це дозволяє будь-якій країні, яка прагне стати членом, просуватися на основі власних заслуг, але також означає, що кроки на шляху до ЄС можуть бути скасовані, якщо буде встановлено, що базові умови більше не виконуються [54].

Отже, статус кандидата на вступ до ЄС Європейська Рада надала Україні 23 червня 2022 р., запропонувавши при цьому Європейській комісії подати Раді звіт про виконання умов, визначених у висновку Комісії щодо заявки на членство в рамках чергового пакета заходів з розширення ЄС. Рада ухвалить рішення щодо подальших кроків після того, як всі ці умови будуть повністю виконані [87].

Позитивне рішення Європейської Ради значною мірою було зумовлене тим, що відмова від надання Україні, чий опір російській агресії нерозривно пов'язаний з цінностями, на яких ґрунтується ЄС, статусу країни-кандидата була б сприйнята офіційним Києвом як фіаско, тоді як Москвою – як символічна перемога. Очевидно, що немає об'єктивної потреби на шляху до повноправного членства в ЄС замість надання статусу країни-кандидата та/або інтеграції до Європейського економічного простору винаходити аморфні альтернативи на кшталт

«європейської політичної» або «європейської геополітичної спільноти».

Україна сподівається на те, що швидко виконає вимоги і процес вступу до ЄС не розтягнеться на десятиліття або роки. Однак навряд чи усі держави-члени дотримуються таких же сподівань. Крім того, завдати планам Києва може ситуація в самій Україні, якщо український уряд відійде від курсу на реформи. Справа в тому, що у період війни у суспільстві зріс попит на «сильну» руку. У результаті опитування, проведеного наприкінці серпня 2022 р., отримано наступні результати: більшість українців (58 % респондентів) вважають, що в період війни важливіше мати сильного лідера, ніж демократію. На переконання 79 %, президент має втручатися в діяльність парламенту й уряду (для посилення оборони), лише 14 % опитаних позиціонують себе прихильниками демократичної системи. Водночас 41 % опитаних вважає, що влада за жодних обставин не може порушувати закони. Варто звернути увагу й на те, що 62 % респондентів навіть конструктивну критику влади вважають неприпустимою, а 40 % опитаних відповіли, що вільні і чесні вибори необхідно провести після завершення військового стану. При цьому 32 % висловили думку, що навіть під час війни повинна зберігатися політична конкуренція, а ось для 52 % це питання менш пріоритетне [338].

Продовжуючи висвітлення питання, додамо, що вступ України і Молдови до ЄС має значення не лише для забезпечення їх безпеки, а й для архітектури європейської безпеки в цілому. Надання вказаним державам статусу країни-кандидата не лише зміцнює їх зв'язки із Брюсселем, а й дозволяє ЄС посісти своє місце у стратегічно важливому Чорноморському регіоні, який з'єднує Європу з Китаєм і багатомільярдовими енергоресурсами Центральною Азією в обхід Росії. Це стало важливою перемогою Союзу над геополітичною лінією Росії в регіоні, здобутою без жодного пострілу. Крім того, політика розширення може стати ефективним інструментом для створення в регіоні «нової Східної Європи» з кола стабільних, процвітаючих і мирних держав [160]. Проте факт порівняно швидкого отримання Україною статусу країни-кандидата не повинен породжувати надмірного оптимізму в українській владі і суспільства, адже Туреччина перебуває в цьому статусі з 1999 р., Північна Македонія – з 2005 р., Албанія – з 2014 р., Чорногорія – з 2020 р., а Сербія – з 2009 р.

Російсько-українська війна неминуче позначиться на геополітичній карті Європи, а також на відносинах між членами Європейського Союзу. Традиційний акцент ЄС на можливостях економіки й проектуванні «м'якої сили», які Берлін і Париж культивували

протягом багатьох десятиліть як основні знаряддя забезпечення безпеки на континенті і, відповідно, втілення власних інтересів як усередині об'єднання, так і у відносинах із третіми державами, найближчим часом зміститься в бік жорсткого підходу до забезпечення безпеки. Однак нинішній стан армій Франції та Німеччини настільки плачевний, що пройде багато часу, перш ніж вони зможуть відігравати якусь значну роль у європейській системі колективної безпеки. Це закономірно підірве позиції і репутацію Берліна і Парижу всередині Європейського Союзу¹, особливо зважаючи на те, що перемога України зробить її армію найпотужнішою й загартованою в боях військовою силою на континенті, а також на накопичення Києвом під час війни і після неї важких озброєнь стандарту НАТО, що гарантуватиме нашій країні поряд з Польщею одне з перших місць серед найпотужніших армій не лише Європи, а й світу. Враховуючи цей факт, складно не погодитися з тим, що наведене виступає ключовою причиною, через яку державам – членам ЄС було важко прийти до загальноєвропейського консенсусу і щодо того, як підтримувати Україну, і щодо надання Києву статусу країни – кандидата в члени Європейського Союзу [114]. У довгостроковій перспективі, особливо в процесі перетворення України на сучасну високотехнологічну економіку, це означало б зрушення центру тяжкості в Європейському Союзі на схід (особливо при оформленні союзу Польщі, країн Балтії, Фінляндії та України або реалізації проекту Ініціатива трьох морів²) подалі від франко-німецької осі. Членство України в ЄС здатне підірвати прагнення Франції та Німеччини і надалі мати велику вагу в об'єднаній Європі. З огляду на це С. Хеллунд зазначає, що баланс сил усередині Європейського Союзу зміниться: ті, хто грав провідну роль у відбитті російської агресії, стануть ключовими гравцями як у побудові нового європейського порядку безпеки, так і у відновленні економіки України. Це матиме важливі довгострокові наслідки як для НАТО, так і для ЄС [114].

Якщо війна не завершиться повною перемогою України, яку Росія нарешті визнає повноправним суб'єктом міжнародного права, то її інтеграція до Європейського Союзу може зіткнутися з

¹ Берліну та Риму ще пригадають той факт, що за перші 100 днів війни Росія заробила 93 мільярди євро на несанкціонованому експорті вкопного палива, більша частина якого була оплачена Німеччиною та Італією.

² Показово, що рішення адміністрації президента Д. Трампа в 2020 р. виділити 1 млрд доларів у фонд Ініціативи трьох морів було сприйнято з підозрою у Брюсселі та Берліні [44].

певними проблемами, які не будуть озвучені, проте визначатимуть позицію багатьох держав – членів ЄС.

Справа в тому, що Союз, коли Україна стане членом ЄС, матиме спільний кордон із Росією завдовжки близько 2000 кілометрів. Відповідно до пункту про взаємну оборону (а саме п. 7 статті 42 ДЄС) держави – члени ЄС, у принципі, будуть зобов'язані захищати Україну від будь-якого майбутнього нападу Росії [60]: *«Якщо держава-член є жертвою збройної агресії на своїй території, інші держави-члени зобов'язані надавати їй допомогу та сприяння всіма доступними їм засобами відповідно до статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй. Це не повинно завдавати шкоди специфічному характеру політики безпеки та оборони окремих держав-членів. Зобов'язання та співробітництво у цій галузі повинні відповідати зобов'язанням у рамках Організації Північноатлантичного договору, яка для тих держав, які є її членами, залишається основою їхньої колективної оборони та форумом для її здійснення».*

Зживання словосполучення «держави-члени» замість «інститути ЄС» означає, що надання такої допомоги забезпечується в рамках прямого діалогу саме між державами-членами і завдяки їх підтримці без залучення інститутів ЄС.

Прецедентів застосування цієї статті мало. Однак можна передбачити, що двосторонній характер підтримки означає, що вимоги до держав-членів не будуть однаковими і відобразатимуть окремі угоди, укладені між державою, що стала жертвою агресії, та її партнерами. При цьому очевидно, що країни з давніми традиціями нейтралітету, зокрема, Австрія, Ірландія й Швеція, не зобов'язані його порушувати.

Певні уроки застосування пункту про взаємну оборону держав – членів ЄС Україна може винести із досвіду Франції, яка 17 листопада 2015 р. офіційно застосувала п. 7 ст. 42 Договору про Європейський Союз для протидії Ісламській державі в Сирії та Іраку. Хоча дане звернення Франції було одноставно схвалено на зустрічі міністрів оборони ЄС, між державами-членами виникли розбіжності в думках і тлумаченні тих дій, які вони мають вчинити у відповідь. Так, невеликі та/або нові держави-члени не повністю розуміли, що від них вимагатиме Париж. Як наслідок, Франції довелося розбиратися з цим нерозумінням, звернувшись зі своїми вимогами безпосередньо до кожного зі своїх партнерів із ЄС. Крім того, виявилось, що

держави – члени ЄС з найбільшими арміями (Німеччина і Італія) з обережністю ставляться до перспективи приєднатися до військової інтервенції, а окремі країни (Іспанія), які традиційно беруть активну участь в операціях ОПБО, попередили Париж про обмеженість у своїй участі у воєнних заходах через вибори, що наближаються. Італія, у свою чергу, заявила, що безпосередньо не братиме участь у збройних операціях у Сирії, але надаватиме матеріально-технічну й військову підтримку, а також наполягала на участі США і Росії. Польща в черговий раз продемонструвала відданість політиці територіального захисту, а не експедиційних акцій, а міністр закордонних справ Чехії М. Стропницький заявив, що не передбачає особливого внеску своєї країни в операції Франції як великої сильної держави, яка має свої можливості [12; 18].

Очевидно, що опинись на місці Франції Україна, яка набула б членства в ЄС без остаточного вирішення російсько-українського конфлікту, європейські лідери, природно, ще більше ухилялися б від реальної допомоги Києву, щоб уникнути прямої конфронтації з Росією, яка має ядерну зброю, тоді як у ЄС є лише зародковий потенціал безпеки й оборони. До речі, на це могли зважити і уряди Швеції та Фінляндії, довіра яких до здатності Європейського Союзу реалізувати положення про взаємну оборону на випадок агресії проти одного з членів об'єднання незначна², що зумовило їх приєднання до Північноатлантичного альянсу під час війни Росії в Україні.

¹ Тодішній міністр оборони Німеччини Урсула фон дер Ляйен заявила, що посилення Франції на пункт про взаємну оборону означає лише наявність «основи для консультацій»

² Пункт 7 статті 42 ДЕС експерти оцінюють як «політично слабший», ніж стаття 5 Північноатлантичного договору, хоча формально вони дещо схожі. Крім того, слід зважати на те, що існує формально не закріплена домовленість про те, що НАТО відповідає за територіальну оборону в Європі, тоді як ЄС певною мірою займається врегулюванням криз. НАТО – це військовий союз, який проводить спільні навчання на регулярній основі, що має багатонаціональні бойові групи й озброєння, включаючи винищувачі й військові кораблі під безпосереднім командуванням НАТО, вже розгорнуті по всій Європі, тоді як ЄС тільки-тільки починає окреслювати загальну інфраструктуру безпеки й оборони [280].

РЕФОРМУВАННЯ НАТО ЯК ГАРАНТІЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ БЕЗПЕКИ

Попри те, що Україна у статті 102 своєї Конституції закріпила стратегічний курс держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі й Організації Північноатлантичного договору, це не означає однакової пріоритетності для нашої країни набуття членства у вказаних міжнародних організаціях. Треба зважати на те, що для європейських країн вступ до НАТО, як правило, передує набуттю членства в ЄС¹. Справа в тому, що інструментарій, який пропонує ЄС, у питанні досягнення й забезпечення свободи і безпеки (без чого у випадку України збереження суверенітету і територіальної цілісності виявляється неможливим) суттєво поступається наявному в НАТО. Також слід усвідомлювати те, що цінність членства в НАТО для України спирається насамперед на те, що стрижнем Альянсу є Сполучені Штати. Відверто кажучи, успішність протистояння України російській агресії базується саме на допомозі США та їх ролі в об'єднанні Заходу та інших країн як у питанні запровадження антиросійських санкцій, так і воєнної підтримки України.

Поза членством в НАТО Україні ніхто не дасть справжніх гарантій безпеки, а на такі, які були передбачені Будапештським меморандумом, Київ не погодиться. Як відомо, Група з питань міжнародних безпекових гарантій 1 липня 2022 р. провела своє перше засідання. Колишній генсек НАТО А. Ф. Расмусен зазначив [339]:

по-перше, система безпекових гарантій жодним чином не передбачає відмову Києва від прагнень стати членом НАТО;

по-друге, Україна не від кого не зможе отримати гарантій, подібних нещодавно наданих Швеції та Фінляндії Великою Британією і які діятимуть до остаточного завершення вступу цих країн до Альянсу, коли їх замінить вже стаття 5. Варіант гарантій, який вимагатиме від держав-гарантів зобов'язань у разі нападу на майбутню нейтральну Україну негайно надати зброю українським військовим і запровадити суворі санкції проти нападника (ймовірно, Росію), важко розглядати як дієвий механізм забезпечення безпеки й оборони, зважаючи на аналіз надання державами – членами ЄС і

¹ Вступ до НАТО в 1949 р. передував утворенню державами-засновниками (крім Німеччини, яка стала членом Альянсу в 1955 р.) Європейського співтовариства вугілля і сталі (1951). У подальшому, в процесі розширення європейської інтеграції, вступ до НАТО також передував вступу до ЄС.

НАТО воєнної допомоги Україні. Крім того, у випадку з Україною не можуть бути автоматично використані моделі безпеки, апробовані азійськими країнами (Японією, Південною Кореєю чи Тайванем), або механізм гарантування безпеки Бельгії в ХІХ ст.;

по-третє, членство в Європейському Союзі надає державам-членам підтримку на випадок агресії, але механізм такої допомоги не врегульований і у будь-якому разі, зважаючи на перспективи набуття Україною членства в ЄС, він не може бути сприйнятий сьогодні як дієва гарантія.

Війна, розв'язана проти України Росією, оголила обмеженість військового потенціалу європейських союзників по НАТО і показала, що Європа насправді схильна до більшого ризику, ніж вважалося зовсім недавно. У цьому зв'язку після «холодної війни» для безпеки й оборони країн – членів НАТО та їх союзників за межами Альянсу важливе як ніколи забезпечення трансатлантичних зв'язків, стійкості, ефективності і солідарності НАТО як стрижневої структури Заходу. Ці проблеми, зрозуміло, хвилюють українську владу, оскільки як під час війни, так і по її завершенню безпека й оборона України значною мірою залежатимуть від допомоги НАТО, однак головна роль у реформуванні Альянсу належить його членам, оскільки трансатлантичні відносини тільки на перший погляд є безшмарними, тоді як реальність дещо інша, особливо у ХХІ сторіччі¹.

¹ На різних етапах функціонування НАТО Альянс стикався з різними за характером і наслідками проблемами, що підривали його солідарність. Варто згадати лише окремі сторінки історії, щоб проілюструвати цю тезу:

– 1966 р. – Франція виходить зі складу НАТО, мотивуючи це домінуванням в Альянсі англосаксів і насамперед Сполучених Штатів. Лише у 2009 р., після 42-річної перерви, Франція повернулася до лав військово-політичного блоку;

– 1974 р. – Греція вийшла (мотивом для виходу стало те, що, на думку Афіні, США запліщили очі на вторгнення армійського турецького корпусу й окупацію ним північного Кіпру), а у 1981 р. знову увійшла до складу НАТО;

– 2003 р. – Туреччина підняла питання й ініціювала в середині НАТО обговорення щодо застосування статті 4 Північноатлантичного договору, бо Бельгія, Німеччина і Франція висловили незгоду з пропозицією США надати Туреччині ракетні установки «Петріот», щоб гарантувати їй безпеку на випадок ударів з боку Іраку. Демарш вказаних держав дав привід обговорювати, чи існує в рамках НАТО дійсно солідарність, а також можливість опозиції США навіть з боку таких послідовних союзників як Німеччина;

– 2008 р. – Німеччина і Франція на Бухарестському саміті НАТО заблокували приєднання України і Грузії до «Плану дій щодо членства в НАТО»;

– 2017–2020 роки – протистояння Туреччина – НАТО з приводу закупки чотирьох дивізіонів С-400 та їх наступного тестування. США заявили, що ці системи не можуть бути інтегровані у протиповітряну й протиракетну оборону НАТО, а їх використання Анкарою істотно погіршує відносини між союзниками. У відповідь

Слід погодитися з Р. Лопес-Аранда, який пропонує використати сім будівельних блоків для забезпечення стійких трансатлантичних відносин і взяти їх за основу в процесі модернізації Північноатлантичного альянсу [166]. Зупинимось на цьому детальніше.

1. Спільні інтереси

Зміцненню відносин у межах будь-якого союзу, тим більше військово-політичного блоку, сприяють наявність спільних інтересів і системи цінностей. Із моменту заснування НАТО демократія, права людини й відданість міжнародному правопорядку – базові цінності Альянсу й основатрансатлантичних відносин. ЄС і США зацікавлені в мінімізації розбіжностей та максимізації спільних позицій. Жодна із сторін не може самотужки захистити свої демократичні, економічні, технологічні й стратегічні інтереси¹. Однак у XXI ст. нові глобальні виклики спонукають НАТО переглянути систему спільних інтересів у напрямі її розширення й скоординованого

Вашингтон виключив Туреччину з-поміж партнерів програми виробництва винищувача F-35, а також відкликав пропозицію про постачання ракетних комплексів Patriot;

- 2017 р. – Угорщина розпочала блокування співробітництва Україна – НАТО;
 - 2018 р. – президент США Д. Трамп поставив під сумнів доцільність захисту «маленької» та «агресивної» нації Чорногорії, оскільки це теоретично може призвести до Третьої світової війни;
 - 2019 – президент Туреччини Р. Ердоган заблокував план зміцнення оборони Естонії, Польщі, Литви і Латвії для стримування експансіоністської політики Росії у Східній Європі;
 - 2019 – президент Франції Е. Макрон перед самітом Альянсу заявив, що НАТО переживає «смерть мозку», і європейські країни більше не можуть покладатися на США в захисті своїх союзників;
 - 2020 р. – за результатами соціологічного опитування 67 % угорців погоджуються з тим, що їм належать частини сусідніх країн, у тому числі 40% повністю це підтримують. У Туреччині 58 % опитаних погоджуються з тим, що їм належать частини прилеглих країн. У Греції 60 % такої ж думки.
 - 2022 р. – чергове загострення в конфлікті двох союзників по НАТО – Греції і Туреччини з приводу демілітаризації грецьких островів у східній частині Егейського моря й розмежування континентального шельфу. Під час свого візиту до США (2022) прем'єр-міністр Греції К. Міцотакіс ознайомив Джо Байденом з претензіями Туреччини на територіальні води Греції й попросив додаткової підтримки. Крім того, у своєму виступі перед Конгресом прем'єр-міністр Греції застеріг США від продажу зброї Анкарі, оскільки це може спричинити нові джерела нестабільності всередині НАТО;
 - 2022 р. – Угорщина блокує вступ України до кіберцентру при НАТО;
 - 2022 р. – погрози Туреччини заблокувати вступ Фінляндії та Швеції до НАТО.
- ¹ Якщо у 1960 р. тільки на ВВП США припадало 40 % світового ВВП, то сьогодні на Сполучені Штати й ЄС разом взяті – лише близько однієї третини. Технологічний розрив також скорочується: Китай сьогодні вже випереджає Захід у окремих секторах, які мають вирішальне значення для економіки й безпеки у майбутньому [166].

реагування на зміни клімату, дефіцит продовольства, енергоносіїв і водних ресурсів, поширення ядерної зброї (гонка ядерних озброєнь з великою ймовірністю буде зумовлена російсько-українською війною), пандемії.

Разом із тим слід визнати, що як спільна система цінностей де-факто поділяється далеко не всіма членами Альянсу (насамперед мова йде про Туреччину, Угорщину, хоча певні нарікання є і до Польщі в рамках ЄС), так і система інтересів виглядає далеко не завжди такою однорідною. Крім того, якщо Сполучені Штати сприймають Китай як економічного конкурента в аспекті глобальної гегемонії, системного суперника, то цілі європейських держав не є прямим відображенням цілей Сполучених Штатів, що викликає занепокоєння Вашингтона¹. Держави – члени ЄС більше наголошують на необхідності взаємодіяти з Китаєм для подолання глобальних викликів і розвитку взаємовигідних економічних відносин. Разом із тим дедалі агресивніша зовнішня політика Пекіну може спонукати європейців до більш узгодженої з США спільної позиції щодо КНР² (у будь-якому разі Джо Байден при вступі на посаду президента заявив про намір зробити партнерство з Європою центральним елементом своєї стратегії щодо Китаю) [254]. Проте в цілому проблема

¹ У США побоюються здатності Пекіну впливати на Європу. Зокрема, американців турбує те, щоб китайська присутність у європейських телекомунікаційних мережах не позначилася на здатності НАТО мобілізуватися в умовах кризи.

² ЄС – єдиний економічний гравець, якого можна порівняти з США і Китаєм, а тому він є ключовим партнером Вашингтона у вирішенні широкого спектра питань безпекової, торговельної та економічної політики з Пекіном. Тому Сполучені Штати зацікавлені в тому, щоб об'єднана Європа не сприяла розвитку військового й технологічного потенціалу Китаю.

Офіційні обміни інформацією стосовно Китаю й політики в Індо-Тихоокеанському регіоні між США і ЄС відбувалися у структурованій формі з середини 2000-х років, але на нижчому політичному рівні, ніж сьогодні. За часів президентства Джо Байдена у взаєминах США – ЄС виникає дедалі густіша мережа взаємодій: від робочих груп у різних галузях політики до обмінів лише на рівні лідерів (створена Рада з торгівлі та технологій ЄС – США, регулярно проводяться консультації високого рівня в Індо-Тихоокеанському регіоні); усунуто багато перешкод на шляху якомога ефективного об'єднання зусиль для досягнення економічних цілей, особливо щодо угоди про тарифи на сталь та алюміній.

У 2021 р. ЄС призує на ратифікацію Всеосяжної угоди про інвестиції з Китаєм; загострення відносин Пекіна з Вільнюсом сприяє реалізації європейських планів щодо усунення економічного примусу і ризиків у ланцюжках поставок, на що раніше могли б піти роки. Ймовірним наслідком російсько-української війни і загострення навколо Тайваню стане поглиблення трансатлантичного партнерства в Індо-Тихоокеанському регіоні.

узгодження інтересів США і їх європейських союзників і кроків, спрямованих на їх задоволення, залишається доволі актуальною¹.

2. Досягнення політичного консенсусу

Наявність спільної системи цінностей і блокових інтересів не означає, що країни дійшли згоди стосовно визначення пріоритетів і шляхів реалізації спільних цілей. Досягнення згоди вимагає інколи значного часу для того, щоб домогтися згуртованості всередині Альянсу, що можна спостерігати на прикладі позиції держав-членів стосовно ухвалення антиросійських санкцій та допомоги Україні у війні.

Зрозуміло, що будь-яка зовнішньополітична загроза або виклик мають асиметричні наслідки для кожного окремо взятого члена Альянсу, а відтак і бажання зробити асиметричний внесок у його подолання (наприклад, припинення імпорту енергоносіїв із Росії в рамках санаційного пакету). Однак ефективним способом дій є не односторонність, а вироблення саме спільних відповідей усіма союзниками по НАТО і партнерами за його межами. У досягненні цієї мети значна роль відводиться державі-менеджеру, а також державам-лобістам із конкретного питання. У рамках НАТО такою державою-менеджером, як правило, виступають Сполучені Штати – їх здатність вибудовувати загальне ситуаційне розуміння серед

¹ Так, союзники США скаржилися на те, що, хоча Джо Байден заявив про прихильність до глобальної взаємодії, Вашингтон не проконсультувався з ними повною мірою з приводу політичного рішення про виведення військ з Афганістану у 2021 р. Це потенційно поставило під загрозу власні інтереси національної безпеки. У результаті багато союзників по НАТО за його межами порушують питання, чи можуть вони покласти на Сполучені Штати у виконанні давніх зобов'язань у галузі безпеки. Європейських союзників США турбує те, що вони в окремих випадках виступають просто доповненням до політики США в тій чи іншій сфері, з якими консультуються лише номінально, перш ніж очікувати, що вони підкорятимуться.

Державний секретар Е. Блінкен відкинув критику союзників, заявивши, що продовження конфлікту, який не відповідає «національним інтересам» США, завдасть значно більшої шкоди. Проте спосіб і виведення американських військ змусили союзників по НАТО відчувати себе зрадженними [253].

Не менш нарікань викликала реалізація ініціативи щодо оформлення США, Великою Британією й Австралією без попередніх консультацій з рештою союзників тристороннього партнерства AUKUS [138], яке спрямоване на «зміцнення здатності кожного підтримувати нашу безпеку та оборону» і на стримування Китаю в регіоні. Ця угода знаменує собою перший випадок, коли США поділилися технологією ядерних двигунів із союзником, крім Великої Британії. Особливо гострою була реакція Франції, яка визнала дії союзників «ударом в спину» і підривом довіри між США і Францією (Париж навіть відкликав із Вашингтона і Кандбери своїх послів на знак протесту проти цієї угоди). США в результаті вибачилися перед французами за відсутність консультацій, але не за саму політику [15].

союзників по НАТО з приводу відповідної проблеми є безцінним інструментом у механізмі функціонування Альянсу. Ефективність дій Вашингтона значною мірою залежить від того, чи спрямовані їх зусилля на досягнення консенсусу з певного питання в рамках Альянсу (як це мало місце у випадку з підтримкою України у війні), що передбачає акцентування на діалозі і використання консультацій, чи вони прагнуть нав'язати союзникам власну позицію і прогнозувати інтереси союзників (прикладом такого варіанта дій можна вважати вивід американських військ з Афганістану і створення AUKUS), наслідком чого може стати якщо не розкол в організації, то принаймні конфронтація між членами або внутрішній пасивний опір у досягненні спільних цілей.

Слід погодитися з тим, що у процесі вироблення спільного рішення ЄС і США мають стратегічно оцінити свої відносини, щоб потенційні розбіжності не вплинули на відносини в цілому й не обмежили їх здатності просувати загальний глобальний порядок денний [166]. При цьому дискусії в рамках двосторонніх і багатосторонніх форматів, а також розбіжності всередині Альянсу, як і правило консенсусу, слід сприймати як його невід'ємну рису і показник того, що НАТО є демократичним політичним інститутом, який до того ж у такий спосіб не допускає процесу «інтернаціоналізації» та утвердження «наднаціональних» засад в Альянсі. Протягом усієї своєї історії НАТО демонструє постійну здатність адаптуватися до нових загроз і викликів глобальній та регіональній безпеці. Трансатлантичний порядок денний, який приймається на самітах НАТО, доповнює і розвиває поточну політичну й військову адаптацію, зміцнює його здатність ефективно виконувати поточні й перспективні завдання. Саме завдяки цьому НАТО визнано найсильнішим і найуспішнішим військово-політичним альянсом в історії.

Якщо ж консенсусу досягти не вдається? Це, безумовно, варіант не бажаний, але це не провал, адже «правило консенсусу» не є обов'язковим у юридичному розумінні [178, С. 107]. Здатність колективно визначати загрози завдяки систематичному консультуванню, обміну інформацією й розвідувальними даними, оборонному плануванню й оперативній сумісності, спільним тренуванням, закладає ту основу, на якій має будуватися будь-який консенсус, і важлива сама по собі незалежно від наявності або відсутності досягнутого консенсусу. Слід додати, що навички, які своїм членам допомагає розвивати НАТО, мають вирішальне значення для того, щоб вони могли формувати окремі коаліції для дій поза межами НАТО.

Напередодні війни, на засіданні Ради Росія-НАТО, 12 січня 2022 р. Альянс продемонстрував свою рішучість: будучи відданим солідарності, він категорично (і одногосно) відкинув вимоги Росії щодо відмови від майбутнього розширення блоку та/або виведення військ із території східно-європейських країн-членів [219]. Однак суттєве загострення кризи навколо України означає, що приймати рішення про те, як підтримати Київ і чим відповісти на агресію Москви, буде все складніше, оскільки існує межа єдності НАТО. У разі, коли об'єктивно неможливо досягти консенсусу всередині Альянсу, колективні дії будуть вчинені окремими членами, а не під егідою НАТО (наприклад, через відсутність консенсусу в НАТО щодо надання членства Україні, а також під час анексії Криму у 2014 р. підтримка Брюсселем Києва носила швидше політичний, ніж оперативний характер, залишаючи на розсуд певних держав-учасниць надання Україні боєприпасів, військового обладнання, розвідувальних даних, а також розробку навчальних і консультаційних програм) [252]. Зважаючи на те, наскільки вдало Збройні Сили України чинять опір агресору у 2022 р., дієвість такої допомоги протягом 2014–2022 років мала надзвичайно ефективний характер.

Критика позиції НАТО стосовно надання підтримки Україні у 2022 р. жодним чином не повинна применшувати значення ролі НАТО у стримуванні дестабілізуючого російського впливу на східних кордонах Альянсу. Слід погодитися з тим, що не варто перебільшувати значення політичного консенсусу для функціональності НАТО й недооцінювати його ролі як ефективного й гнучкого оборонного альянсу, який має потенційно критичні переваги для України [252].

3. За межами політичної поляризації

Якщо після заснування НАТО в умовах реалізації плану Маршала ставлення американців і європейців один до одного було позитивним, а ідея європейської інтеграції користувалася підтримкою обох партій США, то поступово рівень довіри по обидва боки Атлантики почав зменшуватися, як і ставлення до Європейського Союзу з боку консервативної і демократичної партій США¹. Проте куди більшу небезпеку для забезпечення Трансатлантичної солідарності становить зниження рівня довіри до НАТО з боку основних американських партій. Так, якщо до 2017 р. різниця в підтримці НАТО з боку респондентів-демократів

¹ Сьогодні демократична партія США ставиться до європейців і Європейського Союзу набагато позитивніше, ніж представники консервативної партії. На зростання негативного ставлення консерваторів до ЄС вплинула публічна критика європейців колишнім президентом Д. Трампом.

перевищувала підтримку з боку республіканці на 15 %, то починаючи з 2017 р. різниця збільшилася і в 2021 р. склала 33 % (77 % демократів і 44 % республіканців). Російсько-українська війна посилила підтримку НАТО, але розходження між демократами й республіканцями залишаються значними (78 % демократів і 55 % республіканців) [312].

Для налагодження відносин по обидва боки Атлантики всі держави – члени НАТО, але передусім європейські, мають докласти зусиль для того, щоб їх стосунки з адміністрацією того чи іншого президента США не сприймалися як втручання у внутрішню політику країни. Доцільно інтенсифікувати трансатлантичні відносини як між урядами, такі між членами законодавчих органів з обох боків Атлантики. Не менш важливим і корисним є регулярний обмін на рівні комітетів між Європейським парламентом і Конгресом, що забезпечить краще розуміння позицій сторін і допоможе уникнути парламентських блокувань спільних ініціатив, що випливають із робочих груп між ЄС і Сполученими Штатами. Треба посилити й роль Парламентської асамблеї НАТО: популяризація її діяльності серед громадськості держав-членів символізуватиме спільність цінностей між союзниками [166].

У процесі налагодження ширшого трансатлантичного діалогу важлива роль відводиться співробітництву між університетами й аналітичними центрами всіх політичних переконань по обидва боки Атлантики, розширенню обмінів між експертами, проведенню спільних досліджень і аналізів із важливих проблем глобальної і регіональної безпеки. Як наголошує Р. Лопес-Аранда, американське суспільство з кожним десятиліттям стає менш європейським за своїм демографічним походженням. Це зумовлює потребу в активізації зусиль європейців із підтримки особистих зв'язків через Атлантику, наприклад, шляхом інтернаціоналізації освіти й науки за допомогою таких програм, як «Erasmus+», що позитивно позначиться на зміцненні зв'язків між майбутніми європейськими й американськими громадянами [166].

4. Більш збалансовані відносини

Позитивні рейтинги НАТО серед членів варіюються від високих 82 % у Польщі до 21 % у Туреччині, при цьому у США і Німеччині посідають середні позиції – 52 % і 57 % відповідно. Із трьох опитаних країн, які не є членами, позитивно ставляться до Альянсу Швеція й Україна (63% і 53% відповідно) [92].

Однак переважно сприятливі рейтинги НАТО серед держав-членів не мають заспокоювати, оскільки в багатьох державах опитані висловлюють небажання, щоб їх країна виконувала

зобов'язання щодо колективної оборони, викладене у статті 5 установчого договору НАТО. Так, на питання, чи повинна їх країна захищати іншого союзника по НАТО від потенційного нападу з боку Росії, у шістнадцяти державах-членах у середньому 50 % відповіли, що їх країна не має захищати союзника, порівняно з 38 %, які сказали, що їх країна мусить захищати союзника від російської агресії. Всупереч трансатлантичній солідарності європейці демонструють егоїзм, покладаючись на США в питанні застосування військової сили для захисту союзника НАТО від Росії. У середньому 60 % (серед молоді в окремих державах, наприклад в Іспанії, цей відсоток сягає 84 %) упевнені в цьому, і лише 29 % кажуть, що США цього не зроблять. Громадськість більшості опитаних країн – членів НАТО з вищою ймовірністю впевнена, що саме США захистять союзника по НАТО від нападу Росії, а не їх власна країна. Тривогу викликають відповіді на інше питання: лише у п'яти (Нідерланди, США, Канада, Велика Британія і Литва) з шістнадцяти опитаних держав-членів половина або більше респондентів відповіли, що їх держава має використовувати військову силу для захисту союзника, тоді як у одинадцяти країнах (зокрема, Італія – 66 %, Німеччина – 60 %, Іспанія – 56 %, Туреччина – 55 %) від 43 % до 69 % опитаних кажуть, що їх країна не мусить захищати союзника по НАТО у разі нападу Росії [166].

Перша після Другої світової війн велика регіональна війна в Європі показує, що вимога Уельського саміту (2014) про поступове збільшення державами – членами НАТО своїх оборонних бюджетів відповідно до економічного розвитку до 2 % власного ВВП до 2024 р. відображала об'єктивну потребу. Для європейців російська агресія щодо України стала тривожним дзвінком і створює основу для більшого зближення зі США у сфері безпеки й оборони, про що свідчить згода Європейського Союзу профінансувати летальне озброєння для України і схвалення наймасштабніших за всю історію санкцій проти Росії, а також рішення багатьох урядів істотно збільшити свої витрати на оборону. Безумовно, позитивним і неочікуваним стало рішення Фінляндії і Швеції вступити до НАТО, що суттєво посилить північний фланг НАТО.

Про готовність ЄС до більш збалансованих відносин із США в рамках НАТО свідчить прийняття нового Стратегічного компасу для безпеки та оборони [14] (24–25 березня 2022 р.), або першої білої книги Євросоюзу з безпеки і оборони, що являє собою амбіційний план дій щодо зміцнення політики ЄС у сфері оборони й безпеки до 2030 року в контексті нових загроз та вразливостей, з

якими колективно стикаються європейці. Ґрунтуючись на спільній інтерпретації середовища безпеки, «Стратегічний компас» визначає основні стратегічні орієнтири й нові європейські ініціативи, які мають бути реалізовані, щоб дозволити європейцям захищати свої інтереси і свободу дій скрізь, де це необхідно: у морях й океанах, повітряному й космічному просторах, кіберпростір та інформаційний простір [14].

У Стратегічному компас зафіксовано положення про готовність Союзу до більш активної участі у врегулюванні криз і подальшому розвитку військового потенціалу, що полегшить тягар США в питанні забезпечення безпеки й оборони Європи та регіонів навколо неї. Розширення можливостей та здатності ЄС у сфері безпеки й оборони позитивно позначиться на глобальній та трансатлантичній безпеці, а також стане суттєвим доповненням до зусиль НАТО, що залишається основою колективної оборони для держав-учасниць. Це також сприятиме підтримці глобального порядку, який базується на правилах ООН.

Сполучені Штати повинні визнати, що розподіл тягаря з Європейським Союзом із забезпечення миру й безпеки в Європі передбачає розвиток європейської оборонної промисловості.

5. Взаємозалежність як зобов'язання та актив

Як зазначаєР. Лопес-Аранда, російсько-українська війна змусила переосмислити окремі усталені стереотипи [166].

По-перше, необхідно переглянути значення економічної взаємозалежності як чинника, здатного ніби стримати агресію: взаємозумовленість процвітання і розвитку Росії та Європейського Союзу не втримала Росію від нападу на Україну, як і не паралізувала ЄС у питанні застосування до Москви наймасштабніших і найжорсткіших за всю історію санкцій. Це вкотре підтвердило той факт, що політичні міркування за потреби можуть переважати економічні інтереси, причому не лише у випадку з Україною, а й Тайванем чи будь-якою іншою державою.

По-друге, економічні наслідки кризи, спровокованої Росією, оголили небезпеку як енергетичної залежності Європи від Росії, так і певної комерційної та технологічної взаємозалежності ЄС і США від Китаю. В результаті ЄС і Сполучені Штати мають вирішити досить складне завдання: впоратися зі зростаючою економічною і технологічною конкуренцією з боку Китаю, не підриваючи при цьому відкриту міжнародну торговельну систему, від якої вони, як і решта світу отримують велику вигоду. Концепція інтегрованого стимулювання, розроблена з цією метою адміністрацією Джо Байдена,

базується на ідеї, що наявність партнерів і союзників – це мультиплікатор, а не перешкода дієздатності.

По-третє, як США, так і ЄС необхідно вирішити низку проблем у взаємовідносинах з рештою світу. Так, США належить наповнити конкретним змістом Індо-Тихоокеанську економічну концепцію, розроблену замість Транс-тихоокеанського партнерства, з якого США вийшли за президентства Д. Трампа. Актуальність і терміновість вирішення цього завдання зумовлена ініціюванням Китаєм угод про вільну торгівлю з усіма азіатськими країнами. У свою чергу, Європейський Союз також має вирішити проблему, пов'язану з ратифікацією торгової угоди з латиноамериканським інтеграційним об'єднанням МЕРКОСУР в умовах посилення присутності Китаю в регіоні.

Таким чином, наслідком зниження престижу поняття «взаємозалежність» не повинно мати наслідком своєрідну самоізоляцію Сполучених Штатів і ЄС, оскільки це позначиться на рівні їх процвітання, а також призведе до того, що вакуум, який при цьому виникне, буде заповнений іншими, насамперед Китаєм.

6. Трансатлантичний порядок денний, відкритий світові

Як цілком обґрунтовано вважає Р. Лопес-Аранда, трансатлантичний порядок денний виходить за межі інтересів і цінностей США й Європейського Союзу і поєднується з інтересами всього міжнародного співтовариства. Це має, як мінімум, три наслідки: 1) йдеться не про збереження західної гегемонії, а про міжнародне право; 2) демократія не належить Заходу; 3) універсальна багатостороння система не є виключно західною – щоб бути універсальною й багатосторонньою, вона повинна відображати інтереси та сподівання всіх учасників.

7. Загальне бачення

Для визначення напряму розвитку і змісту майбутніх трансатлантичних відносин недостатньо констатувати наявність спільних інтересів і цінностей, сформулювати узгоджений підхід до їх відмінностей і балансу взаємних очікувань, необхідно сформулювати у загальному порядку денному (очевидно, що найважливішою його складовою буде збереження міжнародного правопорядку, питання, пов'язані зі зміною клімату і навколишнього середовища, а також ставлення до викликів, які несуть в собі стратегії розвитку Росії та Китаю) спільне бачення майбутнього. Перед зовнішніми й внутрішніми викликами Сполученим Штатам і Європейському Союзу потрібен спільний проєкт, що виступатиме керівництвом до дії для національних адміністрацій і водночас буде привабливим для громадян.

Перелік використаної літератури:

1. 2022 Military Strength Ranking. URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>.
2. A Fateful Summit: The Future of NATO's Relationship with Russia. Russia Studies Centre. Policy Paper № 1 (2014).
3. Agreement between the government of Australia, the government of the United Kingdom of Great Britani and Northern Ireland, and the government of the United States of America for the exchange of naval nuclear propulsion information. URL: <https://www.documentcloud.org/documents/21116075-2-aucus-treaty-text>.
4. Albertazzi D., Favero A., Hatakka N., Sijstermans J. (2022). Siding with the underdog: Explaining the populist radical right's response to Russia's invasion of Ukraine. URL: <https://researchportal.helsinki.fi/en/publications/siding-with-the-underdog-explaining-the-populist-radical-rights-r>.
5. Alexander De Croo: «Wir müssen den europäischen Traum wiederherstellen». URL: <https://www.freiheit.org/alexander-de-croo-wir-mussen-den-europaischen-traum-wiederherstellen>.
6. Alex Stubb on why Mearsheimer is wrong about the war in Ukraine. 08 July 2022. URL: <https://www.eui.eu/news-hub?id=alex-stubb-on-why-mearsheimer-is-wrong-about-the-war-in-ukraine>.
7. Altman D. The Future of Conquest. Fights Over Small Places Could Spark the Next Big War. September 24, 2021. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-09-24/china-russia-future-conquest>.
8. Andras C. Modernization and Rearmament – Hungary's Zrínyi 2026 Program. April 3, 2020. URL: <https://www.overtdefense.com/2020/04/03/modernization-and-rearmament-hungarys-zri-nyi-2026-program/>.
9. A New Task for Biden: Readying Allies for a Long Conflict in Ukraine. URL: <https://www.nytimes.com/2022/06/25/us/politics/biden-allies-ukraine-conflict.html?searchResultPosition=3>.
10. Anghel V. and Stolle D. In praise of reality, not realism: An answer to Mearsheimer. June 28th, 2022. URL: <https://euideas.eui.eu/2022/06/28/in-praise-of-reality-not-realism-an-answer-to-mearsheimer/>.
11. Arming Ukraine Exposes Divisions in Italy. Antiestablishment 5 Star Movement splits over sending weapons, but Prime Minister Mario Draghi continues with his pro-Western course. URL: <https://www.wsj.com/articles/arming-ukraine-exposes-divisions-in-italy-11655902774>.

12. Article 42.7: An explainer. What does France's invocation of Article 42.7 – the EU's mutual defence provision – mean for the EU and its member states. 19 November 2015. URL: https://ecfr.eu/article/commentary_article_427_an_explainer5019/.

13. A Strategic Compass for Security and Defence - For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf>.

14. A Strategic Compass to strengthen the security and defence of the European Union by 2030. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/security-disarmament-and-non-proliferation/european-defence-63008/article/a-strategic-compass-to-strengthen-the-security-and-defence-of-the-european>.

15. Aukus pact: France and US seek to mend rift. 23 September 2021. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-58659627>.

16. Austrian Chancellor calls for intermediate EU membership for Ukraine. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/austrian-chancellor-calls-intermediate-eu-membership-ukraine-2022-06-05/>.

17. Aydinbas A. Turkey Will Not Return to the Western Fold. Ankara's Assertive Foreign Policy Is Here to Stay. May 19, 2021. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2021-05-19/turkey-will-not-return-western-fold>.

18. Barigazzi J. EU agrees to French request for military help. Countries unanimously support move to provide aid and assistance in fight against ISIL. november 17, 2015. URL: <https://www.politico.eu/article/eu-agrees-to-french-request-for-military-help/>.

19. Barrett Ch. B. The Global Food Crisis Shouldn't Have Come as a Surprise. How to Finally Fix the Broken System for Alleviating Hunger. July 25, 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/world/global-food-crisis-shouldnt-have-come-surprise>.

20. Bekkevold Jo I. Ukraine Is the Korean War Redux. Russia's invasion heralds the transition to a new global order—but it will be less stable than the Cold War. June 28, 2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/06/28/ukraine-russia-china-nato-korean-war-cold-bipolar-geopolitics-strategy/>.

21. Belbagi Z. M. Macron's confederation for democracy. URL: <https://www.arabnews.com/node/2082601>.

22. Benitez J. (2019). U.S. NATO Policy in the Age of Trump: Controversy and Consistency. *The Fletcher Forum of World Affairs*. Vol. 43, No. 1, Global Transformations: A Century Since The Great War , pp. 179-200.

23. Bergsmann S. (2001). The Concept of Military Alliance. In: Reiter, E., Gärtner, H. (eds) *Small States and Alliances*. Physica, Heidelberg. Pp 25–37.

24. Bertrand N. Biden officials privately doubt that Ukraine can win back all of its territory. *CNN*, June 28, 2022. URL: <https://edition.cnn.com/2022/06/28/politics/white-house-ukraineprojection/index.html>.

25. Betts R. K. Thinking About the Unthinkable in Ukraine. What Happens If Putin Goes Nuclear? July 4, 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2022-06-15/strategy-fence-sitters>.

26. Biden Needs Architects, Not Mechanics, to Fix U.S. Foreign Policy. As the U.S. midterms near, Washington is plagued by groupthink and a lack of vision that prevents creative solutions to the problems of a new era. Juli 12 2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/07/12/biden-foreign-policy-outdated-groupthink/>.

27. Biden's Ugly Options in Ukraine. Pushing to defeat Russia has high risks and costs, but so do the alternatives. URL: https://www.wsj.com/articles/biden-ugly-options-ukraine-invasion-russia-peace-ceasefire-negotiations-turkey-zelensky-putin-partition-nuclear-chemical-weapons-military-aid-11649099914?mod=hp_opin_pos_6.

28. Biden to attend Germany's G-7 meeting this weekend; Blinken talks food security at UN. June 24, 2022. URL: <https://www.npr.org/transcripts/1107531651>.

29. Bilefsky D. Kissinger suggests that Ukraine give up territory to Russia, drawing a backlash. May 24, 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/05/25/world/europe/henry-kissinger-ukraine-russia-davos.html>.

30. Biscop S. (2021). Kill the Battlegroups. URL: <https://www.egmontinstitute.be/kill-the-battlegroups/>.

31. Biscop S. (2022). War Aims. URL: <https://www.egmontinstitute.be/war-aims/>.

32. Bonifai N. W., Nooruddin I., Rudra N. The Hidden Threat to Globalization. Why the Developing World Is Turning Against Free Trade. December 3, 2021. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2021-12-03/hidden-threat-globalization>.

33. Bordoff J., O'Sullivan M. L. Green Upheaval. The New Geopolitics of Energy. January/February 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2021-11-30/geopolitics-energy-green-upheaval>.

34. Bordoff J., O'Sullivan M. L. The New Energy Order. How Governments Will Transform Energy Markets. July/August 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2022-07-01/new-energy-order>.

//www.foreignaffairs.com/articles/energy/2022-06-07/markets-new-energy-order.

35. Boris Johnson says he fears Ukraine will be coerced to make a 'bad peace'. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/uks-johnson-says-he-fears-ukraine-will-be-coerced-make-bad-peace-2022-06-25/>.

36. Bowden G. New UK Army chief issues Russia rallying cry. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-61858476>.

37. Brands H. How to Make Biden's Free World Strategy Work. It's Not as Simple as Pitting Democracy Against Autocracy. May 24, 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2022-05-24/how-make-bidens-free-world-strategy-work>.

38. Brennan D. Russia's War in Ukraine Highlights 'New World Order,' Ex-NATO Chief Says. URL: <https://www.newsweek.com/russia-war-ukraine-highlights-new-world-order-china-nato-head-anders-fogh-rasmussen-1714192>.

39. Brenes M., Jackson V. Great-Power Competition Is Bad for Democracy. Rivalry With China and Russia Reinforces the Real Causes of American Decline. July 14, 2022. URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2022-07-14/great-power-competition-bad-democracy?utm_medium=promo_email&utm_source=lo_flows&utm_campaign=newsletter_welcome&utm_term=email_3&utm_content=20220723.

40. Brennan D. Russia's War in Ukraine Highlights 'New World Order,' Ex-NATO Chief Says. URL: <https://www.newsweek.com/russia-war-ukraine-highlights-new-world-order-china-nato-head-anders-fogh-rasmussen-1714192>.

41. Bryant L. Countries Pledge Funds, Coordination for Ukraine War Crimes Investigations. July 14, 2022. URL: <https://www.voanews.com/a/countries-pledge-funds-coordination-for-ukraine-war-crimes-investigations/6659001.html>.

42. Bundeskanzler Olaf Scholz sichert Ukraine weitere Unterstützung zu. URL: <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw20-de-regierungserklaerung-europaeischer-rat-894656>.

43. Byrnes S. Why Macron's idea of a 'European community' is the need of the hour. URL: <https://www.thenationalnews.com/opinion/comment/2022/05/25/why-macrons-idea-of-an-european-community-is-the-need-of-the-hour/>.

44. Carafano J. J. The untapped potential of the Three Seas Initiative. August 10, 2022. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/three-seas-initiative-2/>.

45. Carson A. The Paradoxes of Escalation in Ukraine. Slowly but Surely, Russia and the West Are Drawing Their Redlines. July 29, 2022. URL: https://www.foreignaffairs.com/ukraine/paradoxes-escalation-ukraine?utm_medium=newsletters&utm_source=twofa&utm_campaign=China%20on%20the%20offensive&utm_content=20220805&utm_term=FA%20This%20Week%20-%20112017.

46. Chang F.K. At the Double: Poland's Military Expansion. URL: <https://www.fpri.org/article/2022/01/at-the-double-polands-military-expansion/>.

47. Cigna Y. Di Maio sul piano italiano per l'Ucraina: «Oggi non ci sono le condizioni, ci vorrà tempo. Medvedev lo boccia? Così non vuole la pace». *Open*, 24 maggio 2022. URL: <https://open.online?p=999063>.

48. Ciriaco T. Berlusconi e le telefonate con l'ambasciatore russo: «Mi ha spiegato la verità sulla Guerra». 29 Luglio 2022. URL: https://www.repubblica.it/politica/2022/07/29/news/berlusconi_russia_te lefonate_ambasciatore_razov-359574890/.

49. Charap S. Ukraine's Best Chance for Peace. How Neutrality Can Bring Security—and Satisfy Both Russia and the West. June 1, 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-06-01/ukraines-best-chance-peace>.

50. Christie E. H., Berzina K. NATO and Societal Resilience: All Hands on Deck in an Age of War. Policy Brief. URL: <https://www.gmfus.org/news/nato-and-societal-resilience-all-hands-deck-age-war>.

51. Cohen E. A. Let's Use Chicago Rules to Beat Russia. Why the U.S. adversary is a lot like Al Capone. URL: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2022/07/madrid-nato-summit-2022-russia-ukraine/661494/>.

52. Commission de la défense nationale et des forces armées. Commission permanente législative. URL: <https://www2.assemblee-nationale.fr/15/commissions-permanentes/commission-de-la-defense#prettyPhoto>.

53. Communication: Commission contribution to European defence. URL: https://ec.europa.eu/info/files/communication-commission-contribution-european-defence_en.

54. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/opinion-ukraines-application-membership-european-union_en.

55. Communication: Roadmap on critical technologies for security and defence. URL: https://ec.europa.eu/info/files/communication-roadmap-critical-technologies-security-and-defence_en.

56. Compte rendu Commission de la défense nationale et des forces armées. Audition, à huis clos, du général d'armée Pierre Schill, chef d'état-major de l'armée de Terre. 20 juillet 2022. URL: https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/comptes-rendus/cion_def/l16cion_def2122008_compte-rendu.

57. Compte rendu Commission de la défense nationale et des forces armées. Audition, à huis clos, du général d'armée Thierry Burkhard, chef d'état-major des Armées. 13 juillet 2022. URL: https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/comptes-rendus/cion_def/l16cion_def2122006_compte-rendu.

58. Compte rendu Commission de la défense nationale et des forces armées. Audition, à huis clos, de l'amiral Pierre Vandier, chef d'état-major de la Marine. 27 juillet 2022. URL: https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/comptes-rendus/cion_def/l16cion_def2122010_compte-rendu.

59. Conley H. A. Eastern Europe Was Right and the West Was Wrong on Putin. July 06, 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:829:FIN>.

60. Consolidated version of The Ntraty on European Union. *Official Journal of the European Union*. C 326/13. 26.10.2012.

61. Cook S. A. What Erdogan Gets by Being a Spoiler in NATO. Being disruptive in the alliance is a good political strategy for Turkey's leader. June 28, 2022 URL: <https://foreignpolicy.com/2022/06/28/nato-summit-turkey-erdogan-finland-sweden/>.

62. Cordesman A. H., Hwang G. (2022). NATO and Ukraine: Reshaping NATO to Meet the Russian and Chinese Challenge. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/220216_Cordesman_NATO_Ukraine.pdf?cS8vKRNodoYvg3t_y6QMZMSCpadAo90a.

63. Čorej T. The War Has Already Changed the Bases of the European Project. 28 June 2022. URL: <https://visegradinsight.eu/ivan-krastev-eu-ukraine-war/>.

64. Cornish P. N. (2021). AUKUS and «Global Britain»: Sub-standard Strategy? URL: https://www.researchgate.net/publication/355985176_AUKUS_and_'Global_Britain'_Sub-standard_Strategy.

65. Cottey A. (2013). The European Neutrals and NATO: Ambiguous Partnership. *Contemporary Security Policy*. Vol. 34, Issue 3. Pp.446-472.

66. Cronin A. K. Could Ukraine become neutral, like Switzerland? Five things to know. Neutral countries today are nonaligned — and well-armed. March 9, 2022 . URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/03/09/ukraine-neutrality-option/>.

67. Czworobok zamiast trojkata. *Życie Warszawy*. 1992. 20 maja.

68. Daalder I. H., Lindsay J. M. Last Best Hope. The West's Final Chance to Build a Better World Order. July/August 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2022-06-21/last-best-hope-better-world-order-west>.

69. Deloche-Gaudez F. La France et l'élargissement à l'Est de l'Union européenne. *Les Études du CERI*. №46. octobre 1998 P. 1–41.

70. Denmark's Constitution of 1953. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Denmark_1953.pdf?lang=en.

71. Denmark votes to scrap EU defense opt-out. Russia's war in Ukraine prompts Danes to ditch skepticism about closer security integration. URL: <https://www.politico.eu/article/denmark-votes-to-scrap-eu-defense-policy-opt-out/>.

72. Department of State. URL: <https://twitter.com/StateDept/status/1547770427140739072>.

73. Detsch J. U.S. Missile Defense Is Cruising for a Bruising. A new report argues the Pentagon needs to wake up to low-flying threats. Juli 14 2022. URL: https://foreignpolicy.com/2022/07/14/u-s-missile-defense-is-cruising-for-a-bruising/?tpcc=recirc_latest062921.

74. Dlugy Y. How Does It End? The global conversation is focused on how to define victory — and for whom. May 26, 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/05/26/briefing/russia-ukraine-war-end-negotiations.html>.

75. Dorman J. L. Ex-NATO commander says Russia's war in Ukraine will likely end and become a 'frozen conflict' in 4 to 6 months, compares to Korean War. URL: <https://www.businessinsider.com/nato-commander-stavridis-ukraine-russia-war-frozen-korean-war-putin-2022-5?international=true&r=US&IR=T>.

76. «Drogi Polski i Węgier się rozeszły». Morawiecki potwierdził słowa Orbana. 29 lipca 2022. URL: <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8502063,drogi-polski-i-wegier-sie-rozeszly-morawiecki-potwierdzil-slowa-orbana.html>.

77. Dulles A. W., Armstrong H. F. Legislating Peace. October 1938. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/western-europe/1938-10-01/legislating-peace>.

78. Dumoulin M. The meaning of victory: How Russia's war on Ukraine could divide Europeans. URL: <https://ecfr.eu/article/the>

meaning-of-victory-how-russias-war-on-ukraine-could-divide-europeans/.

79. Eliassen I. Europe's growing military power —Your questions answered. 28 March 2022. URL: <https://www.investigate-europe.eu/en/2022/military-power-eu-your-questions-answered/>.

80. Ellehuus, R., Allers, R., Gullestad Rø, J., O'Neill, P., Mölling, C., & Major, C. (2022). NATO's 2030 Reflection Process and the New Strategic Concept: Views from Berlin, London, Oslo, and Washington. (DGAP Report, 3). Berlin: Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, 16 p.

81. Essen H. von, Umland A. En oduglig västlig strategi får inte upprepas. Svenska Dagbladet, 14 juli 2022. URL: https://www.academia.edu/83374467/En_oduglig_v%C3%A4stlig_strategi_f%C3%A5r_inte_upprepas?email_work_card=title.

82. Es wird keinen diktierten Frieden geben. URL: <https://nachrichten.cyou/es-wird-keinen-diktierten-frieden-geben/>.

83. EU cracks over Ukraine widen ahead of summit as Italy, Hungary urge truce. URL: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eu-cracks-over-ukraine-widen-ahead-of-summit-as-italy-hungary-urge-truce/>.

84. EU Cracks over Ukraine Widen Ahead of Summit as Italy, Hungary Urge Truce. *Euractiv*, 25 May 2022. URL: <https://www.euractiv.com/?p=1763724>.

85. EU leaders tell Ukraine: 'Future of Europe is also your future'. URL: <https://www.dw.com/en/eu-leaders-tell-ukraine-future-of-europe-is-also-your-future/a-61730465>.

86. Euro Area Inflation Rate. URL: <https://tradingeconomics.com/euro-area/inflation-cpi>.

87. European Council conclusions, 23-24 June 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/57442/2022-06-2324-euco-conclusions-en.pdf>.

88. European Military Strength (2022). URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing-europe.php>.

89. European Parliament chief says Ukraine should be EU candidate 'as quickly as possible'. URL: <https://www.euronews.com/2022/05/25/european-parliament-chief-says-ukraine-should-be-eu-candidate-as-quickly-as-possible>.

90. European Parliament resolution of 1 March 2022 on the Russian aggression against Ukraine (2022/2564(RSP)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0052_EN.html.

91. Ex-US-Außenminister Kissinger: "Lage ist komplizierter" als im Kalten Krieg. 24.07.2022. URL: <https://www.zdf.de/nachrichten/panorama/kissinger-putin-ukraine-krieg-russland-100.html>.

92. Fagan M., Poushter J. NATO Seen Favorably Across Member States. Many in member countries express reservations about fulfilling Article 5's collective defense obligations, Pew Research Center, February 9, 2020. URL: <https://www.pewresearch.org/global/2020/02/09/nato-seen-favorably-across-member-states/>.

93. Fazal T. M. The Return of Conquest? Why the Future of Global Order Hinges on Ukraine. May/June 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-04-06/ukraine-russia-war-return-conquest>.

94. Fidler S. Ukraine Faces Difficulties Getting Western Weapons to Front Lines. The country has been given multiple complex systems with not much in common. July 19, 2022. URL: https://www.wsj.com/articles/ukraine-faces-difficulties-getting-western-weapons-to-front-lines11658223001?fbclid=IwAR1xh7UANt8mYzUvEXvcEmY28_v574oIQJRSOe5-IApsVWDbkSooST10Hqb8.

95. Fillion S. After Abstaining on a Vote Condemning Russia's Invasion, the UAE Leads the Security Council March 3, 2022. URL: <https://www.passblue.com/2022/03/03/after-abstaining-on-a-vote-condemning-russias-invasion-the-uae-leads-the-security-council/>.

96. Fiott D. (2022). The Fog of War: Russia's War on Ukraine, European Defence Spending and Military Capabilities. *Intereconomics*, Vol. 3 (57). Pp. 152-156.

97. Framework for the UK-EU Security Partnership. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/framework-for-the-uk-eu-security-partnership>.

98. France's Macron Lost Grip on Parliament Amid Russian Squeeze on Energy Prices. URL: <https://www.wsj.com/articles/frances-macron-lost-grip-on-parliament-amid-russian-squeeze-on-energy-prices-11655755536>.

99. Francis D. «Ukraine is a work in progress by Putin», Says General Wesley Clark. December 16, 2015. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-is-a-work-in-progress-by-putin-says-general-wesley-clark/>.

100. French H. W. America Is Losing Its Value Proposition. The future will not be pretty for the United States if it cannot rediscover some of the idealism that marked its long rise. June 28, 2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/06/28/us-global-power-values-roe-v-wade-guns/>.

101. Fubini F. L'aiuto della Turchia per aggirare le sanzioni a Putin. I sospetti di triangolazioni dall'Italia. URL: https://www.corriere.it/esteri/22_luglio_31/venti-paesi-evadono-sanzioni-russia-sospetti-triangolazioni-dall-italia-tramite-turchia-25ef5116-1039-11ed-a2fd-aa9adf96677a.shtml?refresh_ce.

102. Fubini F. La Germania blocca gli aiuti dell'Ue all'Ucraina: tensione su gas e sanzioni. URL: https://www.corriere.it/esteri/22_luglio_10/germania-aiuti-ucraina-49f30094-ffc2-11ec-a15c-229c03190307.shtml.

103. Gabbard T., Davis D. L. Biden's Endgame Shouldn't Be Victory for Ukraine. There is no realistic scenario for Ukraine to win. Washington should push for a settlement. June 27, 2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/06/27/us-ukraine-russia-war-endgame-victory-settlement-negotiation-biden-putin-zelensky/>.

104. German ex-chancellor Schroeder says Russia wants negotiated solution to Ukraine war. August 3, 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/german-ex-chancellor-schroeder-says-russia-wants-negotiated-solution-ukraine-war-2022-08-03/>.

105. Germany to change constitution to enable \$110 billion defense fund. May 30, 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/germany-change-constitution-enable-110-billion-defense-fund-2022-05-29/>.

106. Germany's Scholz says EU must reform before it can admit Ukraine. URL: <https://www.politico.eu/article/germany-scholz-say-eu-reform-admit-ukraine/>.

107. Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy>.

108. Goncharenko O. US should grant Ukraine Major Non-NATO Ally status. May 4, 2021. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/us-should-grant-ukraine-major-non-nato-ally-status/>.

109. Govella K., Mohan G. The Future of the Quad and the Emerging Architecture in the Indo-Pacific. June 21, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/future-quad-and-emerging-architecture-indo-pacific>.

110. Gould-Davies N. We Must Make Sure Russia Finishes This War in a Worse Position Than Before. May 12, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/we-must-make-sure-russia-finishes-this-war-in-a-worse-position-than-before>.

//www.nytimes.com/2022/05/12/opinion/western-goals-in-ukraine-russia.html?action=click&module=RelatedLinks&pgtype=Article.

111. Gridneff I. Europe's powers gave Ukraine no new military pledges in July, data shows. Europe's military support for Ukraine has been decreasing since April, according to data from the Kiel Institute. August 17, 2022. URL: <https://www.politico.eu/article/data-show-europe-waning-military-support-ukraine/>.

112. Guyer J. Where in the world are Russians going to avoid sanctions? Follow the money. Aug 9, 2022. URL: <https://www.vox.com/world/23283965/russia-sanctions-united-arab-emirates-dubai-emirates-finance-money-yachts>.

113. Hamilton D. S. One Plus Four: what NATO's new Strategic Concept should say, and how to achieve it. 17 Dec 2021. URL: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/one-plus-four-what-natos-new-strategic-concept-should-say-and-how-to-achieve-it/>.

114. Hedlund S. Contours of a postwar Europe take shape. July 29, 2022. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/postwar-europe/>.

115. Hedlund S. Russia's Strategic Rocket Forces and the new arms race. february 7, 2019. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/russias-military-upgrades/>.

116. Hegedüs D. The European Commission's Latest Move Against Hungary Is Risky but Right. May 02, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/european-commissions-latest-move-against-hungary-risky-right>.

117. Hegedüs D. The Implications of Hungary's Elections for Its Euro-Atlantic Partners. March 28, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/implications-hungarys-elections-its-euro-atlantic-partners>.

118. Henry Kissinger, Noam Chomsky Find Rare Common Ground Over Ukraine War. URL: <https://www.newsweek.com/henry-kissinger-noam-chomsky-find-rare-common-ground-over-ukraine-war-1709733>.

119. Hill A. What would give Vladimir Putin a face-saving way to exit Ukraine? URL: <https://theconversation.com/what-would-give-vladimir-putin-a-face-saving-way-to-exit-ukraine-180209>.

120. Hirsh M. We Are Now in a Global Cold War. With NATO expanding its focus to China, new battle lines are being drawn. June 27, 2022. URL: <https://www.wsj.com/articles/americans-balk-at-the-price-of-a-new-cold-war-with-russia-11656505721>.

121. How Europe (sort of) found a backbone. The decision to change was the easy part. The harder hurdle will be adopting a strategic mindset and avoiding old habits. April 3, 2022. URL: <https://>

www.nbcnews.com/think/opinion/europe-sort-found-backbone-rcna-22622.

122. Hungarian «veto» of Ukraine's Euro-Atlantic integration in the context of the neoimperialist challenge. URL: <https://institutedd.org/blog/posts/hungarian-veto-of-ukraines-euro-atlantic-integration-in-the-context-of-the-neoimperialist-challenge>.

123. Hungary has prepared scenarios in case the war in Ukraine reaches Transcarpathia. URL: <https://odessa-journal.com/hungary-has-prepared-scenarios-in-case-the-war-in-ukraine-reaches-transcarpathia/>.

124. Hungary's far-right PM Viktor Orbán speaks at CPAC summit – as it happened. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/live/2022/aug/04/senate-sinema-climate-inflation-reduction-biden-democrats?filterKeyEvents=false#filter-toggle-desktop>.

125. IEU to invite next UK PM to summit on new pan-European security body. European leaders will head to Prague on 6 October to forge European Political Community. 3 Sep 2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/03/eu-to-invite-next-uk-pm-to-summit-on-new-pan-european-security-body>.

126. Il piano segreto di Boris Johnson per dividere l'Ucraina da Russia e Ue: il Commonwealth europeo. URL: https://www.corriere.it/economia/finanza/22_maggio_26/piano-segreto-boris-johnson-dividere-l-ucraina-russia-ue-commonwealth-europeo-02d3b232-dc6b11ec-b480-f783b433fe60.shtml.

127. Informal meeting of the Heads of State or Government. Versailles Declaration, 10 and 11 March 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf>.

128. In front of the EESC members President Charles Michel comments on prospect of Ukraine EU membership and calls for the creation of a European Geopolitical Community. 19.05.2022. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/news-media/press-releases/front-eesc-members-president-charles-michel-comments-prospect-ukraine-eu-membership-and-calls-creation-european-0>.

129. Ip G. Gas Prices Test American Appetite for New Cold War With Russia. June 29, 2022. URL: <https://www.wsj.com/articles/americans-balk-at-the-price-of-a-new-cold-war-with-russia-11656505721>.

130. Irish J. UAE defends stance on Russian individuals, talking to U.S. July 15, 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/middle-east/uae-defends-stance-russian-individuals-talking-us-2022-07-15/>.

131. Is a peace deal possible with Putin? On the problems of peace-making in the Russian war on Ukraine. Policy briefing. Snyder T., Kazdolina Y., Scherba O. with an introduction by Luke Cooper and Mary Kaldor. 27 July 2022. 15 p.

132. Italie, Angola, Canada, Irak, Danemark, Suède, Côte d'Ivoire : les échanges téléphoniques du Président Emmanuel Macron ce jour. URL: <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2022/05/12/italie-angola-canada-irak-danemark-suede-cote-divoire-echanges-telephoniques>.

133. Italy Circulates 4-Point Peace Plan. URL: <https://www.wsj.com/livecoverage/russia-ukraine-latest-news-2022-05-20/card/italy-circulates-4-point-peace-plan-h2o9EfwULf6P1mwDbjdn>.

134. Jaishankar D., Madan T. The Quad Needs a Harder Edge. It's Time for the Group to Prioritize Its Security Agenda. May 19, 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2022-05-19/quad-needs-harder-edge>.

135. Jeremy Corbyn urges west to stop arming Ukraine. Ex-Labour leader also tells Beirut-based TV channel he was criticised over antisemitism because of stance on Palestine. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2022/aug/02/jeremy-corbyn-urges-west-to-stop-arming-ukraine>.

136. John Mearsheimer on the causes and consequences of the Ukraine war. Was it an expansionist aim that led Putin to invade Ukraine or was it the perception of Ukraine as a Western bulwark threatening Russia? 17 June 2022. URL: <https://www.eui.eu/news-hub?id=john-mearsheimers-lecture-on-the-causes-and-consequences-of-the-ukraine-war>.

137. Johnson J. Ukraine war — and impact on Asia — take top billing in Japan defense white paper. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/07/22/national/japan-defense-white-paper-2022/>.

138. Joint Leaders Statement on AUKUS, September 15, 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/09/15/joint-leaders-statement-on-aukus/>.

139. Joint Statement of the Leaders of the Five Nuclear-Weapon States on Preventing Nuclear War and Avoiding Arms Races. January 03, 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/01/03/p5-statement-on-preventing-nuclear-war-and-avoiding-arms-races/>.

140. Jones B. A Strategy for the Fence Sitters. Learning to Live With Countries That Refuse to Take Sides on Ukraine. June 15, 2022. URL:

<https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2022-06-15/strategy-fence-sitters>.

141. Johnson J. C., Leeds B. A. (2011). Defense Pacts: A Prescription for Peace? *Foreign Policy Analysis*. Vol. 7, issue 1. Pp. 45-65.

142. Kandrik M. The Defense Impact of the Ukraine War on the Visegrád Four. July 28, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/defense-impact-ukraine-war-visegrad-four>.

143. Kaonga G. Henry Kissinger Explains Why U.S. Is More Divided Now Than During Vietnam. URL: <https://www.newsweek.com/henry-kissinger-u-s-divided-politics-vietnam-left-right-interview-1715006>.

144. Katz J. D. The Russia-Ukraine Crisis Is a 'Hot Conflict' and 'Cold War' Mixed Together. February 23, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/russia-ukraine-crisis-hot-conflict-and-cold-war-mixed-together>.

145. Kempe F. Special dispatch from Madrid: At NATO's historic summit, good scores points on evil, but it's not enough to stop Putin's Ukraine war. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/inflexion-points/at-natos-historic-summit-good-scores-point/>.

146. Khanna P. (2008). *The Second World: Empires and Influence in the New Global Order*. New York: Random House. 496 p.

147. Kirbyjen J. What, exactly, is a «neutral» Ukraine? Why Ukraine staying out of NATO is emerging as a possible settlement to end the war. Mar 29, 2022. URL: <https://www.vox.com/22996058/ukraine-neutral-war-russia>.

148. Kim T. (2011). Why Alliances Entangle But Seldom Entrap States. *Security Studies*. Vol. 20, Issue 3. Pp. 350-377.

149. Kissinger vs. Soros on Russia and Ukraine. The notable nonagenarians offer dueling visions of world order at the World Economic Forum. URL: https://www.wsj.com/articles/duelingapproaches-to-world-order-war-ukraine-putin-russia-china-davos-kis-sin-ger-soros-foreign-policy-peace-11653509537?mod=article_relatedin line.

150. Kleine-Brockhoff Th. How Wrong Was Angela Merkel's Foreign Policy? July 01, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/how-wrong-was-angela-merkels-foreign-policy>.

151. Kluth A. Orban Wants No Mixed-Race Europeans. Will He Say That In Texas Too? July 29, 2022. URL: https://www.washingtonpost.com/business/orban-wants-no-mixed-race-europeans-will-he-say-that-in-texas-too/2022/07/29/6ccfb114-0efb-11ed-88e8-c58dc3dbae2_story.html.

152. Kofod J. (2022). Forslag til Lov om Danmarks deltagelse i det europæiske samarbejde om sikkerhed og forsvar ved at afskaffe EU-

forsvarsforbeholdet. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/ft/202112L00193>.

153. Koziey S. Russia-Ukraine war: Scenarios. Russia is ramping up its brutality in Ukraine and threatening the outside world to maintain the appearance that it still controls the war. NATO could counter this strategy. 11 may 2022. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/Ukraine-war-escalation/>.

154. Koziey S. The Russia-Ukraine war: Scenarios for Euroatlantic security. The war has reached a grinding phase. Russia still aims to subjugate Ukraine, but with Euroatlantic security at stake, the West could do more to prevent it. July 22, 2022. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/euroatlantic-security/>.

155. Kramer A. E. Ukraine Tries to Make the Case That It Can Win, Citing Recent Strikes. July 21, 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/07/21/world/europe/ukraine-russia-weapons-war.html>.

156. Krauthammer Ch. The Unipolar Moment. America and the World 1990. July 19, 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/1990-01-01/unipolar-moment>.

157. Kuska K. Polish MND approves Armed Forces Development Programme. Jane's Defence Weekly. December 4, 2018.

158. Lalman D., Newman D. (1991). Alliance Formation and National Security. International Interactions Vol. 16 issue. 4, Pp. 239–253.

159. Larson C. Lessons for the U.S. War Machine From Russia's Ukraine Debacle. URL: <https://www.newsweek.com/lessons-us-war-machine-russias-ukraine-debacle-opinion-1721000>.

160. Lebanidze B., Kakachia K. (2022). Georgia, Moldova, Ukraine - the case for granting EU candidacy. URL: https://www.researchgate.net/publication/360723476_Georgia_Moldova_Ukraine_-_the_case_for_granting_EU_candidacy.

161. Lendon B., Seo Y., Ataman J. Poland to buy hundreds of South Korean tanks, howitzers after sending arms to Ukraine. July 28, 2022. URL: <https://edition.cnn.com/2022/07/27/asia/south-korea-poland-tanks-howitzer-ukraine-intl-hnk-ml/index.html>.

162. Letta E. A European Confederation: a common political platform for peace. 25 April 2022. URL: <https://progressivepost.eu/a-european-confederation/>.

163. Liana Fix L., Kimmage M. What If the War in Ukraine Spins Out of Control? How to Prepare for Unintended Escalation. July 19, 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-07-18/what-if-war-in-ukraine-spins-out-control>.

164. Lin B., Blanchette J. China on the Offensive. How the Ukraine War Has Changed Beijing's Strategy. August 1, 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/china/china-offensive>.

165. London Summit – Leaders' Statement. 2 April 2009. URL: https://www.imf.org/external/np/sec/pr/2009/pdf/g20_040209.pdf.

166. López-Aranda R. Seven Building Blocks for a Resilient Transatlantic Relationship. July 14, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/seven-building-blocks-resilient-transatlantic-relationship>.

167. Lottaz P. Ukraine will either be Permanently Neutral or Permanently Divided. March 9, 2022. URL: <https://modern diplomacy.eu/2022/03/09/ukraine-will-either-be-permanently-neutral-or-permanently-divided/>.

168. Lottaz P. What a 'Neutralization' of Ukraine Actually Means. March 25, 2022. URL: <https://modern diplomacy.eu/2022/03/25/what-a-neutralization-of-ukraine-actually-means/>.

169. Luttwak E. How the Ukraine war must end. Putin will never accept defeat. URL: <https://unherd.com/2022/04/how-the-ukraine-war-must-end/>.

170. Maia Sandu: Nu există informații care ar confirma un risc militar pentru Republica Moldova. 26 Martie 2022. URL: <https://radiochisinau.md/maia-sandu-nu-exista-informatii-care-ar-confirma-un-risc-militar-pentru-republica-moldova---156432.html>.

171. Mallaby S. Can the BRICs Take the IMF? The Emerging World's Chance to Break the IMF's Status Quo. June 9, 2011. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2011-06-09/can-brics-take-imf>.

172. Martin A. R. Belgian Prime Minister asks to pause sanctions against Russia. May 31, 2022. URL: <https://www.penguinenglish.com/news/2022/05/31/belgian-prime-minister-asks-to-pause-sanctions-against-russia/>.

173. Massive Kritik an Michael Kretschmer. URL: <https://www.spiegel.de/ausland/ukraine-news-am-dienstag-russische-offensiven-laufen-laut-britischem-geheimdienst-nur-stockend-a-87281fbee152-4f3a-b8ad-13c18352452b>.

174. Mateusz Morawiecki, premier ministre polonais : «La guerre en Ukraine a aussi révélé la vérité sur l'Europe». 16 août 2022. URL: https://www.lemonde.fr/idees/article/2022/08/16/mateusz-morawiecki-la-guerre-en-ukraine-a-aussi-revele-la-verite-sur-l-europe6138131_3232.html.

175. Meimeth, M., Schmidt, P. (2022). France, Germany, and European Security: "Building Castles in the Sky"?. In: Oswald, M., Robertson, J. (eds) *The Legacy and Impact of German Unification*. New

Perspectives in German Political Studies. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-97154-0_14.

176. Menon R. (2007). *The End of Alliances*. Oxford: Oxford University Press, 280 p.

177. Menon Sh. Nobody Wants the Current World Order. How All the Major Powers–Even the United States–Became Revisionists. August 3, 2022. URL: https://www.foreignaffairs.com/world/nobody-wants-current-world-order?utm_medium=newsletters&utm_source=fatoday&utm_campaign=Al%20Qaeda%E2%80%99s%20Next%20Move&utm_content=20220803&utm_term=FA%20Today%20-%20112017.

178. Michel L.G. NATO Decision-Making: The ‘Consensus Rule’ Endures Despite Challenges. *NATO’s Post-Cold War Politics: The Changing Provision of Security (New Security Challenges)*; by S. Mayer (Editor). Palgrave Macmillan, 2014. Pp. 107–123.

179. Mičko B. (2021). NATO between Exclusivity and Inclusivity: Measuring NATO’s Partnerships. *Czech Journal of International Relations*. Vol. 56, №. 4. Pp. 7–39.

180. Minzarari D. The next war: How Russian hybrid aggression could threaten Moldova. Policy Brief. 29 July 2022. URL: <https://ecfr.eu/publication/the-next-war-how-russian-hybrid-aggression-could-threaten-moldova/>.

181. Mircea Geoană: Rusia încearcă să destabilizeze Republica Moldova, însă nu are capacitatea militară să facă joncțiunea cu regiunea transnistreană. 30 Iun. 2022. URL: <https://trm.md/ro/politic/mircea-geoana-rusia-incearca-sa-destabilizeze-republica-moldova-insa-nu-are-capacitatea-militara-sa-faca-jonctiunea-cu-regiunea-transnistreana>.

182. Mitchell E. Why the US is becoming more brazen with its Ukraine support. 09.03.22. URL: <https://ukranews.com/ua/news/880246-administratsiya-bajdena-bilshe-ne-boyitsya-reaktsiyi-moskvy-na-postachannya-zbroyi-ukrayini-the-hill>.

183. Modified Brussels Treaty (Paris, 23 October 1954). URL: https://www.cvce.eu/en/obj/modified_brussels_treaty_paris_23_october_1954-en-7d182408-0ff6-432e-b793-0d1065ebe695.html.

184. Most Democrats Don’t Want Biden in 2024, New Poll Shows. With the country gripped by a pervasive sense of pessimism, the president is hemorrhaging support. URL: <https://www.nytimes.com/2022/07/11/us/politics/biden-approval-polling-2024.html>.

185. Natalia Gavrilița: O extindere a războiului în R. Moldova ar declanșa «o implicare mult mai largă a mai multor state». 06 mai, 2022. URL: <https://moldova.europalibera.org/a/natalia-gavrili%C8%9Ba-o-extindere-a-r%C4%83zboiului-%C3%AEn-r-moldova-ar-declan%C8%>

99a-o-implicare-mult-mai-larg%C4%83-a-mai-multor-state-/31836833.html.

186. NATO 2022. Strategic Concept. Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid 29 June 2022. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept/>.

187. NATO and Societal Resilience: All Hands on Deck in an Age of War. July 20, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/nato-and-societal-resilience-all-hands-deck-age-war>.

188. NATO: How useful is Germany's Bundeswehr? Following the Russian attack on Ukraine, NATO has begun to reinforce its eastern flank. The German Bundeswehr is also involved. But critics warn the army is too depleted to act. URL: <https://www.dw.com/en/nato-how-useful-is-germanys-bundeswehr/a-60917464>.

189. NATO in the New Millennium. Mountbatten Lecture. 15 Feb. 2001. URL: https://www.nato.int/cps/kz/natohq/opinions_19156.htm?selectedLocale=en.

190. NATO recognises Ukraine as Enhanced Opportunities Partner. 12 Jun. 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_176327.htm.

191. NATO's Readiness Action Plan. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_02/20150205_1502-Factsheet-RAP-en.pdf.

192. Nausėda G.: E.Macrono siūlymais dėl Europos bandoma pridengti valios trūkumą dėl Ukrainos. URL: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/g-nauseda-e-macrono-siulymais-del-europos-bandoma-pridengti-valios-trukuma-del-ukrainos-56-1677528?copied>.

193. Nine Heads of State Call on Alliance to 'Strengthen the Eastern Flank of NATO'. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/nine-heads-of-state-call-on-alliance-to-strengthen-the-eastern-flank-of-nato/>.

194. Noam Chomsky and Jeremy Scahill on the russia-ukraine war, the media, propaganda, and accountability. Noam Chomsky spoke with The Intercept's Jeremy Scahill in a wide-ranging discussion on Russia's invasion of Ukraine. April 15 2022. URL: <https://theintercept.com/2022/04/14/russia-ukraine-noam-chomsky-jeremy-scahill/>.

195. Noam Chomsky on How To Prevent World War III. URL: <https://www.currentaffairs.org/2022/04/noam-chomsky-on-how-to-prevent-world-war-iii>.

196. Obama on Russia: 'This Is Not Another Cold War'. March 26, 2014. URL: <https://time.com/38988/obama-on-russia-this-is-not-another-cold-war/>.

197. Olaf Scholz und die Ukraine. Der Bremser. URL: <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/deutschlands-unterstuetzung-fuer-die-ukraine-olaf-scholz-der-bremser-a-3e82369d-b9c0-40df-a2d4-20c248170845>.

198. O'Neil Sh. K. The Myth of the Global. Why Regional Ties Win the Day. July/August 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2022-06-21/myth-global-regional-ties-win>.

199. Open Letter to Noam Chomsky (and other like-minded intellectuals) on the Russia-Ukraine war – Analytics Society. 20 May 2022. URL: <https://voxukraine.org/en/open-letter-to-noam-chomsky-and-other-like-minded-intellectuals-on-the-russia-ukraine-war/>.

200. Orbán Viktor: A békével mindenki jól járna. URL: <https://hirado.hu/belfold/cikk/2022/07/01/orban-viktor-a-bekevel-mindenki-jol-jarna>.

201. Osgood R. E. (1968). Alliances and American Foreign Policy. Washington: Johns Hopkins University Press, 171 p.

202. Palmer E., Brennan D. NATO Hints at Permanent Bases Near Russia Due to 'Unpredictable' Kremlin. URL: <https://www.newsweek.com/nato-military-bases-eastern-europe-russia-ukraine-1714634>.

203. Palowski J. Hundreds of HIMARS systems for Poland: Rocket Revolution in the Polish Military. 30.05.2022. URL: <https://defence24.com/armed-forces/hundreds-of-himars-systems-for-poland-rocket-revolution-in-the-polish-military>.

204. Parrock J., Liboreiro J. EU sanctions should not hurt the middle class, warns Belgian PM Alexander De Croo Access to the comments. 25.05.2022. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/05/25/eu-sanctions-should-not-hurt-the-middle-class-warns-belgian-pm-alexander-de-croo>.

205. Patrick S. M. The International Order Isn't Ready for the Climate Crisis. The Case for a New Planetary Politics. November/December 2021. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2021-10-19/climate-crisis-international-order-isnt-ready>.

206. Pavel B., Engelke P., Cimmino J. (2022). Four (updated) ways the war in Ukraine might end. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/four-updated-ways-the-war-in-ukraine-might-end/>.

207. Pei M. The High Costs of the New Cold War. Mar 14 2019. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/cold-war-us-china-trade-allies-by-minxin-pei-2019-03>.

208. Pei M. The Sino-American Cold War's Collateral Damage. Oct 19, 2018. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/us-china-cold-war-trade-climate-change-by-minxin-pei-2018-10?barrier=accesspaylog>.

209. Pifer S. What is Ukraine's best security guarantee? URL: <https://thehill.com/opinion/international/3264606-what-is-ukraines-best-security-guarantee/>.

210. Przybylski W. Orbán Ends the Budapest–Warsaw Axis. Central Europe has been captured by malpractice disseminated from Budapest and sponsored by Moscow. 2 April 2022. URL: <https://vise-gradinsight.eu/orban-ends-the-budapest-warsaw-axis/>.

211. Policy statement by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, 27 February 2022 in Berlin. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/policy-statement-by-olaf-scholz-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-and-member-of-the-german-bundestag-27-february-2022-in-berlin-2008378>.

212. Pour Macron, la «communauté politique européenne» est un «complément» au processus d'adhésion à l'Union européenne. URL: <https://www.lefigaro.fr/flash-actu/pour-macron-la-communaute-politique-europeenne-est-un-complement-au-processus-d-adhesion-a-l-union-europeenne-20220519>.

213. Premier: z Węgrami dzieli nas stosunek do Ukrainy, ale łączy bardzo wiele w polityce w UE. URL: <https://www.wnp.pl/parlamentarny/wydarzenia/premier-z-wegrami-dzieli-nas-stosunek-do-ukrainy-ale-laczy-bardzo-wiele-w-polityce-w-ue,618842.html>.

214. President Biden: What America Will and Will Not Do in Ukraine. URL: <https://www.nytimes.com/2022/05/31/opinion/biden-ukraine-strategy.html>.

215. Philipps D. In Ukraine, U.S. Veterans Step In Where the Military Will Not. Special Operations veterans are training Ukrainians near the front lines in the fight against Russia, despite warnings from the Pentagon. URL: <https://www.nytimes.com/2022/07/03/us/politics/american-combat-volunteers-ukraine.html?searchResultPosition=2>.

216. PM SAYS PRESIDENT MILANOVIĆ IS ACTING TO ADVANTAGE OF RUSSIA. URL: [HTTPS://WWW.TOTAL-CROATIA-](https://www.total-croatia-news.com/news/2022/07/03/pm-says-president-milano-vc-is-acting-to-advantage-of-russia)

NEWS.COM/POLITICS/63265-PM-SAYS-PRESIDENT-MILA **NOVIC-IS-
ACTING-TO-ADVANTAGE-OF-RUSSIA.**

217. Power S. The Can-Do Power. America's Advantage and Biden's Chance. January/February 2021. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-11-20/samantha-power-can-do-power>.

218. President Xi Jinping has a video call with US President Joe Biden. April 5, 2022. URL: <https://tittlepress.com/world/1660555/>.

219. Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the NATO-Russia Council. 12 Jan. 2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_190666.htm.

220. Pressure points: Where the war in Ukraine is being decided. June 13, 2022. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/event/pressure-points-where-the-war-in-ukraine-is-being-decided/>.

221. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the resilience of critical entities. COM/2020/829 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:829:FIN>.

222. Questions and answers: a background for the Strategic Compass. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/questions-and-answers-background-strategic-compass_en.

223. Raik K. Expert: Macron's latest Europe offer a no go for either Ukraine or Estonia. URL: <https://news.err.ee/1608592294/expert-macron-s-latest-europe-offer-a-no-go-for-either-ukraine-or-estonia>.

224. Rasmussen A. F. (2014). The Future of Euro-Atlantic Security. URL: https://carnegieendowment.org/files/Rasmussen_Final.pdf.

225. Reassurance and Deterrence in the Mediterranean: the Franco-Greek Defense Deal. URL: <https://www.frstrategie.org/en/publications/notes/reassurance-and-deterrence-mediterranean-franco-greek-defense-deal-2021>.

226. Regulation (EU, Euratom) 2020/2092 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2020 on a general regime of conditionality for the protection of the Union budget. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32020R2092>.

227. Remarks at the High-level Briefing on U.S. Nuclear Policy at the Tenth Review Conference on the Treaty of Non-Proliferation of Nuclear Weapons. August 5, 2022. URL: <https://www.state.gov/remarks-at-the-high-level-briefing-on-u-s-nuclear-policy-at-the-tenth-review-conference-on-the-treaty-of-non-proliferation-of-nuclear-weapons/>.

228. Remarks by President Charles Michel after his meeting in Sarajevo with the members of the Presidency of Bosnia and Herzegovina.

URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/05/20/remarks-by-president-charles-michel-after-his-meeting-with-sefik-dzaferovic-zeljko-komsic-and-milorad-dodik-bosnia-and-herzegovina-presidency-in-sarajevo/>.

229. Resilience and civil preparedness – Article 3. 21 Jun. 2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm.

230. Ricard PH. Macron's project for a 'European political community' stumbles over Turkey. September 7, 2022. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/09/07/macron-s-project-for-a-european-political-community-stumbles-on-turkey_5996056_4.html.

231. Riccardo A., Mikhelidze N. Not Yet Time for Diplomacy. Lessons from Italy's Ill-Conceived Peace Plan for Ukraine. URL: <https://www.iai.it/en/publicazioni/not-yet-time-diplomacy-lessons-italys-ill-conceived-peace-plan-ukraine>.

232. Roberts H. Italy confronts its fascist past as the right prepares for power. August 3, 2022 URL: <https://www.politico.eu/article/italy-fascist-giorgia-meloni-mario-draghi-silvio-berlusconi-matteo-salvini-racist-mussolini-election/>.

233. Roberts H. Italy's 5Stars present Draghi with list of demands. Giuseppe Conte, leader of the 5Star Movement, is seeking a range of concessions to ensure support for the government. July 6, 2022. URL: <https://www.politico.eu/article/italy-5stars-present-draghi-list-demands/>.

234. Roberts H., Leali G. Italy and France heal their rift with a treaty. Quirinale Treaty to be signed by Macron and Draghi should boost cooperation in sectors from defense to telecoms. November 24, 2021. URL: <https://www.politico.eu/article/italy-france-draghi-macron-treaty-rome-paris/>.

235. Roberts H. Russian links to Italian right threaten Meloni's election campaign. Opponents of the right are demanding to know if Vladimir Putin brought down Mario Draghi's government. July 29, 2022. URL: <https://www.politico.eu/article/russia-link-italy-giorgia-meloni-election-campaign/>.

236. Roth M. Es gibt bei uns zu wenig Empathie für Osteuropa. URL: <https://www.zeit.de/politik/ausland/2022-02/ukraine-michael-roth-spd-auswaertiger-ausschuss>.

237. Roxburgh A. Let Putin save face. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/jul/21/putin-save-fa-ce-mh17-russian-leader-ukraine-rebels>.

238. Rudd K. Rivals Within Reason? U.S.-Chinese Competition Is Getting Sharper—but Doesn't Necessarily Have to Get More Dangerous. July 20, 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/china/rivals-within-reason>.

239. Russian aggression – American general named countries that could become new targets Kremlin – UNIAN. URL: <https://dailybanner.co.uk/content/russian-aggression-american-general-named-countries-that-could-become-new-targets-kremlin-unian>.

240. Russia-Ukraine war | Russia's FM Lavrov Terms Italy's Four-point Peace Plan For Ukraine As 'non-serious'. URL: <https://www.republicworld.com/world-news/russia-ukraine-crisis/russias-fm-lavrov-terms-italys-four-point-peace-plan-for-ukraine-as-non-serious-articleshow.html>.

241. \$400 million in New U.S. Military Assistance for Ukraine. Press statement A. J. Blinken, Secretary of State, July 9, 2022. URL: <https://ua.usembassy.gov/400-million-in-new-u-s-military-assistance-for-ukraine/#:~:text=JULY%209%2C%202022&text=This%20authorization%20will%20bring%20total,to%20help%20Ukraine%20defend%20itself>.

242. S.3522 - Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022. URL: <https://www.congress.gov/117/plaws/publ118/PLAW117publ118.pdf>.

243. Sacks D. What Is China Learning From Russia's War in Ukraine? May 16, 2022. URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2022-05-16/what-china-learning-russias-war-ukraine?check_logged_in=1&utm_medium=promo_email&utm_source=lo_flows&utm_campaign=registered_user_welcome&utm_term=email_1&utm_content=20220722.

244. Schaart E. Dirty Dutch protests start sticking to 'Teflon Mark' Rutte. Rutte's 12-year tenure is attributed to his energy for the job, but even some in his party think his powers are on the wane. August 4, 2022 URL: <https://www.politico.eu/article/netherlands-mark-rutte-dirty-dutch-protests-start-sticking-to-teflon-mark/>.

245. Schmitt E., Barnes J.E. and Cooper H. Commando Network Coordinates Flow of Weapons in Ukraine, Officials Say. A secretive operation involving U.S. Special Operations forces hints at the scale of the effort to assist Ukraine's still outgunned military. URL: <https://www.nytimes.com/2022/06/25/us/politics/commandos-russia-ukraine.html?searchResultPosition=4>.

246. Scholz: „Die Nato war für Russland niemals eine Bedrohung“. 22.08.2022. URL: <https://www.welt.de/politik/ausland/article240586>

497/Ukraine-Krieg-Scholz-Biden-Macron-und-Johnson-fordern-Inspektion-des-AKW-Saporischschja.html.

247. Secor L. Henry Kissinger Is Worried About 'Disequilibrium'. Aug. 12, 2022. URL: https://www.wsj.com/articles/henry-kissinger-is-worried-about-disequilibrium-11660325251?mod=Searchresults_pos1&page=1.

248. Schaart E. Dirty Dutch protests start sticking to 'Teflon Mark' Rutte. Rutte's 12-year tenure is attributed to his energy for the job, but even some in his party think his powers are on the wane. August 4, 2022 URL: <https://www.politico.eu/article/netherlands-mark-rutte-dirty-dutch-protests-start-sticking-to-teflon-mark/>.

249. Simpson J. Ukraine: Putin will search for a way to save face. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60756993>.

250. Sinan Ülgen and Can Kasapoğlu. A Based-Threat S'NATO for Southern Flank. Carnegie Europe. june 2016. 49 p. URL: http://carnegieendowment.org/files/NATO_Southern_Flank.pdf.

251. Singh M. Axis of Abraham. Arab-Israeli Normalization Could Remake the Middle East. March/April 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2022-02-22/axis-abraham>.

252. Skaluba CH., Rodihan C. No consensus? No problem. Why NATO is still effective. january 18, 2022. URL: <https://www.atlantic-council.org/blogs/new-atlanticist/no-consensus-no-problem-why-nato-is-still-effective/>.

253. Sly L. Afghanistan's collapse leaves allies questioning U.S. resolve on other fronts. August 15, 2021 . URL: https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/afghanistan-chaos-blame-us/2021/08/14/0d4e5ab2-fd3e-11eb-911c-524bc8b68f17_story.html.

254. Small A., Glaser B. S., Mohan G. Closing the Gap: US-European Cooperation on China and the Indo-Pacific, German Marshall Fund of the United States, February 2, 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2021-05-19/turkey-will-not-return-western-fold>.

255. Solodkyi S. Putin's rescuers: what's wrong with the West's attempts to "save face" of the aggressor. URL: <https://rpr.org.ua/en/news/putin-s-rescuers-what-s-wrong-with-the-west-s-attempts-to-save-face-of-the-aggressor/>.

256. Sorokin G. L. (1994). Arms, Alliances, and Security Tradeoffs in Enduring Rivalries. *International Studies Quarterly*. Vol. 38. issue 3.

257. Spain supports Ukraine's EU entry, foreign minister says. URL: <https://www.swissinfo.ch/eng/spain-supports-ukraine-s-eu-entry-foreign-minister-says/47610800>.

258. Speech by President von der Leyen at the GLOBSEC 2022 Bratislava Forum. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_22_3411.

259. Sperling, J & Webber, M. (2019). Trump's foreign policy and NATO: exit and voice. *Review of International Studies*, Vol. 45, no. 3, pp. 511-526. Doi: 10.1017/S0260210519000123.

260. Statement of the G7 Non-Proliferation Directors Group (09 May 2022). URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/security-disarmament-and-non-proliferation/news/2022/article/statement-of-the-g7-non-proliferation-directors-group-09-may-2022>.

261. Statement of the heads of state or government, meeting in Versailles, on the Russian military aggression against Ukraine, 10 March 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/11/statement-of-the-heads-of-state-or-government-on-the-russian-aggression-against-ukraine-10-03-2022/>.

262. Stevenson T. America and Its Allies Want to Bleed Russia. They Really Shouldn't. May 11, 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/05/11/opinion/russia-ukraine-war-america.html?action=click&module=RelatedLinks&pgtype=Article>.

263. Stokes B. A post-Cold War perspective on the Ukraine crisis. Europe's future leaders see Russia's actions as unacceptable — but they don't love the responses that have been floated either. February 10, 2022. URL: <https://www.politico.eu/article/post-cold-war-perspective-ukraine-russia-crisis/>.

264. Strong NATO in a Changed World: Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the «Brussels Forum». URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_108215.htm.

265. Stubb A. The case for a confederal Europe. 21 June 2022. URL: <https://ecfr.eu/article/the-case-for-a-confederal-europe/>.

266. Sun Y. What to Expect From a Bolder Xi Jinping. Get Ready for a More Ambitious Chinese Foreign Policy. July 28, 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/china/what-expect-bolder-xi-jinping>.

267. Tag 96 im Ukraine-Krieg: Ukrainisches Militär: Offensive im Süden. URL: <https://www.zdf.de/nachrichten/politik/gipfel-lawrow-gauck-waffenlieferungen-ukraine-krieg-russland-100.html>.

268. Terlikowski M. Poland and NATO's next strategy: deterring Russia and making European Defence Work (for the Alliance). 16 Feb 2022. URL: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/poland-and-natos-next-strategy-deterring-russia-and-making-european-defence-work-for-the-alliance/>.

269. Tertrais B. (2022). Entangling Alliances? Europe, the United States, Asia and the risk of a new 1914. URL: [https:// www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/entangling-alliances-europe-the-united-states-asia-and-the-risk-of-a-new-1914/](https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/entangling-alliances-europe-the-united-states-asia-and-the-risk-of-a-new-1914/).

270. Tertrais B. (2004). The Changing Nature of Military Alliances. *The Washington Quarterly*. Vol. 27, Issue 2. Pp. 133-150.

271. Than K. Orban urges new EU strategy on Ukraine, says sanctions have failed. July 23, 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/hungarys-orban-calls-new-eu-strategy-ukraine-war-says-sanctions-failed-2022-07-23/>.

272. Tharoor I. The West wants to save Ukraine from defeat. But what about victory? July 8, 2022. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/07/08/defeat-ukraine-victory-russia/>.

273. The AUKUS agreement. Research Briefing. 11 October, 2021. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9335/>.

274. The European neutrals and NATO: non-alignment, partnership, membership? edited by A. Cottey, London, Palgrave Macmillan, 2018, XIII + 237 pp.

275. The Three Seas Initiative. URL: <https://sgp.fas.org/crs/row/IF11547.pdf>.

276. The triumphs and question marks from this week's NATO summit. June 30, 2022. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/fastthinking/the-triumphs-and-question-marks-from-this-weeks-nato-summit/>.

277. The US General: the war in Ukraine cannot be stopped without the help of NATO. June 15, 2022. URL: <https://qirim.news/en/novosti-en/the-us-general-the-war-in-ukraine-cannot-be-stopped-without-the-help-of-nato/>.

278. The Wales Declaration on the Transatlantic Bond, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales from 4 to 5 September 2014. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/351406/Wales_Summit_Declaration.pdf.

279. The War in Ukraine Is Getting Complicated, and America Isn't Ready. May 19, 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/america-ukraine-war-support.html>.

280. Tidey A. Like NATO, the EU has a mutual defence clause but trust appears low Access to the comments. 08.06.2022. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/06/07/like-nato-the-euhas-a-mutual-defence-clause-but-trust-appears-low>.

281. Tocci N. Can Russia Divide Europe? Why a False Peace Could Be Worse Than a Long War. August 5, 2022. URL: https://www.foreignaffairs.com/europe/can-russia-divide-europe?utm_medium=newsletters&utm_source=fatoday&utm_campaign=Can%20Russia%20Divide%20Europe?&utm_content=20220805&utm_term=FA%20Today%20-%20112017.

282. Traub J. Cold War 2.0 Is Ushering In Nonalignment 2.0. Countries in the developing world don't want to choose sides—and don't feel they have to. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/07/09/nonalignment-us-china-cold-war-ukraine-india-global-south/>.

283. Treaty between the Federal Republic of Germany and the French Republic on Franco-German Cooperation and Integration. URL: https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/19-0232-1900417_en_fin_reinschrift_ws_aa105-og_ck_010219_cle079d7b.pdf.

284. Trilateral memorandum between Türkiye, Finland and Sweden. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_197342.htm?selectedLocale=en.

285. Tugendhat T. Britain After Ukraine. A New Foreign Policy for an Age of Great-Power Competition. September 1, 2022. URL: https://www.foreignaffairs.com/united-kingdom/tom-tugendhat-britain-after-ukraine?utm_medium=newsletters&utm_source=twofa&utm_campaign=Spirals%20of%20Delusion&utm_content=20220902&utm_term=FA%20This%20Week%20-%20112017.

286. Turkey, Sweden, Finland sign memorandum on Nordic countries' NATO bids. URL: <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-sweden-finland-sign-memorandum-on-nordic-countries-nato-bids>.

287. Turkey's Leader Remains a Headache for Biden Despite Aiding in Ukraine Deal. July 23, 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/07/23/us/politics/turkey-nato-ukraine-russia.html>.

288. Ukraine and the Contest of Global Stamina. The conflict's long-run trajectory seems increasingly likely to be shaped by whether the United States and its allies can maintain their military, political and financial commitments to holding off Russia. URL: <https://www.nytimes.com/2022/07/09/us/politics/ukraine-strategy-biden.html?searchResultPosition=1>.

289. Ukraine is one of us and we want them in EU, Ursula von der Leyen tells Euronews. URL: <https://www.euronews.com/2022/02/27/ukraine-is-one-of-us-and-we-want-them-in-eu-ursula-von-der-leyen-tells-euronews>.

290. Ukraine Savages Idea of Concessions to End War, Evokes Appeasement of Nazis. *Reuters*, 26 May 2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russian-official-calls-italian-peace-plan-ukraine-fantasy-2022-05-25>.

291. Ukraine's status as main U.S. ally outside NATO is outdated idea, accession to Alliance is matter of principle – Podoliak.08.09.2021. URL: <https://en.interfax.com.ua/news/general/766726.html>.

292. Ukrainian View of the Way NATO Should Change. Proposals to the Strategic Concept 2030. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/eng/articles/2022/04/14/7137802/>.

293. Ukrayna'da üçlü zirve: Erdoğan'dan 'Yeni bir Çernobil yaşamak istemiyoruz' açıklaması. 18.08.2022. URL: <https://tr.euro-news.com/2022/08/18/ukraynada-uclu-zirve-erdogandan-yeni-bir-cernobil-yasamak-istemiyoruz-aciklamasi>.

294. Ünlühisarcıklı Ö., Svensson R. Ankara's Opposition to NATO Nordic Enlargement, the Take from Türkiye and Sweden. June 15, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/ankaras-opposition-nato-nordic-enlargement-take-turkiye-and-sweden>.

295. Ünlühisarcıklı Ö., Tastan K., Canbilek C. A. Turkish Perceptions of the European Union 2022. April 14, 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/turkish-perceptions-european-union-2022>.

296. U.S. Denounces Hungarian PM Orban's Comments On Race. URL: <https://www.rferl.org/a/hungary-orban-defends-racist-remarks/31963969.html>.

297. U.S. Military Spending/Defense Budget 1960 – 2022. URL: <https://www.macrotrends.net/countries/USA/united-states/military-spending-defense-budget#:~:text=U.S.%20military%20spending%20Fdefense%20budget%20for%202020%20was%20%24778.23B,a%205.53%25%20increase%20from%202017>.

298. US must arm Ukraine now, before it's too late. 08.17.22. URL: <https://thehill.com/opinion/national-security/3605064-us-must-arm-ukraine-now-before-its-too-late/?fbclid=IwAR3s0PET-bANtB5sQCYR3-J56uCipFRH0czdI0Oi0z0zH650jQ9yfGjuGqI>.

299. U.S. Security Cooperation with Ukraine. Factsheet. Bureau of Political-military affairs. July 8, 2022. URL: <https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-ukraine/>.

300. US Supports Italy's Four-point Peace Plan For Ukraine Amid Ongoing Russian Invasion. URL: <https://www.republicworld.com/world-news/russia-ukraine-crisis/us-supports-italys-four-point-peace-plan-for-ukraine-amid-ongoing-russian-invasion-articleshow.html>.

301. Valeriano B., Maness R. C. Paper Tiger Putin. The Failure of Russia's Anachronistic Antagonism. April 30, 2015. URL: <https://www.foreignaffairs.com/russia-fsu/paper-tiger-putin>.

302. Viktor Orbán sparks outrage with attack on 'race mixing' in Europe. Hungary's far-right prime minister says countries where races mingle are 'no longer nations'. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/jul/24/viktor-orban-against-race-mixing-europe-hungary>.

303. Volodymyr Zelenskyy at a meeting of the Joint Expeditionary Force leaders presented his vision of how to stop Russian aggression. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/volodimir-zelenskij-na-zustrichi-lideriv-derzhav-joint-exped-73573>.

304. Waffenstillstand jetzt!. Juni 29 2022. URL: <https://www.zeit.de/2022/27/ukraine-krieg-frieden-waffenstillstand>.

305. Walt St. M. (2009). Alliances in a Unipolar World. *World Politics*. Vol. 61, Issue 1. Pp. 86 - 120.

306. Warsaw Summit Communiqué. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm.

307. What is America's end-game for the war in Ukraine? URL: <https://www.ft.com/content/315346dc-e1bd-485c-865b-979297f3fcf5>.

308. What is the 'European Geopolitical Community'? URL: <https://www.trtworld.com/europe/what-is-the-european-geopolitical-community-57277>.

309. What Ukraine Can Tell Us About China. Russia's invasion might inadvertently reveal much about Beijing's future plans. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/07/01/ukraine-russia-war-china-taiwan/>.

310. When the secretaries of Defense and State said publicly the U.S. wants Ukraine to win and weaken Russia, Biden said tone it down. URL: <https://www.nbcnews.com/politics/national-security/secretaries-defense-state-said-publicly-us-wanted-ukraine-win-biden-sa-rcna33826>.

311. Wichmann A. The Entire France-Greece Defense and Security Agreement. September 28, 2021. URL: <https://greekreporter.com/2021/09/28/the-entire-france-greece-defense-and-security-agreement/>.

312. Wike R., Fetterolf J., Fagan M., and Moncus J. J. Seven-in-Ten Americans Now See Russia as an Enemy. Attitudes toward NATO increasingly positive, Pew Research Center, April 6, 2022. URL: <https://www.pewresearch.org/global/2022/04/06/seven-in-ten-americans-now-see-russia-as-an-enemy/>.

311. Wilkins Th. S. (2012). «Alignment» not «Alliance»: The Shifting Paradigm of International Security Cooperation: Toward a Conceptual Taxonomy of Alignment. *Review of International Studies*. Vol. 38, Issue 12. Pp. 53-76.

312. Wright T. M., Rider T. J. (2014). Disputed Territory, Defensive Alliances and Conflict Initiation. *Conflict Management and Peace Science*. Vol. 31(2), Pp. 119-144.

313. Yakoviyk I. V., Tragniuk O. Y., Boichuk D. S. Strategic autonomy of the European Union: on the way to «European Sovereignty» in defense? *Problems of Legality*. 2020. № 149. С. 223–242.

314. Zelensky rebukes Kissinger and The New York Times for suggesting that Ukraine should cede territory to Russia. URL: <https://www.nytimes.com/live/2022/05/26/world/russia-ukraine-war?smid=url-share#zelensky-rebukes-kissinger-and-the-new-york-times-for-suggesting-that-ukraine-should-cede-territory-to-russia>.

315. 97% українців довіряють ЗСУ і 85% – Зеленському. 1 липня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/1/7355753/>.

316. Архітектура європейської безпеки: історія становлення і розвитку : монографія: у 2 ч. / за наук. ред. професорів А. П. Гетьмана, І. В. Яковюка. Харків. : Право, 2020. Ч.1. Від Давнього Риму до Другої світової війни.

317. Бартош Ціхоцький, Посол Польщі в Україні. Усі країни НАТО мають усвідомити, що це війна не лише проти України чи двох її областей. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3503837-bartos-cihockij-posol-polsi-v-ukraini.html>.

318. Бжезинський З. Україна у геостратегічному контексті : пер. с англ. / З. Бжезинський ; Пер. А. Іщенко. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2006.

319. Битяк Ю. П., Яковюк І. В. Проект «Міжмор'я» як відображення геополітичних інтересів країн Східної Європи. *Політичні та правові дисонанси в сучасних українських реаліях: зб. наук. статей (за матеріалами XXX Харків. політол. читан., 16 червня 2017 р.)*. Харків, 2017. С. 7–13.

320. Битяк Ю. П., Яковюк І. В. Субрегіональна інтеграція країн Центральної та Східної Європи: уроки для України. *Становлення та розвиток науки європейського права в Україні*. Liber amicorum до 70-річчя проф. В. Муравйова: монографія; за заг. ред. К. Смирнової. Одеса: Фенікс, 2017. С. 149–174.

321. Битяк Ю. П., Яковюк І. В., Шестопап С. С. Проект «между-морье»: геополитический анализ. *Балтийский гуманитарный журнал*. 2017. № 4 (21). С. 458–462.

322. Готовність до територіальних потсупок для якнайшвидшого завершення війни: результати телефонного опитування, проведеного 13-18 травня 2022 року. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1111&page=1>.

323. Декларація Бухарестського саміту, прийнята главами держав і урядів, що взяли участь у засіданні Північноатлантичної ради в Бухаресті 3 квітня 2008 р. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natolive/official_texts_8443.htm.

324. Договір о Європейском Союзе. *Консолидированные версии Договора о Европейском Союзе и Договора о функционировании Европейского Союза с протоколами и декларациями на 30.03.2010*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029?lang=uk#Text.

325. Замгенсека НАТО ответил на критику о недостаточной помощи Альянса Украине и назвал "задачу №1". URL: <https://war.obozrevatel.com/zamgenseka-nato-otvetil-na-kritiku-o-nedostatochnoj-pomoschi-alyansa-ukraine-i-nazval-zadachu-1.htm>.

326. Зеленський: Вийти без зайвих втрат на лінію, яка була до 24 лютого - вже перемога. 26 серпня 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3488669-zelenskij-dla-ukraini-peremoga-vijti-bez-zajvih-vtrat-na-liniu-aka-bula-do-24-lutogo.html>.

327. Зеленський: немає міцного і об'єданого Заходу. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/25/7140003/>.

328. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті сьомого дня лютого тисяча дев'ятсот дев'яносто другого року) та Договору про функціонування Європейського Союзу (вчиненого в Римі двадцять п'ятого дня березня місяця року одна тисяча дев'ятсот п'ятдесят сьомого). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.

329. Краєв О. Статус основного союзника США поза НАТО мрія чи близька перспектива? URL: http://prismua.org.tilda.ws/ukraine_mnna_status.

330. Левшин В. И., Неделин А. В., Сосновский М. Е. О применении ядерного оружия для деэскалации военных действий. *Военная мысль*. 1999. № 3(5-6). С. 34-37.

331. Лисогор І. Тимчасова перемога – це контроль над територіями станом на 24 лютого, повна перемога – повернення всіх територій, – Зеленський. 7 червня 2022. URL: https://lb.ua/news/2022/06/07/519277_timchasova_peremoga-tse_kontrol_nad.html.

332. Лузин П. Опция «ядерной деэскалации». 07 марта 2022. URL: <https://ridl.io/ru/optsiya-yadernoj-deeskalatsii/>.

333. Навіть якщо війна триватиме довше: 82% українців назвали неприпустимими жодні поступки територією заради досягнення миру. URL: <https://espresso.tv/navit-yakshcho-viyna-trivatime-dovshe-82-ukraintsiv-nazvali-nepripustimimi-zhodni-postupki-teritorieyu-zaradi-dosyagnennya-miru>.

334. Надточей Ю. И. Военно-политические аспекты субрегиональной интеграции в Европе. *Государство и гражданское общество: политика, экономика, право*. 2017. №1.

335. Не можна відкидати ризик втоми союзників від війни в Україні – голова сенату Франції. URL: <https://www.radio-svoboda.org/a/news-frantsiya-viyna-vtoma/31936054.html>.

336. Опитування показало, чого хочуть українці від держави під час війни. 19.08.2022. URL: <https://hvylya.net/uk/news/257787-opros-pokazal-chego-hotyat-ukraincy-ot-gosudarstva-vo-vremya-voynu>.

337. Панченко Ю. Гарантії безпеки дорогою до НАТО: що у Зеленського хочуть запропонувати Заходу. URL: <https://www.euro-integration.com.ua/articles/2022/07/2/7142457/>.

338. Розчарування у НАТО. Чому емоції не мають знищувати майбутнє України. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/03/8/7135538/>.

339. «Росія готова до перемовин, але хоче зафіксувати, що Крим — їхній», – Веніславський про війну в Україні та втрати армії РФ. URL: <https://novyny.live/safety/rossiia-gotova-idti-na-peregovory-no-zafiksirovat-cho-krym-navsegda-ikh-venislavskii-o-voine-v-ukraini-i-poteriakh-armii-rf-49727.html>.

340. Пресрелізи та звіти. Динаміка готовності до територіальних потсупок для якнайшвидшого завершення війни: результати телефонного опитування, проведеного 6-20 липня 2022 року. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1124&page=1>.

341. Сидоренко С. Ні миру, ні гарантій. Деталі та наслідки переговорів України та РФ у Стамбулі. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/03/30/7136915/>.

342. Список країн-членів НАТО. URL: <https://nonews.co/directory/countries/nato>.

343. «Теперь я жалею, что ввел этот термин в широкий оборот». Эксперт Венского центра по разоружению и нераспространению Николай Соков — об «эскалации для деэскалации». 15.07.2020. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4416562>.

344. Торгівля санкціями з РФ підштовхне путіна до нової агресії - президент Литви. URL: <https://ua.news/ua/torgovlya-sanktsiyamy-s-rf-podtolkneta-putyna-k-novoj-agressiyi-prezident-lytvy/>.

345. У Білому домі прокоментували вибухи на аеродромі в Криму. серпень 10, 2022. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/u-bilomu-domi-prokomentuvaly-vybuhy-v-krymu/6694925.html>.

346. Український сніданок у Давосі: головне з виступу Зеленського. 25 травня 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/25/novyna/polityka/ukrayinskyj-snidanok-davosi-holovne-vystupu-zelenskoho>.

347. Українці проти будь-яких поступок росії та беззаперечно вірять у перемогу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3495730-ukrainci-proti-budakih-postupok-rosii-ta-bezzaperechno-virat-u-peremogu.html>.

348. Українці стали більше довіряти ЗСУ і менше – російським ЗМІ. 26 січня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/01/26/7321728/>.

349. У МЗС Латвії розкритикували заклики інших країн «зберегти обличчя Путіну» URL: <https://ua.news.ua/u-mzs-latviyi-rozkritikuvali-zakliki-inshih-krayin-zberegti-oblichchya-putinu/>.

350. Финансирование НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_67655.htm.

351. Хартія стратегічного партнерства США – Україна. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/u-s-ukraine-charter-on-strategic-partnership/>.

352. Шнайдер-Детерс, В. ЄС чи НАТО – зміна пріоритетів України? *Дзеркало тижня / влада*. № 11 (690). 22–28 березня 2008.

353. Яковюк І. В. Балто-Чорноморський союз: аналіз досвіду поглиблення військово-політичного співробітництва на початку ХХ ст. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права* : зб. наук. статей за матеріалами ІІ Харків. міжнарод.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова (Харків, 21 лист. 2016 р.) : у 2-х ч. ; редкол. А. П. Гетьман [та ін.]. Харків : Право, 2016. Ч. 1. С. 26-35.

354. Яковюк І. В. Ідея чорноморської федерації в українській політико-правовій думці ХІХ - початку ХХ ст. *Історія державотворчих процесів в Україні та зарубіжних країнах (до 100-річчя утворення Української Народної Республіки) = History of state building in Ukraine and foreign countries (to the Centenary of Creation of the Ukrainian People's Republic)* : зб. наук. ст. та тез повідомл. міжнар. наук. конф. м. Харків, 23 листоп. 2017 р. Харків : Право, 2017. С. 84-88.

355. Яковюк І. В., Орловський Р. Р. Європейське оборонне співтовариство: витоки становлення інтеграції в оборонній сфері. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 264–277.

356. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія. Харків : Право, 2013. 760 с.

357. Яковюк І. В., Трагнюк А. Р. Проблеми забезпечення безпеки України в контексті політики НАТО щодо Російської Федерації. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2017_2_20.

ДЛЯ НОТАТКІВ

Я47

Яковюк І. В., Білоусов Є. М. Національна безпека України в умовах нових викликів європейській та євроатлантичній солідарності : монографія. Харків : «ФО-П Рубан В.В.», 2022. 148 с.

ISBN 978-617-8113-31-5

Питання створення архітектури європейської безпеки є нагальною потребою з часів закінчення «холодної війни». Головним викликом тривалий час залишалося зближення колишніх ворогів та пошук *modus vivendi*, який би пристосував існуючі інститути безпеки до відносин з Росією. Однак, починаючи з агресії Росії стосовно Грузії, а особливо в умовах російської агресії проти України дискусія стосовно архітектури європейської безпеки набула нового імпульсу і спрямування. У цьому контексті потребують реформування безпекової політики Сполучених Штатів Америки, Організації Північноатлантичного договору (НАТО), Європейського Союзу та його держав-членів з метою забезпечення і підтримання миру в Європі. Нова європейська архітектура безпеки потребує визначення ролі і місця в ній й України, так само як і нова архітектура міжнародної безпеки вимагатиме поглиблення співпраці європейських країн і США в безпековій сфері.

УДК 341.24:338.1

Наукове видання

**Яковюк Іван Васильович,
Білоусов Євген Миколайович**

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ НОВИХ ВИКЛИКІВ ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНІЙ СОЛІДАРНОСТІ

Монографія

Видається в авторській редакції

**Коректор Рубан В.В.
Комп'ютерна верстка Рубан В.В.**

Підписано до друку 10.08.2022.

Формат 60×84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.

Ум. друк. арк. 8,63. Обл.-вид. арк. 9,0. Вид. № 2688. Тираж 25 прим.

Видавець: ФОП Панов А. М. Свідоцтво серії "ДК № 4847 від 06.02. 2015 р.

м. Харків, вул. Жон Мироносиць, 10, оф. 6,

тел. +38(057)714-06-74, +38(050)976-32- 87, copy@vlavke.com

Виготовлювач: ФОП Рубан В. В.